

www.nanafghan.com

فتاویٰ محمدی
مع شرح دیوبندی

تالیف

عالم ربانی حضرت مولانا سید اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

Ketabton.com

پشتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی

ملکت پبلیشرز

کے نسے روڈ نزد حاجی غنی چوک کونہ

پښتو ډیجیټل پریکته کتابتون*

Pashto Digital Online Library*

د (العلم) کمپیوټرز شرکت

AL-ILM Corporation Ltd.

د پیل نېټه: ۱۳۸۸ \ ۰۱ \ ۰۱ (هـ ش)

* * *

نوم	::	فتاویٰ محمدی <small>ﷺ</small>
لیکوال	::	مولانا سید اصغر حسین
ژباړه	::	محمد احمد الحفاني الأفغاني
پرلپسې کڼه	::	۰۰۰۱
پرلیکه نېټه	::	۰۱ \ ۰۱ \ ۸۸

ISBN

0001AL-ILM1388

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.

* Help with us to improve this Project.

تماس

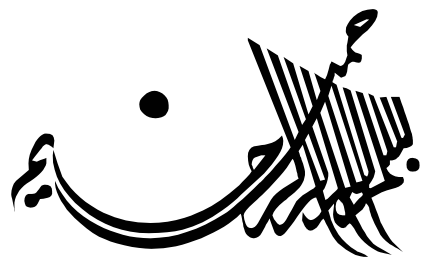
E-mail:

al-ilmcorp@hotmail.com

mha_haqqani@yahoo.com

Mob: 0092 – 3218016371

فقاویٰ محماری
مع شرح دیوبندی

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (النجم ٣، ٤)

فتاویٰ محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مع

شرح دیوبندی

یعنی دیوسل او خلو پښتو ۱۴۰ متبر کو فتاواو مجموعه چي په هغه کی دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمایلی دی او دشلو ۲۰ سوالونو جواب دصحابه وو او تابعینو رضی الله عنهم څخه را نقل سویدی، او دټولو فتاواوو نهایتی مفصله او سلیسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامی کتابو څخه سویده، چي پرسله او علمی فوائدو او بېشمیره مفیدو مسئلو باندی مشتمله ده.

(از احقر التلامذة بنده مفتی محمد شفیع دیوبندی رحمته الله علیه)

تالیف :

عالم ربانی حضرت مولانا سید اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمته الله علیه

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی رحمته الله علیه

مکتبه رحیمیه ، کاسی روډ ، کوټه

03222423258 : ☎

تېرون :

د حقى لاسرى دهغو تولو شهيدانو په نامه چى تليبي داسلامى نرسى څخه د دفاع په خاطر

خپل سرونه دلوى خداى ﷻ او دهغه دمرسول ﷺ ودر بارته نذرانه كړيدى ،

خصوصا لاندینی شهیدان :

۱. شهيد ظفر الله خان (مرحمه الله تعالى)
۲. شهيد عبد الباقي جان (مرحمه الله تعالى)
۳. شهيد حافظ امين الحق (مرحمه الله تعالى)
۴. شهيد مولوى شمس الله (مرحمه الله تعالى)
۵. شهيد حافظ عبد الله (مرحمه الله تعالى)

مُحَمَّدَ أَحْمَدَ الْحَقَّانِي الْأَفْغَانِي عَفَّ اللَّهُ النَّبِيَّ

فہرست

مخ	دپوئنتنی (استفتاء) مضمون	شماره
۱	دمصنف صاحب رحمہ اللہ علیہ وژوند تہ لندہ کتنہ.....	۱
۵	دمصنف صاحب رحمہ اللہ علیہ خطبہ.....	۲
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجید دعلم متعلقات	
۹	دجبرائیل عَلَیْہِ السَّلَامُ پوئنتنہ (داسلام ارکان).....	۳
۱۷	ترتولو بہترہ کم عمل دی.....	۴
۲۰	ترتولو بہترہ خوک دی.....	۵
۲۲	سورۃ : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس.....	۶
۴۰	دیوچا دیوی تولی سرہ محبت وی مگرپہ عمل کی ترہغہ کم وی.....	۷
۴۷	ترتولو زیات دجنت او دوربخ سبب.....	۸
۲۸	قیامت بہ کلہ راحی.....	۹
۷۱	شہیدان کم خلگ دی.....	۱۰
۷۳	ایمان ترتولو اعمالو افضلہ دی.....	۱۱
۸۰	دخیر دعمل پیژندل.....	۱۲
۸۱	کم مسجد اول جوړ سویدی.....	۱۳
۹۴	دبیت المقدس پہ اړوند خہ حکم دی.....	۱۴
۹۲	فرائض ادا کہ ، حلال حلال و بولہ او حرام حرام و بولہ.....	۱۵
۱۰۰	جنت تہ نژدی کیدل او ددوربخ خخہ لیری کیدل.....	۱۶
۱۰۴	داسلام عمدہ خوی.....	۱۷
۱۰۴	نیکی ، گتہ او گناہ خہ دہ.....	۱۸
۱۰۷	تر رسول اللہ ﷺ وروستہ چاتہ حاجت ویل.....	۱۹
۱۰۸	جنت تہ بہ کم کم خلگ حی.....	۲۰
۱۱۲	ترتولو لویہ گناہ بیا ترہغی کمہ.....	۲۱
۱۱۵	د: الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا ، الآية معنی.....	۲۲
۱۱۸	دخادم خطا پہ ورخ کی خو واره معاف کول.....	۲۳
۱۱۹	دتولو حیواناتو پہ خدمت کی اجر دی.....	۲۴

مخ	مضمون	شماره
۱۲۱	عمدہ او جامع اسلامی خبرہ.....	۲۵
	طہارت ، وضوء ، او نور	
۳۹	چی دخوبہ راپاخی پرجامو باندی لوندوالی لیدل.....	۲۶
۹۲	دلرباد وتلو خخہ اودس ماتیرپی.....	۲۷
۳۳	پہ مذیو سرہ غسل نہ دی واجب.....	۲۸
۳۸	بنسخی تہ احتلام راحی.....	۲۹
۵۰	دجنابت پہ حالت کی بیدیدل جائز دی.....	۳۰
۸۶	ددریاب پہ اوبو سرہ اودس کول.....	۳۱
۸۷	بنسخو تہ پہ غسل کی چوتھی (ترلی وربستان) خلاصول.....	۳۲
۹۰	پہ غورپو کی مورپک لویدل.....	۳۳
۹۲	دباد وتلو شبہ او شک راتلل.....	۳۴
۱۲۰	پہ تیمم سرہ دلمونخ کولو خخہ وروستہ اوبہ پیدا کیدل.....	۳۵
۱۲۹	دجنابت پہ حالہ کی خولہ (عرق) پاکہ دہ.....	۳۶
۱۲۹	دذکر پہ مسح کولو سرہ اودس نہ ماتیرپی.....	۳۷
۱۳۳	دحائضی خخہ پہ پاتہ سوو اوبو سرہ اودس کول.....	۳۸
	دحیض بیان	
۲۷	چی ہمیشہ حیض ورته راحی او ہیخکلہ نہ پاکیرپی.....	۳۹
۳۶	پہ حیض کی دنبسخو سرہ خہ معاملہ کول پکار دی.....	۴۰
۳۶	دحائضی سرہ یوحای خوراک کول.....	۴۱
۵۳	پہ حیض کی دنبسخی خخہ کم خایونہ حلال دی.....	۴۲
۱۲۶	تر اتلسو ۱۸ میاشتو وروستہ حیض راتلل.....	۴۳
۱۲۷	حائضہ دی سجدہ تلاوت نہ کوی.....	۴۴
۵۴	حائضہ سبحان اللہ ویلای سی.....	۴۵
۱۳۱	پہ حیض کی دصحت کولو کفارہ.....	۴۶
۱۳۲	حائضہ چی پہ غارہ یی تعویذ وی.....	۴۷
۱۳۳	دحائضی پہ پاتہ سوو اوبو سرہ اودس کول.....	۴۸
	لمونخ او دهنه متعلقات	

دفتاویٰ محمدی ﷺ دمضامینو فہرست

ت

مخ	مضمون	شماره
۱۷	ترتولو بہتر عمل لمونخ دی.....	۴۹
۲۳	ددجال دزمانی لمونخونہ.....	۵۰
۲۵	پہ ناستی او پہ ولاپی دلمانخہ فرق.....	۵۱
۳۴	پہ یوہ جامہ کی لمونخ کول.....	۵۲
۴۱	دبنکاری لمونخ یوازی پہ گرتی کی.....	۵۳
۵۱	داذان دجواب فضیلت.....	۵۴
۸۲	کوچنیان بہ پہ خومرہ عمر کی لمونخ کوی.....	۵۵
۹۲	پہ فرضی لمونخو سرہ جنت تہ تلل.....	۵۶
۱۱۳	دبنخی لمونخ پہ گرتی کی.....	۵۷
۱۲۸	چی یو حل فرض ادا کپی بیا پہ جماعت شریک سی.....	۵۸
۱۲۵	دامام ترسلام وروستہ بہ پاتہ دمانبام لمونخ خنگہ کوی.....	۵۹
۱۲۸	پہ جماعت ولاپی وی او مخکنی قضا سوی لمونخ ورپہ یادسی.....	۶۰
۱۳۱	دسفر پہ ارادہ کی دی لمونخ کوتاہ کوی.....	۶۱
دبیت اللہ دحج متعلقات		
۱۶	محرم بہ خرنگہ کپری اغوندی.....	۶۲
۱۸	دمحرم دپارہ بنکار کول.....	۶۳
۲۵	دسپرتیا پہ حالت کی طواف کول.....	۶۴
۴۰	محرم بہ کم ڊول کپری پرپردی.....	۶۵
۵۲	دپلار دطرفہ خخہ حج کول.....	۶۶
۷۴	پہ لخ سر او لخی پنبی حج کول.....	۶۷
۸۳	جہاد وکی او کہ دزوجی سرہ دحج سفر.....	۶۸
۱۱۷	کہ بی ترذبح مخکی سر و خروی.....	۶۹
۱۱۷	کہ بی تررمی مخکی ذبح وکرہ.....	۷۰
دروژی پہ اړوند فتاویٰ		
۲۲	پہ روزہ کی رانجہ لگول.....	۷۱
۲۹	دنفلی روژی ماتولو حکم.....	۷۲
۹۲	پہ سفر کی روزہ نیول.....	۷۳

مخ	مضمون	شماره
	زکوٰۃ ، صدقہ ، ہدیہ ، نفقہ	
۲۲	بیٰ لہ اجازت دبا دار صدقہ ورکول.....	۷۴
۱۴	دزوج پراولاد باندي مال خرخول.....	۷۵
۱۵	پہ کمہ صدقہ کی ثواب زیات دی.....	۷۶
۳۱	کہ چیری سوال کوونکی ته دورکولو دپاره ہیخ نہ وو موجود.....	۷۷
۳۴	دکم شی نہ ورکول چی جائز نہ دی.....	۷۸
۸۱	بیٰ لہ اجازت دزوج کوچنیانو ته خوراک ورکول.....	۷۹
۶۶	خپله صدقہ پہ میراث کی بیرته اخیستل.....	۸۰
۸۰	خپله صدقہ رانیول.....	۸۱
۸۱	بنخی چی بیٰ لہ اجازت خہ خرخ کری.....	۸۲
۸۳	کم همسایه ته دی ہدیہ ورکوی.....	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سره وصله رحمی.....	۸۴
۹۳	پر زوج او یتیمانو باندي صدقہ کول.....	۸۵
۱۰۶	دئر دجفت کولو پہ بدلہ کی نذرانہ او انعام.....	۸۶
۱۱۰	دبی مروته قریب سره گزاره کول.....	۸۷
۱۱۳	کمہ صدقہ افضلہ ده.....	۸۸
۱۱۹	دچارپایانو دخدمت ثواب.....	۸۹
	دمری دطرفہ خخہ حج ، صدقہ او نور	
۵۶	دمور مرحومی دطرفہ خخہ دحج نذر ادا کول.....	۹۰
۱۱۳	دمور مرحومی دطرفہ خخہ صدقہ کول.....	۹۱
۱۲۱	دمور مرحومی دطرفہ خخہ نذر ادا کول.....	۹۲
۱۲۳	دمالدار پلار دطرفہ خخہ بیٰ لہ وصیتہ صدقہ کول.....	۹۳
	نکاح ، طلاق ، عدت ، رضاع	
۲۹	زوجی ته خور ویل.....	۹۴
۴۹	دحیض پہ حالت کی طلاق ورکول.....	۹۵
۵۱	دحمل پہ اپنووولو سره عدہ تیریبری.....	۹۶
۶۰	دزوجی حق او مسئلہ.....	۹۷

دفتاوی محمدی ﷺ دمضامینو فہرست

ج

مخ	مضمون	شماره
۶۷	اسلام بی راوری او دوې خوندي بی په نکاح کی وی.....	۹۸
۶۹	دپلار په حکم سره طلاق ورکول.....	۹۹
۷۵	داولاد دپروربنت حکم.....	۱۰۰
۷۲	په عده کی دکور څخه وتل.....	۱۰۱
۷۷	رضاعی خور زوجه نسی پاته کیدی.....	۱۰۲
۷۸	درضاعی مور دزوج ورور اکا دی.....	۱۰۳
۱۰۹	دشیدې ورکونکی حق څنگه ادا کیږی.....	۱۰۴
۱۲۲	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته دحیض راتلل.....	۱۰۵
۱۲۷	دوو میرمنو (زوجو) دوو کوچنیانوته شیدې ورکړی.....	۱۰۶
	بیع ، شرآء او نور	
۲۱	دسپینو زرو او سرو زرو بیع زیات او کمه.....	۱۰۷
۳۰	دغیر موجود مال بیع.....	۱۰۸
۶۹	پر دم او تعویذ باندي اجرت اخیستل.....	۱۰۹
۱۰۲	نر دجفتی دپاره په کرایه ورکول.....	۱۱۰
۱۲۹	یوڅه قرض ورمعاف کړی اوپاته نقد ورڅخه وصول کړی.....	۱۱۱
۱۳۱	دغلی په قیمت کی خرما اخیستل.....	۱۱۲
۱۳۲	ددوبی سره دموجودو کالو سوځل.....	۱۱۳
	ذبیحه ، قربانی ، عقیقه ، بنکار ، حلال ، حرام	
۱۸	دمحرم دپاره بنکار کول.....	۱۱۴
۲۲	په ډبری سره ذبح کول.....	۱۱۵
۲۳	دنبځی ذبیحه.....	۱۱۶
۴۲	دیهودو او نصاراوو په لوبنو کی خوراک کول.....	۱۱۷
۴۲	په سپیانو سره بنکار کول.....	۱۱۸
۴۲	دبانس په تیره څوکه او نورو سره ذبح کول.....	۱۱۹
۴۸	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخیستل.....	۱۲۰
۵۵	دذبح سوی حیوان دپچی حکم.....	۱۲۱
۶۰	چونگښه مړه کول اوپه دوا کی استعمالول.....	۱۲۲

دفتاوی محمدی ﷺ دمضامینو فہرست

ح

مخ	مضمون	شماره
۶۴	چی چاقو نہ وی نوپہ تیرہ لرگی او نورو سرہ ذبح کول.....	۱۲۳
۶۴	آیا ذبح پہ حلق او پہ لبہ کی دہ.....	۱۲۴
۶۸	دعقیقی دپارہ نر حیوان او کہ مادہ.....	۱۲۵
۷۵	دمسلمانانو دبنکار دسپی سرہ چی بل سپی ملگری سی.....	۱۲۶
۹۰	پہ غورپو کی چی مورک مرسی.....	۱۲۷
۹۱	دشہدو او نورو شیانو شراب حرام دی.....	۱۲۸
۹۹	دمردار سوی حیوان دوازگی استعمالول.....	۱۲۹
۱۰۱	دلوی اختر تر لمانخہ مخکی قربانی کول.....	۱۳۰
۱۲۲	دمردار سوی حیوان چمپہ.....	۱۳۱
۱۲۵	ملخ حلال دی او کہ نہ.....	۱۳۲
۱۲۵	پہ بغل کی پہ زخمی کولو سرہ ذبح کول.....	۱۳۳
۱۲۸	طافی ماہی نہ دی حلال.....	۱۳۴
	زینت او لباس	
۳۵	پر سر باندی نور ور بنستان لگول حرام.....	۱۳۵
۴۴	بنایست کول او صفایی کول تکبر نہ دی.....	۱۳۶
	نقطہ	
۵۷	پہ لار کی پروت شی پیدا کول.....	۱۳۷
۵۸	دسلو روپو تیلی پیدا کول.....	۱۳۸
	جہاد او شہادت	
۳۹	ترتولو بہتر مجاہد فی سبیل اللہ.....	۱۳۹
۴۰	جہاد فی سبیل اللہ کم دی.....	۱۴۰
۷۱	شہید خوک خوک دی.....	۱۴۱
۸۸	ترتولو بہتر خوک دی.....	۱۴۲
۱۱۵	دمال پہ طمع جہاد کول.....	۱۴۳
	میراث	
۶۲	دلونو میراث.....	۱۴۴
۱۲۴	دیہودی مسلمان وارث.....	۱۴۵

خ دفتاوی محمدی ﷺ دمضامینو فہرست

مخ	مضمون	شماره
۱۲۲	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروستہ وارث کیدل..... متفرقات	۱۴۶
۳۲	دحقیقت مخالف دنعمت اظہار (بنکارندوی) کول.....	۱۴۷
۳۷	دمالدارانو سرہ برابر کیدل.....	۱۴۸
۶۳	فال خہ تہ وایی.....	۱۴۹
۶۵	دچارپایہ دنقصان تاوان دچا پر ذمہ دی.....	۱۵۰
۸۹	پہ خوب کی چینہ لیدل.....	۱۵۱
۹۸	دخان او مال دحفاظت دپارہ بل وژل او خپلہ وژل کیدل.....	۱۵۲
۱۳۰	دخطبہ پہ وخت کی یرحمک اللہ ویل.....	۱۵۳
	* * *	

کمپوزنگ او ڈیزایننگ :

العلم کمپیوٹرز ، کوئٹہ ، ☎ : 03218016371

مکتبہ رحیمیہ

کاسی روڈ ، کوئٹہ

☎ : 03222423258

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دمصنف صاحب رحمۃ اللہ علیہ وژوند ته لنډه کتنه : (۱)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمۃ اللہ علیہ د حضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمۃ اللہ علیہ زوی وو ، په ۸ دشوال سنة ۱۲۹۴ هجری کی مطابق ۱۲ اکتوبر سنة ۱۸۷۸ میلادی کی دماخوستن دلمانخه وروسته دې فانی دنیا ته سترگی روڼی کړی .

تاریخی نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحب^۲ عرف مناشاه^۳ خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تر رسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه^۴ څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرگوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړی ، تقریباً په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاک تعلیم حاصل کړی ، ورپسی یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیڅ کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، ترگلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرگوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسگاه دارالعلوم دیوبند کی ځان داخل کړی ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیع^۵ صاحب دپلار بزرگوار مولانا محمد یسین دیوبندی^۶ څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دارالعلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحوم^۷ څخه ترلاسه کړی ، چی هغه وخت په دارالعلوم کی دریاضی مدرس وو ،

(۱). دحضرت مؤلف رحمۃ اللہ علیہ دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات مور دأردو کتاب (چالیس برې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مور اوپری دی ، که څوک غواړی چی دحضرت مؤلف رحمۃ اللہ علیہ په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمد احمد الافغانی^۸

په سنه ۱۳۱۰ هجری کی یی فارسیات و سرتہ و رسول .
تحصیل علم: په سنه ۱۳۱۰ هجری کی د فارسیاتو څخه تر فارغه کیدو وروسته د دارالعلوم دیوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعلیم کی په همه تن مشغوله سو ، پر حضرت مولانا مفتی عزیز الرحمن عثمانی دیوبندی[ؒ] او پر حضرت مولانا غلام رسول هزاروی[ؒ] یی ډیر کتابونه وویل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شیخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب رحمۃ اللہ علیہ په خدمت کی په اوسیدلو سره یی د صحاح سته او دنورو علومو اعلی کتابونه وویل ، په سنه ۱۳۲۰ هجری کی یی د حضرت شیخ الهند سره د دوره حدیث په ویلو سره سند فراغت تر لاسه کړی ، او د فضیلت پگړی یی پرسر کړه ، د تعلیم په زمانه کی په نهایتی توجه سره د علوم دینیو و په تحصیل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهایی ادب او احترام یی کوی ، له دغی وجی څخه دعنایات اساتذہ وو باعث جوړ سو .

بیعت ، خلافت او تعلیم باطنی: نوموړی د کتابی تعلیم سره سره روحانی علوم او باطنی تعلیم هم روان ساتی ، نوموړی بیعت د حضرت شاه عبد الله شاه عرف میاجی مناشاه صاحب[ؒ] سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحب[ؒ] دده د پلار محمد حسن شاه صاحب[ؒ] ماما او دخپلی زمانې دکاملینو څخه وو ، سید عبد الله شاه[ؒ] ودې کم عمره فیض یافته ته کله میم شاه او کله فرخ شاه ویل .

د سید عبد الله شاه رحمۃ اللہ علیہ مقام : چنانچه د حضرت مناشاه[ؒ] په اړه حضرت مولانا قاری محمد طیب صاحب قاسمی[ؒ] مهتم دارالعلوم دیوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ څخه روایت کوی چی کم وخت د دارالعلوم دیوبند پر بنیاد داوولی خبستی اېښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ ارشاد وفرمایي چی اوله خبسته به هغه څوک اېږدی چی دهغه په زړه کی هېڅ کله هم دگناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی یی د حضرت مناشاه صاحب[ؒ] نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلگو خوښ کړی .

مولانا قاری محمد طیب صاحب[ؒ] په دوهم روایت کی فرمایي چی پر حضرت مناشاه صاحب[ؒ] باندی به دومره قدر استغراق وو چی خپل عزیزان به یی هم نه پیژندل ، چنانچه دده یو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحب[ؒ] ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی وروره څوک یی ؟ دده زوم به ورته ویل حضرت زه (الله بنده) یم ، حضرت مناشاه صاحب[ؒ]

به ورته وفرمايل چي دالله بندگان خو ٽول دي ، ته خپل نوم راوښيه ، هغه به ورته ويل چي حضرت زه ستا زوم يم ، زما نوم (الله بنده) دي .

پرهر حال مولانا سيد اصغر حسين ديوښدي دسلوك منزلونه دداسي بزرگ په صحبت كي سرته ورسول ، اجازت بيعت دحضرت حاجي امداد الله صاحب دعرف خخه هم وروسته ، چي حضرت مناشاه صاحب دحضرت حاجي صاحب خخه په ويلوسره حاصل كړي وو ، بيا په سنة ۱۳۱۰ هجري كي حضرت مناشاه صاحب هم دخپل وصال خخه يوه ورځ مخكي نوموړي ته اجازت او بيعت او خلافت وروبخښي .

دحج سفر: نوموړي په خپل ژوند كي درې ۳ حجه كړيدي ، اول حج يې په سنة ۱۳۲۰ هجري كي ، دوهم حج يې په سنة ۱۳۴۵ هجري كي او دريم حج يې په سنة ۱۳۵۰ هجري كي ادا كړي . ليكن په دې شان سره چي حتي الامكان به يې خپل تگ او راتگ په خفيه راز كي ساتي .

تعليمي او تدريسي خدمتونه: دعلوم عربييه وو دتكميل خخه وروسته نوموړي په دار العلوم ديوښد كي يو كال او څو مياشتي څه دفتري كار په اجرت سره سرته رسوي ، له دې وروسته په سنة ۱۳۲۱ هجري كي نوموړي حضرت شيخ الهند او حضرت مولانا محمد احمد صاحب دمدرسي جونپور مسجد اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوي ، هلته يې په شلو روپو تنخواه دمياشتي مقرر كيدل وسوه ، دسنة ۱۳۲۱ هجري خخه تر ۱۳۲۷ هجري پوري يې او ه ۷ كاله برابر ديني او تدريسي خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام يې دخپل علوم ظاهري او باطني په فيوضو سره مستفيض وگرځول ، په سنة ۱۳۲۷ هجري كي دخپل استاد محترم حضرت شيخ الهند صاحب په را غوښتلو سره يې بيا دوباره دار العلوم ديوښد ته تشریف راوړي او په درس او تدريس يې لاس پوري كړي ، تر آخره وخته يې دحديثو اعلي كتابونه درسول.

علمي تصنيفونه: نوموړي ددرس او تدريس سره سره ډيرعلمي تصانيف دخلانده ستورو په شان دنيا ته يادگار پرې ايښي دي ، چي دهغو نومونه په لاندې ډول دي :

۱. فتاوى محمدی ﷺ مع شرح ديوښدي (همدا مبارك كتاب)
۲. رحمت رضوان ، دحضرت امام ابو حنيفة رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ پر حالاتو او فضائلو سره

دبھترینو حکایاتو عملیہ وو او نصائحو ، او دا کتاب دا اعتراضاتو پر جواباتو ہم چا پیرہ دی .

۳. مسافر آخرت ، مع ضمیہ مفیدہ و جدیدہ .

۴. کلیات شیخ الہند[ؒ] (محمود الحسن دیوبندی[ؒ])

۵. گلزارِ سنت، پہ دے کی دخوراک چینباک ، ناستی ولاپی ، بیدیدو پورته کیدو ، تلو گرخیدو ، لباس او نکاح او پہ نورو تمامو کارو کی یی سنت طریقہ بنوولی ده

۶. خواب شیرین

۷. نصیحة المخلصین مع شجرات اصغریہ

۸. عہدنامہ جدید مع اسماء حسنی

۹. الجواب المتین بحديث سيد المرسلين ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحیح جوابونہ چی

دحدیثو خخہ یی ورکریدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډیر قسمہ مسائل پہ دے کی موجود دی .

۱۰. طهور المسلمین ، دتیمم پریبان عام فہمہ او مفصلہ رسالہ ده .

۱۱. فرحة الصائمین ، پہ دے کی دروژے مبارکی پہ ارہ دتمامو ضروری مسائلو ،

شب قدر ، اعتکاف ، صدقہ فطر او داختر دلمانحہ مفصل ذکر دی .

۱۲. تعبیر صادق ، دیوہ حدیث شریف خخہ یی د خوب حالات او حکایات عجیبہ بیان کریدی .

۱۳. مولوی معنوی[ؒ] ، د حضرت مولانای روم رحمۃ اللہ علیہ دژوند حالات یی پہ نہایتی

صفا او بہترینہ طرز او پہ عمدہ ترتیب سرہ لیکلی دی .

۱۴. تعبیر نامہ (دوے حصی)

۱۵. ملفوظات اصغریہ ، پہ دی کی یی دمسلمانانو ددین و طرف تہ دراغبرگولو

دپارہ فائده مند معلومات راجمع کریدی .

۱۶. حیات خضر علیہ السلام ، د حضرت خضر علیہ السلام مبارک حالات یی دحدیث او

تفسیر او دتاریخ دمعتبرو کتابو خخہ جمع کریدی .

۱۷. علم الاولین ۱۸. خلو بنبت حدیثونہ

۱۹. نیکی بیبانی ۲۰. تقویم شرعی یعنی اسلامی جنتری

۲۱. دست غیب ۲۲. ارشاد النبی یعنی گلزارِ سنت

۲۳. رفیق سفر ۲۴. حاشیہ سراجی ، چی دسراجی یوہ بہترینہ شرح ده

۲۵. حیات شیخ الہند[ؒ]، دا حضرت مولانا شیخ الہند[ؒ] دژوند پر مفصلو حالاتو باندی یو نہایتی محققانہ کتاب دی .

۲۲. القول المتین فی الاقامة والتاڏین ، پہ دې کی یی داڏان دابتداء پہ اړوند تفصیلات ، داڏان حقیقت ، فضائل او نور مواد جمع کړیدی .

نامتو استاڏان: یی حضرت مولانا شیخ الہند محمود الحسن دیوبندی[ؒ] ، حضرت مولانا عزیز الرحمن عثمانی دیوبندی[ؒ] ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمی[ؒ] (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی[ؒ]) ، حضرت مولانا حبیب الرحمن عثمانی[ؒ] او حضرت مولانا غلام رسول ہزاروی[ؒ] رحمہم اللہ تعالیٰ دی .

وفات : دخپل وخت جلیل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف کامل پہ ۲۲ دمحرّم الحرام سنه ۱۳۶۴ ہجری کی ددې فانی دنیا څخه دہمیشہ لپارہ سترگی پتی کړیدی .

راټولوونکی : ابو مزمل آخذ زاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

* * *

خطبة الكتاب

د حضرت آلہ العالمین ، جناب احکم الحاکمین، پہ دربار کی درب العالمین ، موصوف پہ صفت سره د: هُوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿١﴾ هُوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢﴾ هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ، شكريه دا حسان خنګه ادا كيدلاى سى چى هغه يوې ذرې بې مقداره او خاكساره ته ديوي داسى متبركي او مقدسى فتاوى د جمع كولو توفيق وركى چى دهغه جواب دعالى قدر مرتبې د خاوند، سيد الاولين والآخرين د: رَسُولُ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ، د: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ دمصدق دمباركى ژبى څخه راوتلى دى، چى: مَا (۱)

(۱). دالله ﷺ ارشاد دى چى رسول الله ﷺ دخپلى خوښى او خواهش څخه هيڅ نه وايى ، كم څه چى بيانوى هغه دالله ﷺ دطرفه څخه بيانوى .

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ دَهغِه شان دى، او دچا دحکم نسبت چى د: وَمَا
 (۱) كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ
 اعلان دى، اودکومو داستفتاء او سوال پيش کونكى چى په خپله پاك اهل بيت
 دى، چى دهغو دپاره د: لِيَذْهَبَ (۲) عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا
 دخداى ﷺ پخوانى اراده ده، او وعده د: لَهُمْ (۳) مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ده، يا هغه
 صحابه كرام او مهاجرين او انصار چى دهغو مدح حای پر حای په قرآن كريم
 موجوده ده، يوحای: أُولَئِكَ (۴) هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا وَرْتِه ويل سویدی، او أَشِدَّاءُ (۵)
 عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ او: سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ وَرْتِه ويل سویدی،
 دهغو زړه كله د: لَقَدْ (۶) رَضِيَ اللَّهُ بِه خوشحالى سره آباد سویدی او كله د: لَقَدْ (۷)
 تَابَ اللَّهُ بِه زيړى سره خوشحاله سویدی، صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَعَلَى

- (۱). په قرآن مجيد كى فرمايل سویدی چى كله خداى تعالى او دهغه رسول ﷺ كم حكم وركړى
 نو دهیخ مؤمن نر او بنځى هيڅكله دا شان نه دى چى هغه ته دى په خپل كار كى اختيار پاته
 سى چى هر ډول چى وغواړى كوى يې .
- (۲). په قرآن مجيد كى اهل بيت يعنى در رسول الله ﷺ دكورنى وځلگوته فرمايل سویدی چى اى
 اهل بيته ! الله تعالى ستاسى بدوالى ليرى كول او ستاسى پاكول غواړى .
- (۳). الله تعالى فرمايى چى دنبى ﷺ دكور ځلگ دځلگو دتهمت څخه پاك دى، دهغوى دپاره
 مغفرت او ډير ښه رزق دى .
- (۴). په قرآن مجيد كى دى چى كمو ځلگو په خداى ﷺ باندى ايمان راوړى او وطن يې پرېښووى
 در رسول الله ﷺ سره يې هجرت وكى او دخداى ﷺ په لاره كى يې جهاد وكى، او كمو ځلگو چى
 هجرت كوونكو ته ټيكانه او حای وركى. (ددې څخه انصار دمدينې ځلگ مراد دى) دغه ځلگ
 يعنى مهاجرين او انصار يې له شهبې كامل مومنان دى .
- (۵). يعنى دخداى ﷺ در رسول ﷺ صحابه پر كافرانو باندى سخت دى او په خپل مينځ كى نهايتى
 مهربانه اونرم، لمونځونه كوونكى دى، دخداى ﷺ ساتنه او رضامندى غواړى ددوى پرمخانو
 باندى دسجدو دنښانو علامې ښكاره دى .
- (۶). دالله ﷻ دا كلام دغزوه حديبيې په ذكر كى فرمايل سویدی چى الله تعالى دمومنانو څخه
 راضى سو هغه وخت چى دوى تر درختى لاندى ستا سره بيعت كوى (ددې غزا يوڅه قدر احوال
 او بيان يو حای په دې شرح كى ذكر دى چى مخ ته به راسى) .
- (۷). دغزوه تبوك په ذكر كى دخداى ﷺ ارشاد دى چى الله تعالى پرنبى ﷺ او مهاجرينو او =

الَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ بَعْدَ حُقُوقِهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ .

لویہ نیکیبختی وہ چہی فقیر بندہ سید اصغر حسین (رحمۃ اللہ علیہ) چہی ددیوبند دسہارنپور د علاقہ اوسیدونکی دی غفر اللہ لہ ولا کابره دا لوی کار خووارہ شروع کی دنہ خلاصیدو پہ وجہ تر پرہینوولو وروستہ ، بالآخر پہ کومک خداوندی سرہ کامیاب سو اوپہ آخر کی دشوال دمیاشتی دکال ۱۳۲۵ ھ پہ مبارکہ او مکرہ ورع د جمعہ بانڈی، پہ وخت کی داوسیدنی دجونپور د علاقہ پہ مسجد اٹالہ کی ، دلوی خدای ﷻ پہ فضل سرہ دا کار پای تہ ورسیدی .

دہی بندہ ، دصحابہ وو (رضی اللہ عنہم) دتولو پونبتنو اودھغوی د جوابونو د جمع کولو قصد نہ دی کپری بلکہ ڍیری پونبتنی او جوابونہ چہی زیات مشکل او مختلف فیہ راتہ خرگند سوہ احقر پہ خپلہ پرہینوولہ ، اوپہ سلہاوو بہ لا داسی ہم وی چہی تر اوسہ بہ لا زما تر کوتاہ نظر نہ وی تیری سوی .

البتہ خومرہ اندازہ چہی جمع سویدی ہغہ دنہایت معتبرو او صحیحو کتابو خخہ دا حدیثو راتول سویدی ، کم چہی دشریعت دپارہ مدار او دعلوم اسلامیہ اصول دی . دا فتاویٰ ہمداسی بہی ترتیبہ جمع کرل سویدہ لکہ خنگہ چہی دفتاویٰ جمع کولو عام قانون دی، لیکن ددی سرہ یو داسی فہرست تیار کرل سویدی چہی دہغہ خخہ دھر مضمون فتاویٰ جلا جلا معلومیہری (۱) .

داستفتاء (پونبتنو) او جوابونو پہ ارونڈ دکومی خرگندونی ضرورت نستہ ، بس دصحابہ وو (رضی اللہ عنہم) سوالونہ دی او دخاتم الانبیاء ﷺ جوابونہ دی، دخپلہ طرفہ خخہ می کم تصرف نہ دی پکنبی کپری . البتہ داستفتاء یعنی دسوال بعضی خایونہ دشرحی او مفصلی ترجمی سرہ لیکل سویدی گواکی دحدیثو دالفاظو مقصود بیان کرل سویدی . پہ اکثر و خایونو کی بالکل داصلی الفاظو بامحاورہ ترجمہ دہ ، پہ جواب کی ہر خای دہم ہغہ الفاظو دترجمی دلیکلو پابندی سویدہ ، اوکہ چیری دزیات پوہیدو دپارہ دیوہ یا دوو لفظونو او جملو ضرورت پینس سویدی نو ہغہ مو دہلالی خطو [یعنی قوسو] (.....) پہ مابینخ کی ورزیات کپیدی .

پہ ہر خای کی دسوال او جواب دختمیدو وروستہ دحدیثو دہغہ معتبر کتاب نوم

= انصارو (رضی اللہ عنہم) بانڈی رحمت او مہربانی وفرمایلہ .

(۱) . لکہ ہمدافہرست چہی مورہم دکتاب پہ سر کی ژبارلی او شامل کپیدی .

لیکل سویدی دکم کتاب خخه چی احقر دا استفتاء را نقل کړیده او په بعضو کی خایو کی دهغو کتابو خخه ددو یا ددرو یا تردې دزیاتو نومونه هم لیکل سویدی په کومو کی چی دا استفتاء موجوده ده .

په حاشیه کی مو د سوال کوونکی یعنی داستفتاء وړاندی کوونکی صحابی مبارک نوم هم لیکلی دی، او په کم خای کی چی دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو دراوی یعنی دفتوی دنقل کوونکو او بیان کوونکو حضراتو نوم لیکلی دی .

په اخر کی مو یو خو داسی استفتاوی نقل کړیدی چی دهغو جواب ورکوونکی صحابه کرام یا تابعین عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعین دی، دا فتاواوی هم په حقیقت کی دفتاوی محمدی ﷺ خخه جلا نه دی، لیکن که دې ته د کتاب دوهمه ۲ حصه وویل سی نو ببخایه به نه وی، که خه هم چی دا حصه صرف دنمونی په ډول او برای نام ده .

لومړی داسی اراده وه چی یوازی فتاواوی جمع کړل سی، لیکن وروسته خیال راغی چی عامو خلکوته شاید دبعضو احکامو په پوهاوی کی تکلیف او سختی وی، حکه نو په ډیر عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته دهغه شرح هم سویده، او دوس او طاقت تر اندازی پوری ددقیق او پیچل سوو خبرو دبیانولو خخه په احتراز کولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې ولیکلی ترخو د اصلی فتوی مضمون واضح او بنکاره کړل سی، په شرح کی هم دې بنده کمه خبره دخانه خخه نه ده کړی، بلکه فقط هغه شیان بیان کړل سویدی کم چی په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی کتابو کی موجود دی، په اکثر و خایو کی په شرح دا حدیثو او بیان دمسائلو کی د: قرآن مجید، او فتح الباری، او عینی، او قسطلانی، شروح صحیح بخاری، او نووی شرح مسلم او خطابی حاشیة ابوداؤد او مرقاة المفاتیح او اشعة اللمعات حاشیه مشکوٰۃ شریف او هدایه او کنز الدقائق او در مختار معه حاشیه شامی او قدوری خخه استفاده سویده، کم چی نهایتی صحیح او معتبر او مقبول او متداول کتابونه دی، یا اتفاقاً یو یادوه نور معتبر کتابونه کتل سوی او یو خه ورخخه لیکل سویدی .

چونکه په هندوستان کی عموماً حنفی المذهب مسلمانان او سیرې او مؤلف هم حنفی مقلد دی حکه نو ټولی مسئلې دفقہ حنفی اود مذهب سره دامام اعظم رحمۃ اللہ علیہ موافقی لیکل سویدی، لیکن بیا هم دالله جل جلالہ په فضل سره ددې شرح

اکثره مضمونونه او مسئلې داسې دی چې دهغه څخه هېڅ اهل سنت والجماعت ته اختلاف نسی کیدلای .

که څه هم چې ددې کتاب ډیر نومونه په خیال کی راتلل او غوره کیدلای سواي ، لیکن بې له تکلفه او ساده نوم ته په ترجیح ورکولو سره په **فتاوی محمدی** صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ^(۱) **مع شرح دیوبندی** سره نامداره کړل سوه . دالله ﷻ څخه امید دی چې عواموته ددې څخه نفع ورسیري ، او خواص هم دجمع بین الروایات او نورو هغو شیانو څخه کم چې په دې کتاب کی مراعات کړل سویدی د لطف څخه خالی نسی . او د مَنْ ^(۲) عَفَا وَأَصْلَحَ مَصْدَقَ جَوْرِ سِي تَرخو ثواب ترلاسه کی . رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ .

* * *

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱. **پوښتنه** : ایمان څه ته وایی ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟

[سوال کوونکی: جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ په صورت د بشر]

جواب: ایمان دادی چې په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائکو او کتابو او رسولانو باندی او (ترمرگ وروسته په آخرت کی) د خدای ﷻ سره په ملاقات (یوځای کیدو) باندی او تر مرگ وروسته په راپورته کیدو باندی یقین راوړی . او اسلام دادی چې د خدای تعالی ﷻ عبادت وکی اودهغه سره هېڅوک شریک نکړی او لمونځ قائم کړی (د ټولو شرائطو او آدابو سره یې ادا کړی) او فرض کړل سوی زکوٰة اداء کړی ، او درمضان دمیاشتی روژې ونیسی . او احسان دادی چې دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وکړی چې ګواکی ته خدای ﷻ وینی ، او که دومره ونسی نو بیا داسی فکر وکړه چې خدای ﷻ ما وینی . (بخاری او مسلم شریف)

(۱). د موصوف او صفت د مطابقت تاویل د علماوو څخه نه دی پټ . منه^۳

(۲). ترجمه : چاچی تر غلطی تیریدنه وکړه او تر خپله وسه پوری یې اصلاح وکړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب ورکړی .

شرح : یو وخت د حضرت سیّد الاولین و الآخین ﷺ دربار عام سوی وو ، یعنی دی مبارک ﷺ په مسجد کی شریف کی ناست وو او دیر صحابه کرام رضی اللہ عنہم په خدمت کی حاضر وه ، چی یو داسی سړی حاضر سو چی هغه دیو بل های اوسیدونکی او مسافر معلومیدی ولی چی د حاضر و کسانو څخه هیڅا هم دی نه پیژندی ، لیکن د سفر کمه علامه لکه گرد ، غبار ، دوری او نور دده پر بدن او جامه باندی بنکاره نه معلومیده بلکه نهایتی سپینی جامې او تور ځلیدونکی ورپښتان یې وه ، هغه راغی د قانون مطابق سلام یې ادا کی (د بعضو روایاتو څخه معلومیږی چی یوازی جناب رسول الله ﷺ ته یې سلام وکی یعنی السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا مُحَمَّدًا ﷺ) یې ووايه) او دواړه زنگونه یې کت کړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ کښپنستی ، مگر دومره نژدی ورته کښپنستی چی خپل دواړه لاسونه یې پر دواړو زنگونو مبارکو در رسول ﷺ کښپنبول او دایمان او اسلام او نورو په اړوند یې پوښتنه وکړه ، چی دهغو سوالونو ده مبارک ﷺ جوابونه ورکړه ، دخپلو سوالونو جوابونه یې واخیسته ، ولاړ سو او ولاړی ، نو پدستی آنحضرت ﷺ خلگو ته حکم وکی چی ولاړ سئ هغه سړی بیرته را وگرځوی ، خلگو د باندی وځغستل تلاش او پوښتنه یې وکړه نو هیڅوک مسافر په نظر نه ورغی ، تابه ویل چی گواکی هغه سړی هیڅ کله نه وو دلته راغلی ، نو آنحضرت ﷺ د حاضرینو څخه پوښتنه وکړه چی پوهیږی دا څوک وو ؟ ټولو عرض وکی چی الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی (یعنی موږ نه پوهیږو) نبی ﷺ وفرماییل چی دا شخص جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ وو ، ددې دپاره راغلی وو چی تاسی ته ستاسی دین در زده کړی ، کله چی صحابه رضی اللہ عنہم د سوال (پوښتنی) کولو څخه اکثره بیریدل (لکه چی په بعضی روایتو کی دی چی په همدې مجمع او مجلس کی رسول الله ﷺ خلگو ته وفرماییل چی زما څخه څه زده کوی ، نو ټول په وجه درعب بالکل چپ او پټه ځله وه ، تردې وروسته بیا جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ تشریف راوړی) د جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره دتعلیم د صحابه وو رضی اللہ عنہم او د حاضرینو وو ددې وجه ده ﷺ وفرماییل چی جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ تاسی ته ستاسی ددین ددرښوولو په غرض راغلی وو .

دپوښتنو جوابونه : نبی ﷺ دایمان امور او شیان او دشریعت ضروریات په نهایتی عمدگی او وضاحت سره بیان کړل ، ددې وجی علماء فرمایي چی دا حدیث دهغو

احاديثو شريفه وو خخه دي كم چي داصولو خخه ددين او مدار داسلام دي، او دعباداتِ ظاهره وو او باطنه وو او دزرو او بدنو دافعالو تفصيل او شرح په دې كي موجوده ده، او گواكي ټول علوم شرعيه ضروريه ددې خخه حاصليري .

دايمان په متعلقاتو كي يې اول ايمان بالله ذكر كي، چي دهغه دا معني ده چي دهغه ﷺ دوجود او وحدانية او دلا شريك له منونكي وي .

او په ملائكه وو باندي ايمان راوړل دې ته وايي چي دهغو په وجود باور كوونكي وي او داسي يې وبولي چي هغه په حقيقت كي داسي دي لكه خنكه چي خدای ﷻ دهغوي دحال بيان كړيدي چي هغوي عَبَادٌ مُكْرَمُونَ يعني بزرگان بندگان دي دخدای ﷻ په وړاندي ساه نسي كنبلاي (۱) او دهغه دحكم تعميل كوونكي دي .

پركتابو باندي ايمان راوړل دا ډول دي چي يقين وساتل سي چي هغه دالله ﷻ كلام دي او كم مضمونونه چي خدای ﷻ په هغو كي بيان كړيدي هغه بې له شبهې حق دي پر رسولانو باندي ايمان راوړل دا ډول دي چي دوي كمې خبري دالله ﷻ دطرفه مورډ ته رارسوي او په خبروي مو، هغوي نهايتي رېبستيني او صادقان دي .

دلقاء الله يعني دالله ﷻ دملاقات خخه مراد دادی چي دقبرو خخه تر راپورته كيدو وروسته دخپلو اعمالو دحساب او كتاب دپاره داحكم الحاكمين ﷻ په حضور كي حاضریدل، چي دهغه نسبت په حديث شريف (۲) كي وارد سويدي چي (دحساب او كتاب دپاره) به ستاسي خخه هر يو دخپل رب ﷻ سره كلام وكړي په دې ډول چي نه به په مابينخ كي كم ترجمان وي او نه هم پرده .

تر مرگ وروسته دپورته كيدو خخه قيامت او دهغه متعلقات مراد دي، لكه ميزان، صراط، جنت، نار او نور، په لقاء الله او قيامت باندي دايمان راوړلو دا معني ده چي ددې خبرو پر كيدلو، واقع كيدلو او راتللو باندي يقين راوړل سي او دا وگنل وسي چي بې له شكه دا خبري بنكاره كيدونكي دي لكه خنكه چي په قرآن او حديث كي ارشاد فرمايل سويدي .

په بعضو رواياتو كي دلته ايمان بالقدر هم بيان كړل سويدي، يعني دايمان په

(۱). يعني دالله ﷻ دامر هيخ مخالفت نه كوي او نه يې هم كولاي سي لكه الله ﷻ چي فرمايلي دي په سورة التحريم كي چي : لا يعصون الله ما امرهم ويفعلون ما يؤمرون . حقاني^۳

(۲). داحديث په بخاري او مسلم كي دي، ترجمان هغه چاته وايي خوك چي ديوه سړي خبري بل ته ورپوهولاي سي، يعني چي ديوي ژبي خخه يې بلي ته ترجمه كړي او په ويې پوهوي ياپه بل ډول.

ضروری شیانو کی په تقدیر باندی ایمان راوړل هم لازمی دی ، یعنی داسی فکر کول چی په دنیاکی څومره شیان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچنی وی که غټ ، پټ وی که ښکاره ، هرڅه چی موجود او پیدا کیدونکی دی هغه ټول دواحد متعال ﷻ د علم او قدرت او ارادې څخه کیږی .

داسلام په تفصیل کی چی جناب سرورِ عالم ﷺ کم عبادتِ خداوندی بیان کی دهغه څخه هغه داعلی درجې عبادت مراد دی چی دهغه برابر هیڅ بل عبادت نسته، یعنی دالله ﷻ دتوحید او درسولِ اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : **أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ** ویل، او ددې سره یې دشرک څخه دځان ساتلو تاکید وفرمایي په کم کی چی عام اهلِ عرب بلکه ټوله اهلِ دنیا مبتلا وه ، ولی چی دی ﷺ ددې شرک دبیخ کښلو او خالص دتوحید او رېښتینی دین دغوړولو دپاره را استول سوی وو، بیا یې په تفصیل کی داسلام دصلوة (لمانحہ) او زکوٰة او صوم یعنی روژې بیان وکی، کم چی ډیر ضروری فرض او عظیم الشانه عبادتونه دی ، چی ارکانِ اسلام او عماد الدین (ددین تنبې) ورته ویل کیږی .

دلته دحج دنه بیانولو وجه دا هم کیدی سی چی تردې وخته پوری فرض سوی نه وو ، لیکن کله چی دا واقعه دحضور انور **عَلَيْهِ السَّلَامُ** دآخری عمر مبارک (۱) ده ددې وجه زیاته صحیح او قوی دا خبره معلومیږی چی ده ﷺ دحج هم ذکر کړی وو (لکه په بعضو روایاتو کی چی دحج کولو ارشاد موجود دی (۲) ، لیکن یو وبل ته په بیان کوونکو کی دیوه راوی څخه حج هیر سویدی .

مقصد داچی رسول ﷺ په دې جواب کی داسلام پنځه ارکان ۱. اقرار دتوحید او رسالت ۲. فرضی لمونځونه ۳. فرض زکوٰة ۴. درمضان روژه ۵. دبیت الله حج ، واضح او ښکاره کړیدی .

داحسان دوی معناوی دی: دیوچا سره نیکی اوبڼه کول یا یوکار په عمده ، بڼه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرائیل **عَلَيْهِ السَّلَامُ** په جواب کی چی رسول ﷺ داحسان کمه شرعی معنی بیان کړیده هغه دی دوهمی معنی ته نژدی نژدی ده ،

(۱). که څه هم چی دلته څو نور احتمالونه هم وه مثلا دا چی عبادت دی مطلقاً مراد وی، او دلمانحہ وغیره ذکر دی عطف دخاص علی العام وی لیکن احقر دمحققینو خوښ کړل سوی اوپه نورو روایاتو سره تائید کړل سوی قول نقل کړیدی . منه^۲
(۲). دابن منده په روایت کی موجود دی. دکهمس روایت وگوره .

یعنی د خدای ﷺ عبادت په دومره خلوص او احتیاط او رعایت کولو ، سره د آدابو ادا کول دی چی گواکی اصلی معبود برحق ته وینی او ورته گوری افعال تعظیمی پر خای کوی یا داسی فکر وهل چی گواکی زه دخپلی کوتاهی او نالائقی خخه هغه نه وینم لیکن هغه معبود حقیقی زما حرکات او سکانات او احوال او افعال وینی .

حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو کی خپل کمال جوامع الکلم په پوره ډول بنکاره کړیدی ، په یوڅو الفاظو کی یې هغه خبری بیان کړیدی کمی چی په ډیر اوږد تقریر او تحریر کی هم نسی ادا کیدلای ، ځکه بالفرض که یو سړی خدای ﷺ ته مخامخ ولاړ یې عبادت کوی نو هغه به په دومره عاجزی او مسکنت او ادب او تعظیم سره افعال ادا کوی چی تر بیانولو به وتلی وی مقصد چی څومره کوشش دی کوی سی هغومره کوشش به کوی او په دې کی به هیڅکله کوتاهی نه کوی . په دنیا کی وگوره کله چی یولوی افسر موجود وی نو ترده لاندی خلگ په څومره احتیاط او هوښیاری بانندی کار کوی او پر کم کار چی دا گمان وی چی دابه دلور حاکم تر نظر تیریری نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره کوی ، طالب العلم هم د استاد په وړاندی ترخپله وسه کوشش کوی ترڅو عبارت صحیح ووايي ، علی هذا القیاس ، نوکله چی پریو چا بانندی مراقبه خداوندی تردې اندازې غالبه سی چی خپل هرکار او هر عبادت گواکی خاص د احکم الحاکمین په حضور کی پر خای راوړی نو دهغه اخلاص دهغه خشوع دهغه احتیاط دهغه د آدابو او شرائطو مراعات ته به بیا حد (پای) نه وی ، دا ټولی خبری وسوې او دڅه وجی خخه وسوې ، ددې وجی چی هغه خبر دی او گوری ، نوکه چیری دا عبادت کوونکی بنده هغه ونه وینی ، خوبیا هم هغه همدغسی شاهد او حاضر او ناظر دی ، ددې وجی په دې حالت کی هم ده ته د زړه او د ظاهر د آدابو او تعظیماتو لحاظ ساتل ضروری دی ، لکه په مخکنی حالت کی چی کیدل ، لیکن اول حالت نهایتی لوړ مقام او اعلی درجه ده چی د حق ﷻ معرفت دومره غالبه سی او په زړه کی دهغه عظمت او جلال او وجود باکمال تردې اندازی پوری یوځای سی چی گواکی هغه په سترگو سره په نظر راځی ، او دوهم حالت گواکی د اول حالت په نسبت په دوهمه درجه کی او یو څه راکښته مقام دی ، لیکن دا هم ډیر محمود او قابل دتمنا او عالیقدر حالت دی چی د علم او قدرت او نورو صفاتو دباری جلّ وعلی شانه عقیده په دې اندازه په زړه کی محکمه سی چی بیشکه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادې او خیالات وینی .

اللَّهُمَّ اعْطِنَا أَحَدَى الْحَالَتَيْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَا دَامَ تَطَرَفُ الْعَيْنِ .

۲. **پوښتنه:** ای نبی ﷺ زه که دخپل موټی (بادار او آقا) د مال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه ورکړم نو آیا جائزه ده او کنه ؟

[سوال کوونکی: حضرت عمیر آزاد کړل سوی مریی. د حضرت ابی اللحم رضی اللہ عنہما]

جواب: هو! ورکوه یې ، ثواب به یې تاسی دواړو (مالک او مریی) ته نیمایی نیمایی ورسپړی . (مسلم)

شرح: مریی او مزدور ته بې له اجازته د مالک او بادار دومره قدر شی ورکول جائز دی چی دهغه اجازه د اصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په ورکولو باندي رضا مند وی، که بادار او مالک بالکل منع وکړی او دورکولو څخه همیشه ناراضه وی نو مریی او مزدور ته ډیر لږه اندازه خیرات ورکول هم ناجائز دی. د ثواب او اجر د نیمایی نیمایی کیدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالک ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی د مالک د ثواب څخه به نیمایی تاته ورسپړی، په بل حدیث شریف کی دا خبره صافه ذکر ده چی داسی نه کول کیږی چی دیوه څخه اجر کم کړل سی بل ته ورکول سی بلکه هغه ته به جلا ثواب ورسپړی .

۳. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ که زه د ابو سلمه پر اولاد باندي مال خرڅ کړم ، کم چی زما هم اولاد دی نو آیا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او که نه ؟

[سوال کوونکی: حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا]

جواب: هو! پر هغه یې خرڅ کړه ، پر هغه باندي په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسپړی . (بخاری ، مسلم)

شرح: ام سلمه رضی اللہ عنہا مخکی د حضرت ابو سلمه ^{رضی اللہ عنہ} په نکاح کی وه ، دی در رسول الله ﷺ د عمه زوی ورور او ډیر لوی ځان قربانی کوونکی صحابی وو ، په سنه ۴ هجری کی یې څو بچیان پاته سول او دی وفات سو ، او څه وخت وروسته ام سلمه رضی اللہ عنہا ته په ازواج مطهراتو رضی اللہ عنہن کی د داخلیدو شرف حاصل سو او د آنحضرت ﷺ سره یې نکاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضی اللہ عنہا پر کوچنیانو باندي د مال خرڅولو په نسبت پیش کړیده ، کله چی دا په خپله ددې کوچنیانو مور وه نو دا شبه کیدی سوه چی شاید ددوی د پرورښت او نورو دپاره پردوی باندي د مال په مصرفولو کی ثواب نه وی ، لیکن د جناب سرور عالم ﷺ دارشاد څخه معلومه

سوه چي په دې کي هم ثواب تر لاسه کيږي ، ځکه دخیر په نیت چي څوک دخپل اولاد په مصارفو کي مال خرڅوي ، هغه ته به تر عادي خیراتو هم زیات ثواب ورکول کيږي ، لیکن فرض صدقي او نور (لکه زکوٰه او یا سرسایه) پر خپل اولاد خرڅول او دوی ته ورکول جائز نه دی.

۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دکمي صدقي ثواب او اجر ډیر لوی دی ؟

[سوال کوونکی : یوسړي چي غالباً به ابو ذر غفاريؓ وو، په روایت دابو هريرةؓ]

جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چي ته په داسي حالت کي صدقه وکي چي جوړ يې او بخل کوونکی يې او دمفلسي بیره وي درباندي ، او دمالداري طمع دی وي، دومره يې مه ځنډوه چي څه وخت دې روح ستوني ته را ورسپړي نو بيا وايي چي دومره فلاني ته ورکړه او دومره فلاني ته ، ځکه چي اوس خو ستا مال دبل سو . (بخاري و مسلم)

شرح : یعنی زیات ثواب او اجر دهغه صدقي دی کمه چي په حالت کي دصحت او ژوند ورکړل سي ، ولی چي په دې وخت کي دمال سره محبت وي او طمع وي چي ديوې خوا څخه مال پیدا سي او زیات غني سم ، په دې وخت کي مال ورکول پر نفس باندي ډیر گرانه پريوزي ، شیطان وسوسي وراچوي چي مال ولی خرڅوي معلومه نه ده چي څومره عمر به می لا پاته وي او په کم کم ځای کي به ضرورت پيښيږي ، چاته چي دخدای ﷻ رضا مطلوبه وي او دآخرت اجر يې خوښ وي هغه يې په صحت او حیات کي خرڅوي او کله چي روح ستوني ته را ورسپړي او دمرگ وخت رانژدی سي په دې وخت کي د مال محبت کميږي ، ددنیا دخوشحالیو څخه زړه پرې کيږي ، په دې پوهيږي چي اوس به زه رخصت کيږم په دې وخت کي زړه وخیرات او صدقي او وصیت کولو ته کيږي چي فلاني ته دومره ورکي او په فلاني مسجد کي دومره او په فلاني مدرسه کي دومره خرڅي کي ، په دې حالت کي وفلاني او فلاني ته په ویلو کي څه گټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو یعنی دوارثانو حق په دې پوري متعلق سي . په بل حدیث شریف کي راغلي دی چي کم سړي دمرگ په وخت کي خیر او خیرات کوي دهغه مثال داسي دی لکه چي یو سړي ترخپل نس ډکيدلو وروسته باقیمانده پاته سوی نورو ته ورکوي که څه هم چي په دې حالت کي ثواب بيخي کميږي لیکن خالي دثوابه څخه داهم نه دی لکه آنحضرت ﷺ چي فرمایلي دی چي په خپل صحت او ژوند کي ديو درهم صدقه

کولو ثواب دمرگ په وخت کی دسلو ۱۰۰ درهمو ترصدقه کولو زیات دی
(ابوداؤد)

۵. پوښتنه: یا رسول الله ﷺ دمحرّم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوستل جائز دی؟

[سوال کوونکی: یو سړی، په روایت د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب: نه به قمیص اغوندى او نه لنگوټه او پایجامه، او نه به دباران کوټ اغوندى او نه به موزی اغوندى، او که چا بوټو ته لاس رسی نه درلودی نو موزې دی واغوندى او هغه دې تر بجلکو لاندې پرې کړی، او نه به هم داسی یو جامه اغوندى چې هغه په زعفران یا ورس رنگیدلی وی. (بخاری)

شرح: په کم وخت کی چې رسول الله ﷺ دحج دپاره روانیدونکی وو په مدینه منوره کی په مسجد نبوی کی یو سړی سوال وړاندی کی چې څه وخت چې موږ محرم سو نو موږ ته کمی کمی جامې اغوستل جائز دی؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلماوو ته په تحقیق کی نسو ثابت چې څوک وو غالباً به دهغو فریدسو مسلمانانو څخه یو څوک وو چاچې دده ﷺ دحج دارادې خبر واوړیدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې ته دیوځای تلوو دشوق دوجی مدینې شریفې ته راغلی وو، سوال کوونکی هغه جامې پیدا کړی وی دکمو چې اغوستل جائز دی، لیکن کله چې داسی جامې بې شماره او بې تعداده وی ددې وجی جناب افصح العرب والعجم رسول الله ﷺ په نهایتی مختصرو او جامعو الفاظو کی په حکیمانانه او عالمانه ډول سره دناجائزو شیانو ذکر ورته وکی، چې ددې څخه معلومه سوه چې ددې ماسوا چې کم شیان دی دهغو استعمال جائز دی، په دې کی جواب کی چې نبی ﷺ کم حکم فرمایلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارینه وو دپاره دی، بسځوته په حالت داحرام کی ددې ټولو شیانو اغوستل جائز دی، البته په زعفران یا ورس سره رنگ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جائزی دی.

قمیص: گرتی ته وایی مگر د انگیا او عبا (۱) او چینی او شروانی (۲) او کوټ ټولو دغه حکم دی، او دکرتی او پاجامې دبیان کولو څخه مراد دادی چې هره جامه چې گنډل سوی وی هغه ناجائزه ده. برنس: دباران کوټ ته وایی، دبرنس او

(۱) عبا: هغه اوږد کوټ ته ویل کیږی کم چې تر پښو پوری وی. حقانی

(۲) دا هم یو ډول اوږده جامه ده چې دنامه څخه تر زنگنو پوری وی. حقانی

لنگوتی دمانعت په حکم کی هغه ټولی جامې داخلی دی په کومو سره چی سر پتیری برابر خبره ده که هغه گنډل سوی وی او که نه وی . موزه : یعنی خف ، اغوستل منع دی لیکن که چیری چپلکی یا بوتونه نه رسیدل نو موزه دی دلوری خوا خخه دومره پرې کړی چی بجلکی بکاره سی او دچپلکو په ډول سی . په زعفران او رس سره رنگول سوی جامه اغوستل هم ناجائزه دی ، لیکن که چیری په پرپولو سره داسی سی چی خوشبویی نه ورخخه راخی نو بیا جائز دی . ورس : یو قسم ژر رنگه خوشبوی داره وانه دی ، چی په بیابانو کی پیدا کیری او ترشلو ۲۰ کالو اېنولو پوری هم نه خرابیری، عربو به په دې سره جامې رنگولی .

فائده : (یوازی دپاره دطالبانو) کله چی په اکثر روایتو کی دسوال کوونکی سوال په لفظ سره د : ما یلبس المحرم ، ذکر دی ، ددې وجی ددې جواب په نسبت کی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب پر طریقه دحکیم دی (ولی چی مناسب په جواب کی هغه جامه وه چی منع وی په احرام کی) لکه چی د یَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ په جواب کی : قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ فَرْمَايِل سویدی ، اود : يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ په جواب کی : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فَرْمَايِل سویدی ، لیکن ددې روایت په بعضو طریقو کی دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روایت سویدی (رواه ابوداؤد و ابو عوانه) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلی اسلوب الحکیم (دحکیم دطریقې مطابق) ویلو ضرورت نسته بلکه په دې صورت کی جواب علی ظاهر السوال دی .

اړوند مسئلې : که چپلکی یا بوتونه هم پیدا کیده لیکن ده موزه تربجلکو پوری خیری کړل بیا یې هم اغوستل جائز دی مگر بڼه نه دی ، گنډل سوی پتو (خادر) په حالت کی دا احرام استعمالول بې له شهبې جائز دی، که دروپيو یا پیسو همیانی گنډل سوی پر ملا باندی وتړی نو جائز دی، پر سر باندی که یې چیری اسباب یا سایوان پورته کی نو هیڅ خبره نه ده .

۶. **پوښتنه :** ای شفیع المذنبین (رضی الله عنه) ترټولو بهتره عمل کم یو دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم ، په روایت دام فروة رضی الله عنه]

جواب : په اول وخت کی لمونځ کول . (ترمذی)

شرح : جناب سرور عالم (رضی الله عنه) دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کی مختلفو خلکو ته مختلف جوابونه ورکړیدی ، چاته یې جواب ورکړیدی چی ایمان ترټولو بهتر

دی چاته یی ارشاد فرمایلی دی چی جهاد تریتولو بنه عمل دی ، ددی وجه داده چی هر یوه سوال کونکی ته یی دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چی ستا دپاره دا افضله ده ، ددی تفصیلی بحث په بل حای کی ذکر دی .

لمونخ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کی ادا کول ډیر لوی کار دی ، دا ضروری نه ده چی خه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونخ شروع کوی بلکه په مسجد کی دلمونخ کونکو داننتظار خخه وروسته په مستحبو وختوکی چی کم لمونخونه ادا کیری هغه هم گواکی په اول وخت کی ادا سویدی .

۷. **پوښتنه :** دمکې په لارو کی موږ تلو راتلو بعضی خلگ مُحَرَم (احرام تړلی) وه او بعضی غیر محرم ، ابو قتادة رضی اللہ عنہ په هغو خلگو کی وو چی محرم نه وه ، خلگو یو حای دوحشی خرو ډلگی ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دبنکار کولو خخه منع سوه ، مگر ابو قتادة رضی اللہ عنہ چی کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دبنکار کولو په نیت) سپور سو او خپلو ملگروته یی وویل چی زما لیندی راپورته کی نو هیچا نکړه ورپورته یایی نیزوه وغوښته نوهیچا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یی کړه او پر وحشی خره باندی یی حمله وکړه په هغو کی یی یوه ماده بنکار او را غوڅاره کړه ، دهغې غوښی بعضو ملگرو دناجائز کیدو دوجی نه وخورلی ، اوبعضو وخورلی لیکن وروسته یی فکر وکی چی موږ خو محرم یو نو بنکار خورل به څنگه راته جائز وی ، ددی وجی پاته غوښی یی دځانه سره راوړی .

[سوال کونکی : دمکې معظمې په سفر کی دابو قتادة رضی اللہ عنہ ملگری]

جواب : کم چی ددی غوښو خخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددی وجی چی هغه یو خوراک دی چی اللہ تعالی تاسی ته در وخوری . (بخاری و مسلم شریف وغیرهما)

شرح : دهجرت په شپږم کال حضرت رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم د عمرې کولو دپاره دمدينې منورې خخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو ، تردې وخته پوری په مکه معظمه کی دکافرانو دخل (اختیار) وو ، خه وخت چی دی صلی اللہ علیہ وسلم حدیبیې ته ورسیدی (کم چی مکې ته نژدې دیوه شاه په نامه کوچنی حای دی) دمکی کفارو دی صلی اللہ علیہ وسلم دمخ ته تگ کولو او مکې ته دداخلیدلو خخه را وگرځوی او د عمرې نکولو یی ورته وویل ، مسلمانان دجنگ دپاره آماده وه اوپه جنگ کی دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم دصحابه وو رضی اللہ عنہم خخه

بیعت او عهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډیرو شرطو باندې صلح وسوه او دا قرار داد وسو چی په راتلونکی کال کی به د عمرې کولو دپاره راځی اودرې ورځی به په مکه کی پاتیرې بیرته به ځی، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمره حدیبیه او غزوه حدیبیه وایی ، چی ددې ډیره اوږده ، په زړه پوری او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کی ذکر ده .

په دې سفر کی ابو قتاده رضی الله عنه هم دمدينې منوری څخه دآنحضرت ﷺ سره ملگری وو کله چی دروحاء نومی ځای ته ورسیده (کم چی دمدينې څخه دیرش ۳۰ یا څلوېښت ۴۰ میله لیری دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدی چی دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنگل کی (کم چی دمکی په لار کی ستیا ته نژدی یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولی دی چی موقع پیدا کی دده ﷺ پر ملگرو باندې چاپه او حمله وکی ، ده ﷺ دخپلو ملگرو مسلمانانو څخه یوه ټولی ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتاده رضی الله عنه هم په دوی کی وو ، هغه خلگ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کی ابو قتاده رضی الله عنه اودهغه ملگری صحابه کرام رضی الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلگو احرام تړلی وو ، لیکن ابو قتاده رضی الله عنه او دهغه ملگرو احرام نه وو تړلی (غالباً ابو قتاده رضی الله عنه پر مقام دذو الحلیفه باندې نه وو تیر سوی، کم چی دمدينې څخه شپږ میله لیری دی چی ددې ځایه څخه اهل مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چی میقات وایی ، بلکه دبلې لاری څخه راغلی دی، یا ترهغې زمانې پوری دا احرام تړلو موافقت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملگرو سره پریوه منزل (تمهام قاحه) باندې کښته سوی وو او جناب سرور عالم ﷺ سره دنورو ملگرو صحابه وو رضی الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتاده رضی الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کی یې پیوند لگوی دده ملگرو دیوه حمار وحشی ماده شاوخوا گرځیدونکی ولیده مگر کله چی په حالت کی دا احرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجی یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خنډل یې چی عجب حالت دی چی ښکار موجود دی مگر دویشتلو اجازه یې نسته، زړه خو یې غوښته چی ابو قتاده رضی الله عنه دا ووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چی هغه دخندا سبب وپوښتی او سر یې را پورته کی دلیری څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چی هغه چشی دی نو ټولو ملگرو یې غاړې کږې کړې او پټه ځله

کنبښسته او ويې ويل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشې دى ، ولې چې دوى حضرات په دې پوهيده چې که چيرې موږ يوه ذره اشاره وکړه او ده ته مو وروښووى يا موپه يوه بله طريقه کومک ورسره وکړ نو دده ښکاربه زموږ په واسطه سره ناجائزه سى . آخر ابو قتاده رضي الله عنه خپله ولاړ سو او پر خپل آس باندې يې زين او نور شيان کنبښوول او پر سپور سو ، ليکن ليندې اخيستل يې ورسره هير سوه ، انديوالانوته چې يې هر څو واړه وويل مگر چا ورنکړه ، ولې چې دا هم يو قسم کومک دى ، په خپله را کښته سو او دخپل يوه ملگرې ليندې يې ورسره واخيسته او دهغه وحشى خره په شا پسې يې آس وځغلوې او هغه يې په نيزه سره وويشتې او راغلى ملگرو ته يې وويل چې راځئ اوس خو يې نو راسره پورته کي ليکن هغو داهم يو قسم کومک گڼي او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتاده رضي الله عنه په خپله راوړه او په ټولو يې يوځاى غوښى سره وخوړلى ، مگر بيا بعضو خلگوته شهبه و سوه چې شايد دابه ناجائزې وى او وې ويل چې درسول صلى الله عليه وسلم په موجود والى کي موږ بې له پوښتنې دا غوښى ولې وخوړلى ، کله چې دصحابه وو رضي الله عنهم دا ډلگي کوچنۍ وه ددې وجه دا انديښنه وه چې ددې خوا يا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوى اودمسئلي دپوښتلو هم ضرورت وو ، ددې وجي ابو قتاده رضي الله عنه آس وځغلوې دخلگو څخه يې دنبي صلى الله عليه وسلم داوسيدنى او قيام دځاى پوښتنه وکړه دانحضرت صلى الله عليه وسلم خدمت ته ورسيدى او عرض يې وکړ چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ستا بعضى خادمان شاته را روان دى تاته سلام وړاندې کوي هغوته بيره ده چې هسي نه پردوى باندې کم دښمن رانسى ددې دپاره تاسى لږ انتظار وکړي ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلگ هم راغله ، ابو قتاده رضي الله عنه او هغو دو وحشى خره دښکار قصه وړاندې کړه نو ده صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې په تاسى کي خوبه چا څه داشارې يا ددلاليت (لارښوونې) کومک نه وى ورسره کړي ټولو عرض وکړ چې نه ! نبى صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې وې خورى حلال دى اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهي ليرى کولو دپاره يې وفرمايل : چې ماته هم په هغه کي يوه برخه را کړي .

۸. پوښتنه : يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ترټولو بهتره سړى څوک دى ؟ او ترهغه بعده بيا څوک دى ؟
[سوال کوونکى : نامعلوم نامه شخص]

جواب : ترټولو ښه هغه سړى دى چې دخداى ﷻ په لاره کي جهاد کوي ترده وروسته

هغه مومن څوڪ چي دغره دغارو څخه كي په يوه كي اوسي دخداي ﷺ څخه بيريږي او څلگوته تكليف نه ور رسوي (ترمذي).

شرح: دجهاد نفع اوگته چي كله متعدي وه يعني نوروته هم رسیده ، دالله ﷺ دمخلوق دپاره هدايت وي ، دكفر تاريخي ايسته كيږي ، اودايمان دروښنايي په غوريدو سره كلمه الله لورپږي يعني دالله ﷺ يادول لورپږي ددي وحي يي جهاد ته افضله وفرمايل اوپه گوښه كښېنستو او يوازي والي كي چي كله يوازي دهغه شخص نفع وي نوځكه دا يي پردوهم نمبر باندې راوړل مگر ددي هم ډير فضيلت دي ولي چي دين او ايمان په دي باندې سالم او جوړ وي څلگوته دضرر رسولو او نورو گناهونو څخه محفوظه كيږي دالله ﷺ عبادت كوي .

۹. **پوښتنه:** يارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ ديناره يو هار رانيولي دي چي په هغه كي پر سرو زرو باندې غميان لگيدلي وه ، ما غميان ورڅخه ليري او جلا كړه نوپه دي كي تر دوولسو ۱۲ دينارو (۱) زيات سره زر راووته ، په دي ډول رانيول جايز دي او كه نه ؟

بِسْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

جواب: دا ډول بيع جائزه نه ده ترڅو چي غمي او مال (سره زر) سره جلا جلا نسي (ابوداؤد و مسلم و نسائي) .

شرح: شرعي قاعده داده چي دسرو زرو او چاندي بيع كه چيري دهغه دجنس سره وي مثلا سره زر دسرو زرو په بدله كي خرڅوي يا سپين زر دسپينو زرو په عوض كي خرڅوي نو دواړو طرفوته سره زر او سپين زر برابرېدل غواړي ، كه چيري درانيوونكي سره سپين زر كم او بل طرف ته زيات وي نو دا بيع ناجائزه او حرامه ده ، نوڅه وخت چي په دوولسو ۱۲ دينارو باندې هار يا اميل واخيستل سو په هغه كي سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلكه رانيوونكي ته

(۱). دينار او درهم پخواني پيسي وي چي دينار يي دسرو زرو څخه او درهم به يي دسپينو زرو څخه جوړ كړي وو ، نوځكه په دينار باندې سره زر اخيستل داسي سوه لكه سره زر چي په سرو زرو بدل كړل سي همدارنگه په درهم باندې سپين زر اخيستل داسي سوه لكه سپين زر چي په سپينو زرو بدل كړل سي ځكه چي په دي دواړو سوداوو كي دواړو طرفوته يو جنس دي او ديوه جنس (شپږ) شيانو په بدله كي دشرط دي چي دواړه به سره مساوي وي ، او كه چيري يوه طرف ته پرسرو زرو سربيره غميان يانور څه هم وه نو دهغو دپاره جلا سره زر يا قيمت شرط دي. حقاني^۲

دوولسو دینارو په بدله کی تر دوولسو دینارو زیات سره زر ورسیدل او غمی او نور شیان مفت پاته سوه ځکه نو دداسی بیع دنا جائز والی حکم آنحضرت ﷺ وفرمایي اووې فرمایل چي دا ډول سره زر یا سپین زر ترڅو چي دغمی او نورو شیانو څخه جلا سوی نه وی نه خرڅول یې پکار دی ، دجلا کولو څخه به یې دا معلومه سی چي په زرو کی څومره قدر سره زر یا سپین زر دی ترڅو چي دخریدار څخه دومره قیمت واخیستل سی چي دسرو زرو په بدله کی سره زر وصول سی ، او یوڅه قیمت دغمی او نورو دپاره هم پاته سی ، او هر ځای دزرو ماتولو او پرې کولو ضرورت پیننسی بلکه که چیری دمخکی څخه دسرو زرو یا سپینو زرو اندازه معلومه وی یا داندازه کولو څخه یقینی معلومه سی چي دپیسو سره زر تر سپینو زرو زیات دی بیا هم بیع جائزه ده ، مقصد دادی چي درانیوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو (یعنی قیمت دروپيو یا اشرفیو) دزرو ترموجودو سرو زرو یا سپینو زرو یوڅه زیاتیدل پکار دی ترڅو چي درانیوونکی سره زر یا سپین زر یوڅه دسرو زرو یا سپینو زرو په مقابله کی حساب کړل سی او پاته دغمی او نورو په قیمت کی ولگول سی ، که چیری درانیوونکی دروپيو سره زر یا سپین زر دخرڅوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو سره برابر یا یوڅه کم سی یایې اندازه هم نه وی معلومه چي زیات دی که کم نویع به هیڅکله جائزه نسی ، البته که چیری جنس بدل سو یعنی یوه طرف ته سره زر وی بل طرف ته سپین زر ، یا درانیوونکی سره سپین زر وی اودخرڅوونکی سره سره زر نوییا ددواړو طرفو دبرابریدلو شرط نسته بلکه که کم یا زیات هم وی نویع جائزه ده ، البته دا اوس هم ضروری ده چي نقده معامله وی دواړه شیان دی هغه وخت کی لاس په لاس ورکړل سی په قرض (پور) معامله دی نه وی .

۱۰. **پوښتنه** : زما یوې مینځی پر سلع (کم چي په مدینه کی یو کوچنی غردی) بزې څرولی چي په هغو کی یې یوه بزه (دیوه مرض او یابل شی دوجی) مړه کیدونکی ولیده یوه ډبره یې ماته کړه (اودهغې په تیره اونری طرف باندي یې) هغه بزه ذبح کړه ، اوس په دې ډبري سره دذبح کړل سوی بزې خوراک جائز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالک رضی الله عنه]

جواب : هغه وخوره (ولی چي په تیره او تیز شی سره ذبح کړل سوی چي دهغه څخه

وینی وبهیری حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کانی یا دیوه لرگی توتیه . (بخاری شریف وموطا امام مالک وغیره) .

شرح : سوال یی ددی وچی کپی وو چی په دبره سره دذبح کرل سوی حیوان په حالیدو کی شبه وه چی هغه ده ﷺ جائز او حلاله وفرماییل اودخوړلو اجازت یی ورکی ، لیکن ددی خخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دبنسخی ذبیحه هم حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامام شافعی په مذهب کی یو روایت داهم دی چی دبنسخی ذبیحه مکروه ده ، ددی واقعی خخه دا هم معلومه سوه چی مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په ملک کی بی له اجازتی دهغه داسی تصرف جائز دی چی په هغه کی دهغه خیرخواهی اوگتیه وی اوپه تصرف نه کولو کی یی نقصان بنکاره وی ، لکه چی ددی بنسخی که دابزه نه وای حلاله کپی نو مړه کیده او ضائع کیده .

۱۱. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ (دجال دراوتو په زمانه کی چی کله یوه ورخ دپوره یوه کال سره برابره سی نو) آیا مور ته په ددی پوره ورخ کی دعادی ورخو مطابق دیوی ورخی لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په وخت کی دذکر دجال]

جواب : دیوی ورخی لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددی دپاره به اندازه لگوی (او لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورخ گنی اوپه هغه کی به پنځه لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چی مو کول (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت دجال حال بیانوی اوخپل صحابه رضی الله عنهم یی دهغه خخه بیروول ، تر دیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرماییل چی هغه (دجال) به دهغه لاری خخه راوژی کمه چی دشام او عراق په مابینخ کی واقع ده ، ای دخدای جل جلاله بندگانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یارسول الله ﷺ هغه به ترخه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرماییل تر څلویښتو ۴۰ ورخو پوری ، چی په هغوکی به یوه ورخ دیوه کال په اندازه اوږده وی او یوه ورخ به دیوی میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورخ به دیوی هفتی په اندازه اوږده وی اوپاته ورخی به یی ستاسی دعادی ورخو په شان وی ، داچی یی

واوریده نو صحابه وو رضی اللہ عنہم دا پوښتنه وړاندی کره ، یعنی په دې اوږده ورځ کی به دلمر درفتار او راختو او لویدو په حساب بانندی دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافی وی او که نه؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چی نه! کافی نه دی بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښپښین مازدیگر او ماښام لمونځونه کوی (که یو کال ۴۶۰ ورځی واخیستل سی نوپه دې ورځ کی به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکرل سی) ، انشاء الله تعالی دجناب رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پیش گویی به ضرور صادقیری .

وگورئ الله صلی اللہ علیہ وسلم داوسه څخه دهغې ورځی دلمونځو داندازی کولو اسباب او سامان پیدا کړیدی ، ځای پرځای گریانی او ساعتونه موجود دی ، دهر موسم دلمانځه وختونه دگنتیو په حساب سره خلگو لیکلی دی په هغه اوږده ورځ کی به هم دقاعدې مطابق پرعادی گنتیو بانندی لمونځونه کول کیږی په څلورویشت ۲۴ ساعتو کی به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کیږی .

فائده: بلغار یو ښار دی چی هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لویدلو سره سم صبح صادق (سپیدی) را ښکاره کیږی ، دماخستن وخت گرسره راځی نه بعضی علماء خو وایی چی پرهغو بانندی دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دی که څه هم چی دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پیدا سوی لکه چی ددجال په اوږده ورځ کی نبی صلی اللہ علیہ وسلم دپرو لمونځونو دکولو حکم ورکړیدی حال دا چی په دې ورځ کی به وخت صرف دپنځو لمونځو راسی ، او بعضی علماء وایی (لکه دعلماء حنفیه وو قول راجح چی هم دغه دی) چی دبلغار اوسیدونکو چی کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجی پرهغو بانندی دماخستن لمونځ فرض دی ، دوی فرمایي چی په دې اوږده ورځ کی به هم چی کله دزیاتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجی که چیری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسی به وایو چی دپنځو لمونځو څخه زیات په دې پوره ورځ کی نه دی فرض ، لیکن درسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم دوینا په وجه دقیاس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سویدی چی په دې اوږده ورځ کی دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سی .

دوهمه وجه دفرق دا کیدی سی چی په بلغار کی په حقیقت کی دماخستن وخت راتللای نسی ځکه نو لمونځ یې نسو فرض او ددجال په ورځو کی به دلمر راختل او لویدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وی او دلمونځو وختونه به په عادی ډول

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بخته (دجال) په سحر او جادو او نظر بندی سره به (چی دهغه قدرت ده ته دالله ﷺ دطرفه ورکول سویدی) په زرهاوو نادری او عجائبی بنکاره سی ، اور به داوبو په شکل بنکاره سی ، اوبه به داوړ په شکل بنکاره سی ، دخلگو دنظر بنده کیدلو په وجه به دوخت تیریدل په سترگو نه معلومیږی اونه به محسوس کیږی، ددې وجی خخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونه خدای ﷻ په اصلی وختو پوری متعلق کړیدی ، دیوچا لیدلو او محسوس کیدلو یا نه کیدلو ته اعتبار نسته ، تاسی وگورئ پر ږندو او کڼو باندی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لویدل هیخ نه معلومیږی .

۱۲. پوښتنه : یارسول الله ﷺ زه مریضه یم دتللو طاقت نلرم طواف خرنګه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین ام سلمه (رضی الله عنہا)]

جواب : خه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوته پر خپل اوبنه باندی سپره سه لمونځ کوه او دخلگو په شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)
شرح : په حجة الوداع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهراتی هم ملگری وی ، دهغوی (رضی الله عنهن) خخه ام سلمه (رضی الله عنہا) مریضه سوه چی دخانه کعبی دطواف کولو طاقت یې نسو پاته کم چی په حج کی ضروری دی ، آنحضرت ﷺ ته یې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلمانځه پروخت دسپریدلو او طواف کولو اجازه ورکړه ، ددې گټه دا وه چی په دې وخت کی نارینه په لمانځه کی اخته وی او مطاف (یعنی دطواف های) خالی وی ، وخت هم دتاریکی دی په اطمینان سره طواف کولی سی ، دیوچا نارینه به هم نظر نه پر لویږی ، دزیاتی پردې اونورو شیانو دترسره کولو تکلیف به هم نه وی . ددې حدیث شریف خخه په حالت کی دعذر دسپرتیا په ډول سره دطواف کولو اجازه معلومه سوه ، په خپله حضرت سرور عالم ﷺ هم دخپل مزاج اقدس دمریضی په وجه پر سپرلی باندی دسپرتیا په حالت کی طواف کړیدی ، په دې کی یوه فائده دا هم وه چی خلگو دده ﷺ خخه مسألی پوښتلی او دلیری خخه به یې لیدی او زیات ازدحام جوړولو ته به خبره نه رسیده ، اودا هم معلومه سوه چی په داسی ضرورت کی دکعبی صحن (غولی) ته داوښ ، آس او نورو چارپایانو داخلول جائز دی .

۱۳. پوښتنه : ای فخر عالم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمونځ کوی دهغه خه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : عمران بن حصین (رضی الله عنہ)]

جواب : کم سړی چی ودریږی او لمونځ وکی دا ترټولو ښه دی ، او کم سړی چی یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږی نسبت و ثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چی یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږی .
(ترمذی)

شرح : کله چی پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چی په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږی ، لیکن دمرض په حالت کی چی یې کله دمعدوری دوجی څخه په ناستی یا په پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږی لیکن قاعده همدغه ده چی په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی ، لکه بې له عذره چی په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږی ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جائز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴ . پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زما سترگی خوږیږی آیا دروژې په حالت کی ماته رانجه لگول جائز دی ؟
[سوال کوونکی : یوسړی ، په روایت دانس^۳]

جواب : هو! رانجه ولگوه (روا دی ، روژې ته څه تاوان نه رسوی) ، (ترمذی شریف)
شرح : په روژه کی په رانجو لگولو سره هیڅ تاوان نه کیږی برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولگول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لگولو وروسته بلغم راووته او په هغو کی درنجو رنگ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږی ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چی کم شی بدن ته دتنه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایو کی په عوامو کی مشهوره ده چی په روژه کی تر رانجه لگولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږی دا بالکل غلط دی ، دا رنگه پرږیره یا پر بریتو یا پر سر باندی تیل لگول روژه نه مکروه کوی .

۱۵ . پوښتنه : ای سید الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کی داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رضی الله عنه]

جواب: ماته دخدای تعالی ﷺ د طرفه څخه ویل سویدی چی **قُلْ أَعُوذُ** (تراخړه پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددې څخه معلومه سوه چی داپه قرآن مجید کی داخل دی ، ولی کم کلام چی دالله ﷺ د طرفه څخه وفرماییل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی). (بخاری شریف)

شرح: د **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ** او **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ** په نسبت کی په صحابه وو **رضی اللہ عنہم** کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چی آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه؟ ابن مسعود **رضی اللہ عنہ** ویل چی داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل ، زر بن حبیش **رضی اللہ عنہ** و حضرت ابی بن کعب **رضی اللہ عنہ** (دی هغه څوک دی چی په صحابه وو **رضی اللہ عنہم** ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چی ابن مسعود **رضی اللہ عنہ** داسی فرمایي ، ابی بن کعب **رضی اللہ عنہ** خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروی (کم چی لوړ ذکر سوه) چی دهغه مطلب دادی چی په کمه طریقہ سره نور قرآن کریم رانښوول سویدی په همغه ډول دا سورتونه هم ماته رانښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چی داهم په قرآن کی داخل دی ، دصحابه وو **رضی اللہ عنہم** داولنی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چی دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی ، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی ، دابن مسعود **رضی اللہ عنہ** څخه داهم نقل سویدی چی هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وگڼل او بعضی علماء فرمایي چی ابن مسعود **رضی اللہ عنہ** ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو ، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه ، دده رایه دا وه چی یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآن مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلو چی په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ دا اجازه ورکولو خبر ده **رضی اللہ عنہ** ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو .

۱۲. **پوښتنه:** ماته دومره اندازه حیض راځی چی هیڅکله پاکیرم نه ، همیشه لمونځ پریرم او که یو بل تدبیر ورته جوړ کړم؟

[سوال کوونکی: فاطمه بنت ابی حبیش **رضی اللہ عنہا**]

جواب: دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورگ خلاص

سویدی دهغه څخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاری کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکړه او بیرته لمونځونه شروع کړه . (بخاری شریف)

شرح : دحیض وینی دعادت دا اختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی ۱۵ ورځی ده ، اوس که چیری یوې بنځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به گنل کیږی اوداسی بنځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حائضې ته حرام دی هغه دې ته جائز دی ، روژه او لمونځ ادا کول هم ورباندي ضروری دی ، لیکن تردې جاری کیدلو دوینی اوتر دې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندي به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نو غسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی بنځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادی ددوو لمونځو دپاره یو غسل وکړی مثلا دمپسین او مازدیگر دپاره یو غسل او دمانبام او ماخستن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونک والی اویخ والی بدن ته ورسیرې او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .

۱۷. **پوښتنه :** یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندي) لوندوالی ووینی (یعنی منی یا مزی) مگر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پر هغه باندي غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندي یې لوندوالی نکي پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په روایت دعائشې رضی الله عنهما]

جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی او خوب یې نه وی په یاد پر هغه باندي غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکي پیدا پر

هغه باندی غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .

شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی د خوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو او پر کالو باندی کم خای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پر جامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مگر خوبه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل خای دام سلیم رضی الله عنهما د پوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .

۱۸. **پوښتنه :** یا نبی صلی الله علیه و آله زما او دعائشې رضی الله عنهما روژه وه موږ ته داسی خوراک پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی موږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟

[سوال کوونکی : حضرت حفصه او عائشه رضی الله عنهما]

جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)

شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جائز دی ، او دمیلستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جائز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده صلی الله علیه و آله چی دبلې روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایي ، البته که یې دبلې ماتې سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جائز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذر معین دې ته وایی چی یو څوک دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پر خپله ذمه باندی واجب کړی .

۱۹. **پوښتنه :** یارسول الله صلی الله علیه و آله ما خپلی بنځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضی الله عنهما]

جواب : هغه خو ستا خور ده ، مگر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)

شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی بنځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

زما خور يي) يا ددارنگه ناري وروهلو چي (اي خور!) خخه نکاح نه ماتيري، مگر بيا هم ويل يي مکروه دي .

مسئله: که يي بنهي ته وويل چي ته زما دمور په مثل يي يايي ورته وويل چي ته زما دخور په مثل يي او دطلاق يا ظهار نيت يي وکي نوهمدغه طلاق يا ظهار سو اوکه يي دا نيت وو چي په بزرگي او عزت يا نورو شيانو کي زما دمور په مثل يي يا زما دخور په مثل يي نو طلاق يا ظهار هيڅ هم نه واقع کيږي، دظهار معني په عربي کتابو کي يا په پښتو (بهشتي زيور) کي وگوري .

۲۰. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ کله کله انسان په ځنگل کي وي او اوبه ډيري کمي وي په دې حالت کي که ديو چا خخه لږ څه باد ووزي (نو په اوداسه کولو کي ډير تکليف وي، ولي چي اوبه نه وي) ددې په اړوند ستاسي څه ارشاد دي؟

[سوال کوونکي: يو اعرابي (دصحرا سپري) په روايت دعلي بن طلق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب: کله چي ستاسي خخه يو دباد ايستل وکړي نو ورته پکار دي چي اودس وکړي . (ترمذي)

شرح: دسوال کوونکي مقصد دا وو چي که دضرورت په وخت کي لږ او سپک باد وتل معاف وي نو ښه به وي اوپه دې سره شايد اودس نه ماتيري ليکن ده ﷺ وفرمايل چي عامه قاعده داده چي په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته کيږي بل اودس واجب دي برابره خبره ده که لږ باد ووزي اوکه ډير او داوبو لږ والي وي که نه وي، البته که چيري اوبه بالکل نه وي، يايي دچينبلو دضرورت دپاره ايښي وي، نوبيا تيمم جائز دي چي دهغه حکم په نورو ځايو کي په قرآن او حديث کي موجود دي .

۲۱. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ کله کله ماته يو رانيوونکي راسي داسي شي غواړي چي هغه زما سره نه وي آيا دا روا ده چي زه دهغه دپاره هغه شي دبازار خخه رانيسم .

[سوال کوونکي: فضاله بن عبيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب: کم شي چي ستاسره موجود نه وي دهغه خرڅول مه کوه (ترمذي ومسلم شريف) .

شرح: دبازاره خخه درانيولو يو ۱. صورت دادی چي دلال جوړ سي دهغه دپاره يي رانيسي او يوڅه دلالي يا کمیشن خپل هم ورڅخه ترلاسه کړي، ۲. يادا سي چي درانيوونکي سره وعده وکړي او عقد بيع (سودا) او معامله ونکړي بلکه دبازار

خخه یی رانیسی او تر راوړلو وروسته دخپل خریدار سره عقد بیع (سودا) وکړی هغه ته هغه شی ورکړی او خپله گټه ورخخه تر لاسه کړی دا دواړه صورتونه جائز دی، دریم صورت دادی چی دخریدار خخه دمطلوبه شی بیع (سودا) وکړی او بیا یی دبازار خخه رانیسی هغه ته یی ورکړی دا نا روا ده، ولی چی دسودا په وخت کی هغه شی چی سودا ورباندی سویده دخرخوونکی په ملک کی نه وو موجود، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بیع ممانعت منظور وو، لیکن ده ﷺ دا دیوې نهایتی عامی قاعدی په صورت کی په دومره مفید ډول سره بیان کی چی ددې خخه دنورو ډیرو ناروا سوداوو (خرید او فروخت) او ناجائزو بیعو حکم معلوم سو، مثلاً زموږ مریی (غلام) آبق یعنی تنبیدلی دی ترخوچی هغه زموږ په قبضه او واك کی نسی را بیع یی نا روا ده.

فائده: بیع سلم چی هغه ته بدھنی هم وایی په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غیر موجود شی کی هم جائزه ده، مثلاً موږ یوچاته لس ۱۰ روپی وکړی چی دوې میاشتی وروسته غنم راکه، حال داچی غنم ددې شخص په ملک کی بالفعل نه دی موجود، مگر ددې دروا والی دپاره ډیر شرطونه دی چی دفقھی شریفی په کتابو کی لیکلی دی، په پښتو بهشتی زیور کی یی مطالعه کی.

مسئله: که دیوبل سړی شی دهغه داجازې خخه پرته خرڅ کړل شی نو بیع کیږی لیکن دمالک پر اجازې باندی موقوفه ده که هغه اجازه ورکړه نو بیع یی وسوه او که نه وی نو ماته سوه.

۲۲. **پوښتنه:** ای جناب رسول الله ﷺ کله کله زما دروازی ته مسکین راسی سوال کوی اودورکولو دپاره په کور کی هیڅ هم نه وی نوپه دې صورت کی خه کول پکار دی؟ [سوال کونکی: درسول الله ﷺ شاگرد ام هند رضی الله عنها]

جواب: که بل دورکولو لائق شی نه وو نودهغه په لاس کی دبزې سوخول سوی بښگری وړکنسېږده. (مسند احمد وابوداؤد وترمذی).

شرح: پوښتنه داوه چی کله ناکله دفقیر دوار وار سوال کولو خخه شرم راخی او دورکولو دپاره هیڅ هم موجود نه وی په دې حالت کی خه کول پکار دی؟ ده ﷺ وفرماییل چی تر خوار لا خوار او ترکم لا کم شی چی موجود وی ورکوه تردې پوری چی که دبزې سوخول سوی بښگری وی نوهم یی په ورکولو کی فکر مه کوه، دهوسی او بزې او غوایی او نورو پښې ته په عربی کی ظلف وایی دهغه ترجمه

مورِ په بننگوری ولیکل .

قنیه : دا حکم دهغه سوال کوونکی دی چی مسکین او محتاجه وی ، قوی ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققینو علماوو په نزد باندی څه ورکول نه دی جائز .

۲۳. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زما یوه بڼه ده که چیری زه (دهغې دخبمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسی شیانو ښکاره کول کړم چی هغه په حقیقت کی ماته زوج نه وی راکړی نو پرما باندی به کمه گناه وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه نامعلوم نامی ښځه ، په روایت داسماء (رضی الله عنهما)]

جواب : کم څوک چی داسی څه ښکاره کړی چی هغه ته نه وی ورکول سوی هغه داسی دی لکه دمکر (فریب او چم) جامې اغوستونکی . (یعنی هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسی گناه وی لکه دمکاری دجامې اغوستونکی ته ، نوتاسی ته هیڅکله جائز نه دی چی کم شیان زوج نه دی درکړی هغه په چم سره ښکاره کی او بڼه په خپه کی (بخاری شریف ومسند احمد وابوداؤد ومسلم بروایت عائشه (رضی الله عنهما))

شرح : دفریب اومکر جامې اغوستونکی هغه شخص دی څوک چی خلگوته ددوکی ورکولو دپاره دیوې خاصی ډلی یا پارټی لباس واغوندی او په حقیقت کی دی دهغه ډلی څخه نه وی ، مثلاً صوفی نه وی او دصوفیانو چپنه او نور واغوندی او مخلوق ته فریب ورکړی ، یا عالم نه وی مگر دعالمانو چپنه او لنگوته وتړی دځانه عالم جوړ کړی اوبعضی خلگ یوه جامه یا گرتی واغوندی دهغو تر لستونو کښته نور لستونې ولگوی ددې دپاره چی خلگ فکر وکړی چی تردې لاندی یې بله جوړه هم اغوستیده ، داسی شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ویل کیږی ، او هغه شخص ته هم وایی څوک چی دشاهدی ورکولو دپاره عدالت ته دتگ پر وخت ددې سړی او هغه سړی څخه عمده جامې په خواست غواړی او اغوندی یې ددې دپاره چی په عدالت کی خاوند ددبڼې او صالح وگڼل سی او شاهدی یې مقبوله سی .

آنحضرت ﷺ چی کم ارشاد فرمایلی دی دهغه څخه ښځی ته هم دواقع او حقیقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سویدی ، او عام حکم هم معلوم سو چی خپل په نسبت دداسی فضائلو او کمالاتو اظهار کول ناجائز دی کم چی په حقیقت کی موجود نه وی ، عالم نه وی او اشاره خپل ځان عالم ښکاره کوی ، صوفی او

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره گډوی ، غریب او مفلسه وی مگر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوږه ، مسکینی او محتاجی پتول او دچا خخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کرل سوی خاصیت دی .

۲۴. **پوښتنه** : یا سرور عالم ﷺ یوه شخص ته مزی په نهایت کثرت سره راخی په ډیرو غسلو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره خه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضی الله عنهما]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مزی ووزی استنجا دی ووهی ، لکه خنګه چی دلمانخه دپاره اودس کول کیږی دغه رنگه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مزی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت دمباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راوزی ، جناب علی ﷺ نهایتی قوی حوان وو ، ده ﷺ ته مزی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه خنګه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وګنی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه خخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرور عالم ﷺ مبارکه لور بی بی فاطمه رضی الله عنهما دده په نکاح کی وه ، ددې وجی خخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ خخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه ګنل ، یوه ورځ ده ﷺ وخیلو دوستانو مقداد (۱) او عمار رضی الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

(۱). عمار او مقداد رضی الله عنهما ډیر لوی او عالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دمشکانو دطرفه خخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلګو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړی وه چی دوی دخپل مجلس خخه ولاړ کی او لیری یې کښنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښنې او ایمان راوړی ولی چی هغه خلګ ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښنستلو سره شرمیده خدای تعالی ﷻ دا آیت نازل کی چی :
لَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ أَوْ ارشاد یې وفرمایې چی داسی کار دی هیخکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې خخه راوگرځیدی او تردې =

تاسی یو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکړی ، یوه ورځ مقدار ﷺ جناب رسول الله ﷺ ته نژدی ناست وو چي حضرت علی ﷺ اشاره ورته وکړه نو مقدار ﷺ مسئله وړاندی کړه نونبی ﷺ وفرمایل چي په مذیو باندي غسل نه واجبیږی بلکه پرکم ځای باندي چي مذی لگیدلی وی هغه پرپوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چیری مذی ووته او یقیناً معلوم سی چي مذی دی منی نه دی نوبیا هم غسل نه واجبیږی لیکن احتیاطاً غسل کول پکار دی ځکه چي کله ناکله منی هم نرم وی او دمذیو سره مشابه کیږی چي بیا یې فرق ډیر گران وی .

۲۵ . پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ په یوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دابو هریره رضی الله عنهما]

جواب : دهرسپی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپه یوه جامه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سویدی چي دنارینه دپاره صرف دنو (ناف) څخه ترزنگنو پوری بدن پتول فرض دی، نوکه چیری یوازی په یوه لنگ (یا یوه گرتی) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جائز دی ، لکه چي ډیرو صحابه وو رضی الله عنهم په دې وجه چي جامې به یې نه درلودی یا ورته مهیا او برابری نه وی نوبه یې یوازی لنگ وتړی او لمونځ به یې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چي که چیری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سپی به دوې جامې دکمی خوا کوی لیکن کله چي جامې مهیا او برابری وی نو یوازی په یوه جامه کی لمونځ کول ښه نه دی او مستحب داده چي لنگوته او گرتی او پایجامه واغوندي او لمونځ ادا کړی .

۲۶ . پوښتنه : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چي دهغه بندول اونه ورکول صحیح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دبهیه رضی الله عنهما]

جواب : داسی شی مالگه ده (دهغې نه ورکول دنهائیته بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته یې دا خلگ ډیر نژدی کښېنول ، عمّار دحضرت علی رضی الله عنهما سره اوسیدی په جنگ صفین سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهید سو او مقدار رضی الله عنهما په سنه ۳۳ هجری کی داویا ۷۰ کالو په عمر مدینې ته نژدی دجرف نومی په ځای کی وفات سو او مدینه منوره ته یې جنازه راوړل سو او په جنة البقیع کی دفن کړل سو .

شرح: اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرماییل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالگه ورته وفرماییل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او گتهی دی او نهایتی کم قیمتہ او ارزانہ دی ، ترخپل ضرورت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی گواکی دخپل ضرورت او حاجت دخیال خخه یا دیوې بلی فائدې خخه انکار کول او نه ورکول هم جائز دی ، دغه ډول اور یا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی ناخوبنه کار دی .

۲۷. **پوښتنه:** ما خپله لور ورکړی وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر ورپښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په ورپښتانو کی نور ورپښتان ورگډ کړه ، آیا داسی کول جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کونکی : یوه ښځه دانصارو (رضی اللہ عنہا) خخه]

جواب: پر ورپښتانو گډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرماییل سویدی ، ددې وجی هیڅکله ورپښتان مه گډوی . (بخاری)

شرح: ددې ښځی دلور ورپښتان دچیچک دناجوړی دامله دبیخه خخه وتلی او ختلی وه ، او ورپښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی ورپښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی ورپښتان ورولگوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه ورپښتان ورسره ملگری کړی او دښځو ورپښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسول مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایې چی داسبب دلعنت دی ، که چیری دنارینه خخه ما سوا دیوه بل شی ورپښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ او دبعضی علماوو په نزد جائز (۱) دی دارنگه دورپښمو دتار او نری رسی خخه دچوتی لگولو پرسر باندی اجازه دحدیثو خخه ثابته ده ، لکه څرنګه چی پرسر باندی دنارینه ورپښتان لگول حرام دی ، دغه رنگه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم ورپښتانو دیو ځای کولو او گډولو ممانعت سویدی . منه^۳

۲۸. پوښتنه: ای فخر عالم رضی اللہ عنہ مورب ته دښځو سره په حالت کی د حیض څه معامله کول پکار دی؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضی اللہ عنہم]

جواب: د صحبت (جماع) څخه ما سوا هر څه کوی. (مسلم شریف)

شرح: په یهودیانو کی قانون وو چی کله به ښځه حائضه کیدل نو هغه به یې په جلا ځای کی پرېښوول، دهغې سره به یې یوځای خوراک او چینباک او په کور کی اوسیدل ناجائزه گڼل او ویل به یې چی ددې ټولو خبرو نهایتی ضرر رسیږی نارینه ته، د جناب سرور عالم رضی اللہ عنہ صحابه وو رضی اللہ عنہم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ته عرض وکی چی مورب ته څه حکم دی ددې په جواب کی دخدای جل جلاله د طرفه څخه دا آیت نازل سو چی: *يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٰ فَأَعْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ* (یعنی صحابه رضی اللہ عنہم ستا څخه د حیض د حالت حکم پوښتی ته ورته وفرمایه چی هغه دنایاکی زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسی، او ده صلی اللہ علیہ وسلم ددې آیت شرح وفرمایل چی دښځو څخه د جلا اوسیدلو دا معنی ده چی دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جائزی دی یعنی ورسره پرېوتل، کښښستل، په یوه کور کی ورسره اوسیدل، په یوه ځای کی ورسره خوراک او چینباک کول ټول روا دی. یهودیانو چی دا حکم واوریدی نویې وویل چی دا شخص (یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم) خوهم عجبه خبری کوی، یوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چی په هغه کی زموږ مخالفت ونکړی. دوه صحابیان (۱) رضی اللہ عنہما دده صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کی حاضر سوه عرض یې وکی چی یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یهودیان وایی چی ددې خبرو څخه نارینه ته ډیر ضرر رسیږی اوس که چیری ته وفرمایي نو مورب به هم په حیض کی دښځو سره یوځای اوسیدل، خوراک او چینباک او نور ورسره پرېږدو (ترڅو چی یهودیان زموږ ددې موافقت څخه داسلام و طرفته مائله سی، او مورب د ضرر او نقصان څخه محفوظ سو)، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چی دا واوریده دغصې او درد دوجی څخه دآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مخ مبارک متغیر

(۱). ددواړو صحابه وو رضی اللہ عنہما دکلام یو مطلب خو ولیکل سو، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چی دبعضو روایاتو څخه معلومیږی) دادی چی یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کله چی یهود پرې حکم باندى او پر خپل مخالفت باندى ویلیږی او سوځی نوکه چیری ستا اجازه وی نو مورب به ددوی دښه سوځیدو دپاره دخپلو بیبانو څخه په حالت کی دحیض صحبت هم کوو ددې دپاره چی پوره مخالفت راسی، مگر کله چی داسی کول دخدای تعالی جل جلاله دحکم صریح خلاف او نهایتی سخت حرام وو نوځکه دی صلی اللہ علیہ وسلم ددې سوال څخه ډیر خفه سو. منه رحمه الله تعالی وبرد الله مضجعه

سو تردې چې خلگو داسې وگڼل چې دې ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما خڅه ډير خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما دده ﷺ ددرد او غصې دپيري دوجي دده ﷺ دمخامخ حاي خڅه ولاړه او ووته ، په دې وخت كي آنحضرت ﷺ ته ديوه حاي خڅه شيدي راغلي ده ﷺ يو سپري واستوي او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما يې را وغوښتل اوشيدي يې په وچښلي ، نودوي پوه سوه چي دده ﷺ غصه او درد تلونكي دي.

۲۹. **پوښتنه :** يا حضرت ﷺ كم خلك چي مالداره دي هغه پوره ثواب وړي ولي چي لمونځ او روژې لكه خنگه چي يې مور ادا كوو دوي يې هم ادا كوي او ددوي سره ډير مال دي چي دهغه خڅه دوي صدقه او خيرات وركوي او ثواب ترلاسه كوي او زمور سره مال نسته چي مور هم صدقه وركړو او ددوي سره برابر سو ، اوس راته وفرمايه چي مور څه وكړو ؟

[سوال كوونكي : دمهاجرينو مسكينان او ابو ذر غفاري رضي الله عنهما]

جواب : اي ابو ذره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مور تاته داسي كلمې درښيو او دركوو چي كم خلك (په ثواب كي) ترتاسي مخكي دي هغه ته به ورسپري يعني دهغوي برابر به سي او كم خلك چي په ثواب او عمل كي ترتاسي شاته دي هغه به ستاسي برابري ونكړاي سي ، البته كم سپري چي همدغه عمل وكړي (كم چي تاسي ته درښيم هغه به ستاسي سره برابر سي ، هغه عمل دادی چي) دلمانحه بعده درې ديرش ۳۳ واره الله اكبر او درې ديرش ۳۳ واره الحمد لله او درې ديرش ۳۳ واره سبحان الله او په آخر كي يو وار وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، وايه ، (ابو داؤد وبخاري ومسلم)

شرح : ده ﷺ وفرمايل چي تر فرضو لمونځو وروسته دا كلمې واياست ، كم خلك چي دخير په كارو كي يا داسلام په راوړلو كي ترتاسي مخكي تللي دي تاسي به هم دهغو سره برابر سي او كم خلك چي په درجه كي ترتاسي وروسته دي يعني په نورو اعمالو كي دخير شاته دي يا هغه خلك كم چي دا كلمې نه وايي ترهغو به لوړ سي ، كله چي ده ﷺ مهاجرينو فقراوو ته دا كلمې وروښوولي نو غنيانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهما هم دثواب او اجر په شوق ددې ويل شروع كړه ، فقراوو بيا عرض وكي چي يا رسول الله ﷺ مالداره خلك خو دا وظيفه هم وايي نو هغه به بيا ترموړ لوړ سي نوده ﷺ ورته وفرمايل چي دا خو دالله جل جلاله عنايت او

ورکړه ده چاته چی وغواړی فضیلت ورکوی ، او په بعضو روایاتو کی راغلی دی چی ده ﷺ د فقراوو دارنگه علاج وروکی چی تاسی ته درې داسی شیان حاصل دی چی هغه غنیانوته هیڅکله نه دی حاصل سوی ، اول : دا چی په جنت کی داسی لورې بالاخانې دی چی جنتیان خلگ به هغه ته داسی گوری لکه دمخکی اوسیدونکی چی دآسمان وستوروته گوری ، هغه ته به نبی فقیر داخلیری یا شهید فقیر یا مومن فقیر ، بل څوک نه . دوهم داچی فقیران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مخکی داخلیری . دریم دا چی غنی او فقیر دواړه چی کله سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر وایی نوغنی په ثواب کی هیڅکله دفقیر سره نسی برابریدی ، اودارنگه په نورو اعمالو کی دخیر فقیرته زیات ثواب وی مالداره دهغه سره نسی برابریدی.

۳۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحق خبری په پوښتلو کی خدای تعالی ﷻ دشرم او لحاظ حکم نه دی فرمایلی ، ځکه نوزه عرض کوم چی که چیری ښځه په خوب کی هغه حالت ووینی کم چی سپری یې وینی (یعنی احتلام یې وسی) نو پرنسځی باندی به غسل واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : ام سلیم مور دانس رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او خوله بنت حکیم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]

جواب : هو ! په دې حالت کی غسل واجب دی که چیری اوبه ولیدل سی (بخاری ومسلم وابوداؤد ونسائی)

شرح : یعنی تر خواب وروسته که چیری پرجامو باندی منی په نظر راسی نو غسل واجب دی او که چیری یوازی داډول خوب ولیدل سی منی نه وی وتلی نوغسل نه دی واجب ، پردې مسئله باندی دتولو علماء اسلام اتفاق دی ، او دنارینه وو دپاره هم دا حکم دی کم چی دښځو په خواب کی وفرمایلی سو ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چی ښځوته هم احتلام رآخی ، که څه هم چی بعضو ته نه رآخی ، لکه څنگه چی کله ده ﷺ ددې ذکر سوی پوښتنی لور جواب وفرمایي نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکی حضرت ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په تعجب سره عرض وکی چی یا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام رآخی ؟ نوده ﷺ په جواب کی ارشاد وفرمایي چی هغه خو هم دنارینه وو جوړه دی . که چیری په دوی کی هغه ماده منویه نه وی دکم په وجه چی احتلام کیږی نو بیا به کوچنیان ددوی سره څنگه مشابه کیدی . اودا هم معلومه سوه چی کم ځای چی دفتنی اندیښنه نه وی که چیری ښځه په خپله

ولاره سی دعالَم خخه دمستلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضی اللہ عنہا د سوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی د ضروری او د حق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین رحمۃ اللہ علیہ فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه گڼل کیږی چی دهغه خخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پینښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلگ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی خخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی خخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویی لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالم خخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعاً حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمۃ اللہ علیہ چی ډیر لوی تابعی دی فرمایلی چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوک بیده سو او ترپورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مذی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. پوښتنه : یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یو سپری دغیرت (او دلور عزت) دوجی خخه جهاد کوی او یو څوک دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یو څوک دریا په وجه (یعنی خلگو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نوپه دې مجاهدو خلگو کی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضی اللہ عنہ]

جواب : کم سپری چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله جل جلالہ کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)
شرح : دآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم د جواب خخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هر څومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه گڼل کیږی او ثواب نه

پر ورکول کیری او هغه فضیلتونه او بزرگی چی کم دشهید په حق کی وارد سویدی دهغو مستحق به نه وی او په آخرت کی به لوپی مرتبې او عالی درجې دشهیدانو په ډول نکې پیدا که څه هم چی په دنیا کی دده دکفن او دفن معامله دشهیدانو په مثل سره وکړل سی ، اصلی او حقیقی شهید هغه دی چی دکلمة الله دلور والی دپاره سر پریکړی او دالله تعالی دیادونی او ذکر دلوریدو دپاره خپله وینه وبهوی . **اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ**

۳۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمحرّم دپاره دکومو جامو پرېښوول ضروری دی ؟
[سوال کوونکی: یو شخص په روایت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : کرتی دی نه اغوندی ، باران کوټ (۱) دی نه اغوندی ، پایجامه دی نه اغوندی ، لنگوټه دی نه تړی ، اونه دی داسی جامې اغوندی چی په رس یا زعفرانو باندی رنگ کړل سوی وی اونه دی موزې اغوندی مگر هو! دکم سپری سره چی چپلکی یا بوټونه نه وی هغه دی موزې دارنگه پرې کړی او وادې غوندی چی تر بجلکو یې کښته سی (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنگوټی په ممانعت کی هغه ټولی جامې داخلی دی چی په هغه سره سر پټیږی ، دزعفران په رنگ رنگ کړل سوی جامه ښخوټه یوازی په حالت کی داحرام منع ده او نارینه وو ته هیڅکله جائز نه دی ، نه په احرام کی اونه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحی په بل ځای کی ذکر سویده ، لیکن دسوال الفاظ یې مختلف دی ددې وجی دوباره ذکر سوه .

۳۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ددې سپری په اړوند څه ارشاد دی څوک چی دیوقوم (یعنی جماعت اوگروپ) سره محبت او دوستی لری لیکن دهغه سره یوځای نسی (یعنی عملی صالح او فضیلت دومره حاصل نکړی چی په درجه کی دهغه سره برابر سی) ؟
[سوال کوونکی : یو شخص نا معلوم نامی]

جواب : انسان به دهغه چا سره وی دچا سره چی یې دوستی وی (یعنی په قیامت کی به دهغو خلکو په ټولی کی داخل گڼل کیری) بخاری شریف .

شرح : ددې حدیث څخه دصالحو بندگانو یعنی انبیاء او اولیاء عليهم السلام دمحبت نهایتی فضیلت او ډیره لویه خوبی او گټه ښکاره سوه ، چی کم سپری ددوی محبت

(۱) په احادیثو کی لفظ دبرنس ذکر دی ، برنس : یو قسم ټویپی ته هم وایی او دباران کوټ او نورو ته هم وایی . منه رحمه الله تعالی

ساتونکی وی هغه ته به هم ددې قسم مرتبی او اخروی درجې ورکول سی لکه څنگه چې هغوی ته ورکول سویدی سره ددې چې هغه ددوی سره برابر عمل نه دی کړی ، لیکن یوازی په ژبه سره دمحبت نوم اخیستل او دا خیال کول بې ځایه دی چې موږ به خامخا دخدای ﷺ ددربار په نژدی کسانو او دلورو درجو په څلگو کی شامل یو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولی نه وی .

حق دادی چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاکو حضراتو محبت نسی یوځای کیدلای ، ددې مقبولو څلگو دمحبت نور ظاهری او باطنی تاریکی ایسته کوی اودانسان اعمال او عقائد پاک او صفا کوی ، ریشتیا محبت دادی چې دخپل وس تر اندازی پوری ددوی په ارشاد باندی عمل وکړای سی ، عقاید او اعمال طرز او طریقه ددوی اختیار کړل سی .

فائده : امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ددې حدیث یو بل مطلب هم بیان کړیدی چې هر سپری په دنیا کی اکثره دهغو څلگو سره اوسی دچاچی دوست وی که یې داهل علمو سره محبت وی نودهغوی په مجلس کی حاضر اوسی او دهغوی طریقه اختیاروی ، که یې دفقیرانو سره مناسبت وی نوهغه رنگ اختیاروی ، ددولت دځاوندانو یا درئیسانو یابد معاشانو سره یې که محبت وی نودهغو په خبرو کی ډوب اوسی وعلی هذا القیاس ، مقصد دا چې دیوچا طرز او طریقه اختیار کول او یا یوځای ورسره اوسیدل دمحبت علامه ده .

۳۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زیاتی جامې اغوستل او ورسره اوسیدل تکلیفی وی ، که چیری یوازی په لنگ کی لمونځ وکم نو جائز دی که نه ؟
[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ]

جواب : هو ! کوه یې ، لیکن هغه په گریبان پوری منبلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسی معلوم) او که هیڅ نسوه پیدا نو په یوه څوز یې ورپوری منبلوه . (ابوداؤد)
شرح : دنارینه دپاره په لمانځه کی صرف دنو څخه ترزنگنو پوری بدن پتول فرض دی نو که یې چیری لنگ دومره کښته وی چې په رکوع او سجوده کی یې زنگنونه او نورنه خلاصیږی نوپه دې لمونځ کیږی ، پرتوگ یا یایجامه خاص ضروری او لازمی نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرايي اوسیدونکی صرف یو لنگ لری لیکن که چیری دگرته گریبان لوی وی نو غوټه ، صدف یا بتین ورلگول پکار دی که نه وی نوکښته طرف ته که نظر وکړل سی نوخپل بدن به په نظر ورسی ، که یې چیری

غوٽه يا بٽن هيٺ ونه لڳول او گريبان بي خلاص پاته پر بنسوي نو هم لمونڻ صحيح دي ليڪن مڪروه دي ، ددي وجه خخه جناب رسول الله ﷺ وفرمايل چي كه چيري دگريبان دچاڪ دبندولو دپاره بل شي پيدا نسو نو خوز دي ورپوري ولگوي كم چي په خنڱله كي هرڄاي پيدا كيڙي .

مسئله : كه چيري گرتي يا پاڄامه دڪنستي خوا خخه دومره خلاصه وي چي كه چيري يو سري دڪنستي خوا خخه ورته وگوري نو دده بدن معلوميري ليڪن دلوري خوا خخه بالڪل پٽ وي نو په لمانڄه بالڪل تاوان نه رائي .

۳۵. پوڻتنه : يا رسول الله ﷺ دحائضي بنڄي سره خوراك كول جائز دي كه نه ؟
[سوال كوونكي: عبد الله بن سعد ورور دحكيم بن سعد انصاري رضي الله عنه]

جواب : هو ! جائز دي ، ورسره خوراك كوه . (ترمذي وابوداؤد) .

شرح : كله چي په حيض كي بنڪاره نجاست پر ٽوله بدن باندي نه وي ددي وچي دحائضي لاس او خله هم پاك وي ، ددي وچي ددي سره يوڄاي په خوراك كي يا ددي خخه دپاته سوي خوراك يا اوبو په خوڙلو او چينبلو كي هيٺ ممانعت نسته او نه هيٺ قسم كراهيت پڪنبي سته ، په حديث شريف كي وارد دي چي ديوه هڊوڪي ديوه طرفه خخه اول وار حضرت عائشي رضي الله عنها خوراك وكي اوبيا دهمدغه طرف خخه آنحضرت ﷺ هم خوراك وكي او په پيالاه كي حضرت عائشي رضي الله عنها اوبه چينبلي وي ، اوبيا آنحضرت ﷺ هم پرپيالي باندي ددي دخلې پرڄاي خپله خله مباركه كنسپنول او پاته سوي اوبه بي وچينبلي .

۳۲. پوڻتنه : يا رسول الله ﷺ مور داهل كتابو خلگو (يهودو او نصاراوو) په ملك كي اوسو آيا مور ددوي په لوبنو كي خوراك وكو او مور دبنڪار په ڄاي كي اوسو (يعني په هغه ڄاي كي چي دبنڪار قابل حيوانان پڪنبي ڏير وي) په خپله ليندي سره هم بنڪار كوو او په خپلو غير تعليم يافته سپيانو سره هم بنڪار كوو ، په دي كي كم شيان زما دپاره صحيح دي او كم نه دي صحيح ؟

[سوال كوونكي: حضرت ابي ثعلبه خشي رضي الله عنه]

جواب : داهل كتابو دلونبو كم چي تا ذكر وكي دهغو په اڀوند دا حكم دي چي كه چيري تاسي دهغه خخه ما سوا بل لوبني پيدا كي نوددوي په لوبني كي خوراك مه كوي او كه بل لوبني نه وو نو هغه پرپولي او په هغه كي خوراك وكي ، او هغه چي تاسي دليندي خخه په غشي غورځولو سره بنڪار كږيدي او (دغشي غورځولو پر

وخت مو) د خدای ﷺ نوم اخیستی دی هغه هم خوری، (برابره خبره ده که ترغشی غورځولو وروسته ژوندی، په لاس درسی او که مې)، او کم چی په تعلیم یافته سپیانو سره ښکار کوی او (د سپیانو دایله کولو پروخت) دالله ﷺ نوم یې اخیستی وی هغه هم خورئ (برابره خبره ده که ژوندی په لاس درسی او که مې) او کم چی په غیر تعلیم یافته سپیانو باندی ښکار کول کیږی هغه ته مو که چیری دحلالولو موقع پیدا کړه (یعنی ژوندی پیدا سی او ذبح کړل سی) نو خوری یې او که مې پیدا کړل سی او ذبح نکړل سی نوبیا یې مه خوری. (بخاری شریف)

شرح: ابو ثعلبه خشنی رضی الله عنه چی دهغه نوم داکثرو علماوو په نزد باندی جرثوم وو دشام په ملک کی اوسیدی چی هلته دعربو بعضی هغه قبیلې هم آبادی وی کمی چی نصرانی سوی وی دې خلگو چی کله په خپلو لوبنو کی دخنزیر غوښی هم پخولی او شرابونه یې پکښی اچول او مسلمانانوته به کله کله دهمسایگی په وجه یا کله په سفر کی ددوی دلوبنو داستعمال ضرورت پېښېدی، ددې وچی ددې په اړوند ابو ثعلبه رضی الله عنه پوښتنه وکړه، ده رضی الله عنه وفرمایل چی په وخت کی دضرورت دالوښی ښه پرېولی او پاک یې کی اوبیا یې استعمال کړی او که نور لوښی پیدا سی نوبیا دا مه استعمالوی، په دې لوبنو کی چی کله دنجاست شبه بلکه یقین وو ددې وچی پرېولی یې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال یې ناجائز سو، لیکن داهل کتابو او هنودو او نورو داسی لوښی چی په هغه کی دنجاست شبه نه وی بې له ضرورته هم استعمالول روا دی او دهغو پرېول صرف مستحب دی واجب او ضروری نه دی، په بسم الله ویلو اوبیا غشی غرځولو سره چی کم حیوان مړسی دهغه خوړل حلال او صحیح دی او که ترزخمی کیدو وروسته ژوندی پیدا سی نوبیا یې ذبح کول واجب دی.

تعلیم یافته هغه سپی دی چی دهغه دا عادت جوړل کړل سی چی ښکار وکی او سیده یې راوړی او په خپله یې ونخوری، څه وخت چی درې واره ښکار وکی او په خپله یې ونخوری نو شرعاً ورته معلم یعنی تعلیم یافته ویل کیږی، پر هغه باندی که چیری بسم الله وویل سی او ایله کړل سی او هغه یو حیوان مړ کی او رایې وړی نو حلال او طیب دی، بیا هم که چیری یو وخت دهغه څخه دی په خپله خوراک وکړی نو معلم کیدل به یې باطل سی او څه وخت چی دهغه څخه وروسته بیا درې واره په امتحان کی کامیابه سی (یعنی ښکار راوړی او په خپله یې ونخوری) نوبیا

به معلم سی .

باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دبنکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی بښکار چی راوړی جائز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړکی اوپه خپله یې هم و خوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مگر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې بېله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .

غیر تعلیم یافته سپی که په بښکار پسی ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جائز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جائز .

مسئله : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه خخه یې یوڅه قدر و خوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراک جائز دی مگر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دبنکار وینی وچینبلی غوښی یې نه وی خوړلی نو هغه بښکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې خخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو بښکار کونکو حیوانانو یو بښکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دبنکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په گډه یو بښکار وکی نو هغه بښکار حرام دی .

ناپاکه لوبنی په پرېولو سره پاکیږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنگله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه خخه پسی مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .

۳۷. **پوښتنه :** ای سید عالم عليه السلام زه یو داسی سړی یم چی بنایست (او صفائی او

نفاست) ماته ډير خوښ دی اولکه څنگه چی ته ﷺ راته گوری الله تعالی ماته دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما د اصلیت او پاکیزگی تردې اندازې پوری خیال دی چی ماته دا هم خوښه نه ده چی دیوچا د بوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (یعنی دا غواړم چی زما هر شی ترټولو ښه او لوی وی تردې اندازی چی د چپلکو او بوټو تسمه هم) آیا دا خبری هم په تکبر کی داخلی او ممنوع دی او که ددې څخه کمه منع نسته ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په خپله په روایت دابن مسعود او ابی هریره رضی اللہ عنہما]

جواب: الله تعالی جمیل دی ، جمالی (بنایست او صفائی) خوښوی ، (نو د اشیان تکبر نه گڼل پکار دی) بلکه د حق دخبری څخه (په زور سره دپاره دنحوست) انکار کول او خلگ حقیر او خوار گڼل تکبر دی . (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد بالفاظ مختلفه)

شرح: د الله تعالی د جمیل کیدو څخه دا مراد دی چی دهغه ﷺ صفات ، افعال ، اسماء او اغراض مقصد ټول شیان بهتر او عمده دی ، نو هغه ﷺ دهرشی د بنایست او عمدگی خوښوونکی دی ، نفیسی او ښې جامې او نور درلودل کم بد کار نه دی ، بلکه په صورت کی د قدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چی حضرت سید الکونین ﷺ چی کله یو شخص چی مالدار او خاوند دپراخی وو په کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی ولیدی نو وې فرمایل چی کله خدای ﷻ تاته نعمت درکړیدی نو پکار دی چی دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلگ خوار او یا دهغوی جامې او نور ذلیل گڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خیال راوړل نهایتی عیبجن کار او حرام دی ، دارنگه تر حد زیات په زینت او بنایست کی مصروفه کیدل او اسراف کول هم په گناه کی داخل دی .

حاصل داچی کبر یو دزړه کار دی چی دهغه تاثیر داهم دی چی دخپلی راییی یا عقیدې په مقابله کی د حق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کیږی دنورو عقیده، خیال رایه ، قیاس ، صورت او لباس خوار او حقیر گڼل کیږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانی او دقت (دغت) او حیرانتیا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه گڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چی روایت کړل سویدی چی حضرت سید عالم ﷺ تشریف وړی په لار کی یو نهایتی مفلس او محتاجه فقیر ولاړ وو ، خلگو وویل

چی لږ دلاری څخه لیری سه آنحضرت ﷺ تشریف راوړی ، نوده وویل چی لار خو لا ډیره خالی ولاړه ده ، اوهم هلته دریدلی پاته سو ، نبی ﷺ صحابه وو (رضی اللہ عنہم) ته وفرماییل چی په ده کی تکبر دی ، هغوی (رضی اللہ عنہم) عرض وکی چی ای حضور ﷺ! په دومره ذلت او خواری ، بیکی او مفلسی کی څنگه تکبر کیدلای سی ؟ نبی ﷺ وفرماییل : چی دا (تکبر) خو دزړه سره تعلق لرونکی شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدي او حشمت په موجود والی کی دهغه زړه دکبر دمضمون بنکاره کیدل ډیر بنکاره کیږی . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ مور سبا ددبمنن دمقابلې دپاره روانیدونکی یو او زموږ سره چاقو نسته نو آیا مور دبانس په تیره څوکه اونورو داسی شیانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کونکی: رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ]

جواب : داسی یوشی درسره واخله چی دهغه څخه وینه وبهیري اودخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښی وخوره ، البته په کم شی سره چی ذبح کوی هغه باید چی غاښ او نوک نه وی ، اوددې وجه هم درته بنسیم ، په غاښ باندی ددې وجی ذبح کول روا نه دی چی هغه هډوکی دی او په نوک سره ددې وجی روا نه دی چی هغه دحبشیانو چاقو دی . (بخاری وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چی دا خلگ ددبمنن مقابلې ته تلونکی وه اوهلته په غنیمت کی دداسی حیوانانو دنیول کیدو امید وو چی هغه ذبح کرل سی اووخوړل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوبسول ولی چی تیزوالی یې حی ، ددې وجی یې سوال وکی چی آیا په بل شی هم ذبح جائز ده او که نه ؟ نبی ﷺ په هر داسی شی سره دذبح کولو اجازه ورته وفرمایله چی تیز او څوکه لرونکی وی چی په هغه سره رگونه پرې کرل سی او وینه وبهیري ، لیکن کله چی بعضی حبشی او ځنگلی خلگو به یوشی په نوک او غاښ باندی پرې کی اودذبح به یې کی ددې وجی یې منع ورڅخه وفرمایله چی په غاښ سره ذبح مه کوی ځکه چی هغه هډوکی دی اوپه هډوکی سره ذبح جائز نه ده ، ولی چی په دې سره په ذبح کولو سره به هغه نجس سی ، اوپه نوک سره ذبح کول دحبشیانو طریقه ده ددې څخه پرهیز لازم دی ، لیکن دعلماء حنفیه وو په نزد په هغه نوک او غاښ سره ذبح کول حرام دی چی هغه پر خپل ځای لگیدلی وی ، که چیری په راکنبل سوی غاښ یا پرې سوی نوک سره ذبح وکرل سی نوکه څه هم چی سخت مکروه دی مگر حلال دی، دآنحضرت ﷺ دجواب

خخه معلومه سوه چي دذبح دپاره وينه بهوونكي او پري كوونكي شي ضروري دي نوكه چيري بسم الله وويل سي په لكره يا رپر (عليل) يا ډبري سره ووهل او مړسي نونه دي حلال .

۳۹. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ خلكو لره ترټولو زيات جنت ته داخلوونكي كم شي دي او ترټولو زيات دورخ ته داخلوونكي كم شي دي ؟

[سوال كوونكي : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابو هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : خلكوته ترټولو زيات جنت ته داخلوونكي دالله ﷻ خخه بيره ده (تقوى) او ښه اخلاق دي او په اور كي ترټولو زيات داخلوونكي خله او شرمگاه (عورت) دي . (ترمذي وابن ماجه) .

شرح : اصلي او حقيقي سبب ددخول فضل او رحمت خداوندي دي ، ليكن په ظاهر كي لوي سبب چي دهغه خخه خلك په جنت كي داخل سي دالله تعالي خخه تقوى كول او بيريدل دي ولي چي ادني (ډيره كښته) درجه دتقوى دشرک خخه خان ساتل دي اوبې له دي جنت ته داخليدل نسي كيدي او دگناهونو خخه محفوظه كيدل هم تقوى ده په دي سره هم انسان ددورخ خخه ليري كيږي او دجنت مستحق گرځي ، داعلي درجي تقوى داده چي دغير الله خيال هم په زړه كي نه راوړي ، وَذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ، او ښه اخلاق هم لوي سبب دي ، ولي دكم سړي چي دزړه اخلاق او ملكي ښي وي دهغه خخه اعمال او افعال هم خوښ صادريږي او دنورو خلكو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پيش كيږي ، چاته ضرر نه رسوي ، بلكه په ښو اخلاقو كي ترقي كيږي ، اوبيا خپلو ضرر رسوونكو ته هم راحت او گټه رسوي او دهغو سره احسان كوي .

اوپه دورخ كي دداخليدو لوي سبب خله او شرمگاه (عورت) دي ولي چي ددي دوو دوجي خخه خدای تعالی ﷻ ناراضه كيږي ، اودده ﷻ نارضايي دورخ ته دتللو اصلي سبب دي او دهمدي وجي خخه ښه معامله پرېږدي او دخلكو سره مخالفتونه او نزاع كوي او دهغوي حقوق تلفوي ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالي جوامع الكلم ورکړي وي يعنى داسي كلامونه او ويناوي ډك دقدرت او ملكي چي الفاظ يې نهايتي مختصر او لږوي او معاني يې نهايتي ډيري وي ، لكه چي په دي حاي كي جنت دداخليدلو په اسبابو كي يې تقوى دالله ﷻ خخه بيره وفرمايل چي ددي خخه دي طرف ته اشاره ده چي دالله ﷻ سره معامله صحيح كوه دهغه ﷻ دټولو

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یی ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یی منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یی بنه اخلاق وفرمایلی چی ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷺ دمخلوق سره معامله صافه ساته او بنکاره ده چی دا خبری دپول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو څخه دی ، هلته یی دورځ ته دداخلیدلو په اسبابو کی ځله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشاد نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراک دپرهیزگاری مغز دی ، دژبی دناجائزو اونا مشروعو کلمو څخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی گولې څخه دپرهیز نه کولو په وجه بانندی انسان ددورځ مستحق گرځی .

دوهم سبب یی فرج (شرمگاه) وفرمایلی ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان بانندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل پندوی اوپه دې سره دانسان څخه ددورځ کنده جوړوی ، ددې دشر څخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلگو کاردی ، اوپه وَالَّذِينَ لَفُروُجِهِمْ حَفِظُونَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکیختی او اُخروی کامیابی دتقوی او بنو اخلاقو څخه ترلاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختی او اُخروی غمونو دځلې او فرج په واسطه پرذمه بانندی لویږی .

۴۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بعضی خلگ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) مورې ته غوښی دخرڅولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې بانندی دذبح پر وخت دخدای ﷺ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو څخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرڅول او خوړل جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو څخه]

جواب : (هیڅ شبهه مه کوی) تاسی پرهغه بانندی دخدای ﷺ نوم واخلی او خوری یی .
(بخاری شریف)

شرح : دانحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلگ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یی پرې ایښی وی ، بلکه بی له تکلیفه دخدای ﷺ نوم واخله او خوره یی ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷺ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چي که چيري په يقين سره معلومه سي چي هغه دذبح په وخت کي دخداي ﷺ نوم نه دي اخیستی نو بيا يې هم خوره ، بلکه په داسي خاي کي پر غالب گمان باندی حکم ورکول کيږي کله چي دهغه دحال او قريني خخه نسي معلومه او غالب گمان سي چي دخداي ﷺ په نامه سره به يې ذبح کړي وي نو بيا يې خوړل جائز دي ، لکه چي په بعضو رواياتو کي دي چي نبي ﷺ وفرمايل چي دهغه خخه بڼه قسم واخلی چي دخداي ﷺ په نامه يې ذبح کړيده ، بيا يې خوري ، که چيري غالب گمان دالله ﷻ دنوم دپربښولو وو نو بيا يې خوراک حرام دي .

۴۱. **پوښتنه** : زما زوی عبد الله (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) په حالت کي دحيض خپلي زوجي ته طلاق ورکړي دي ، جائز دي که ناجائز او اوس خه کول پکار دي ؟

[سوال کوونکی : حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : (طلاق لویدلی دي مگر) هغه ته حکم وکه چي رجوع وکړي او په خپله نکاح کي يې ولري ترخو چي ددې حيضه خخه پاکه سي او بيا حيض ورته راسي او بيا پاکه سي تردې وروسته که يې خوښه وي په نکاح کي دې يې ورسره پرېږدي او که يې خوښه وه (په همدې طهر کي دي) تر تږديکت کولو دمخه طلاق ورکړي .

(بخاری شريف)

شرح : دحيض په حالت کي طلاق ورکول ډير بد او ناخوښه دي ، او آنحضرت ﷺ پردې باندی ناراضگی ښکاره کړه ، بيا هم په دې حالت کي چي کم طلاق ورکول سي هغه دجمهورو علماوو په نزد باندی واقع کيږي ليکن رجوع کول بيرته واجب دي لکه چي آنحضرت ﷺ په دې قصه کي درجوع کولو حکم فرمايلي دي او تر رجوع کولو وروسته چي کله هغه دحيض خخه پاکه سي نو دوباره طلاق ورکول جائز کيږي ، ليکن آنحضرت ﷺ دا حکم وفرمايي چي يو وار پاکه سي بيا دوهم وار حيض راسي او بيا پاکه سي نو بيا طلاق ورکول کيږي دا حکم په ډول داستحباب دي ، په دې کي يو حکمت داهم دي چي که چيري په اول طهر (۱) کي يعنی په اول وار دحيض پاکيدو خخه طلاق ورکول سي نو داسي به معلومه سي چي گواکي دطلاق ورکولو دپاره يې رجوع کړي وه او که چيري تر بل طهره پوري انتظار وسي نو داسي به نه وفهمول سي بلکه شايد چي په دومره زمانه کي يو دبل

(۱) په کمه زمانه کي چي ښځی ته حيض نه وي راغلی هغه ته طهر وايي چي دهغه لږ تر لږه موده پنځلس ۱۵ ورځي ده (او زیاته مودې ته يې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلی

سره د اوسیدو الفت وسی او د طلاق خیال د زړه څخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمایي چي دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چي په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډیر ښه دی په کم کی چي صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تیریدلو ته او بیرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وایی ترڅو پوری چي یې یو یا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تیریدو دمخه دمخه زوجه بیرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ویل یې کافی وی . تر عدې تیریدو وروسته یا تر درو طلاقو ورکولو وروسته یې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، د عمر رضی الله عنه زوی یوازی یو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جائز وو ، دکمی ښځی سره چي تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی د حیض هم په طلاق ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته .

۴۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ مور ته په حالت کی د جنابت بیدیدل جائز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بیا بیدیدل پکار دی بیا چي موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : د حضرت عمر رضی الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ته دشپي په وخت اکثره د غسل کولو ضرورت کیدی او په دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عمر رضی الله عنه څخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضی الله عنه دا د جناب سرور عالم رسول الله ﷺ په خدمت کی پیش کړه ، ده رضی الله عنه د ذکر پریولو او په عادی طریقو سره داودس کولو او بیا بیده کیدلو اجازه ورته وکړه ، لیکن داوداسه او استنجا کولو حکم یوازی د صفائی او پاکیزگی دپاره ده رضی الله عنه په طریقو داستحباب فرمایلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بیده کیدل جائز دی ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلوم سویدی ، په دې اوداسه سره که څه هم چي ټوله جنابت نه لیری کیږی لیکن په جنابت کی یو څه قسم تخفیف کیدلی سی ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چي چي په حالت کی د جنابت اوسیدل او بیدیدل جائز دی ، په بعضو احادیثو کی چي کم ددې ممانعت معلومیږی او فرمایل سویدی چي په کم ځای کی تصویر یا سپی یا جنابت والا شخص وی هلته ملایکه نه داخلېږی ، هغه په هغه وخت کی چي

سستی کوی او پروت وی او دلمانخه وخت پر تیر سی .

۴۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ مؤذن چی اذان وکی په ثواب کی تر موږ لوړیږی ، یو داسی چل راته ونبییه چی موږ تر دوی کم نسو ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : لکه څنگه چی هغه اذان کوی تاسی هم په ژبه هغه کلمې وایاست (په ثواب کی به ددوی سره برابر سی) بیا چی کله دا کلمې وویل سی فارغه سی نوخدای ﷻ څخه دیوشی سوال وکی الله تعالی به یې در کړی . (ابو داؤد وابن حبان ونسایبی فی الیوم واللیلة) .

شرح : دمؤذن څخه چی داذان کلمې واورول سی جواب ورکول یې لازمی دی یعنی کمه کلمه چی مؤذن وایی هغه دې په خپله هم وایی ، لیکن کله چی مؤذن حیّ علی الصلاة او حیّ علی الفلاح وایی نوبیا ددې په جواب کی لا حول ولا قوة الا بالله ویل پکار دی ، او دسهار په اذان کی چی الصلوة خیر من النوم واوری صدقت وبرزت ویل پکار دی ، دا خبره دنورو حدیثو څخه ثابته ده ، که چیری بالکل همدغه کلمې ووايي بیابه هم ثواب ور ورسیري او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی یوه ضروری دعا وکی او درود شریف دی ووايي ، د اذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سویده ، او تر اذان وروسته د اللهم رب هذه الدعوة التامة الخ دعا تر آخره پوری ویونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمایلی ده (د اذان تفصیلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شیان ددې کمزوری مؤلف (رحمۃ اللہ علیہ) په رساله القول المتین کی لیکلی دی) .

۴۴. پوښتنه : زما دزوج (سعد بن خوله رضی الله عنہ) وفات وسو په داسی حال کی چی زه حامله وم تروفات څو ورځی وروسته ما حمل کنسپنوی ، اوس می بله نکاح کول غوښتل چی ابو السنابل راغی او راته وې ویل چی ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ ورځی نه وی تیری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : سبیعه اسلمیه رضی الله عنہا]

جواب : تاچی کله حمل کنسپنوی په هم هغه وخت کی دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

شرح : سبيعه رضي الله عنها د بني اسلم د قبيلي اوسيدونكي وه ، دهغي زوج سعد بن خوله رضي الله عنها د بني عامر د قبيلي خخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه كرامو رضي الله عنهم خخه وو چاته چي دبدر په غزا كي د حاضریدلو شرافت حاصل سوي وو ، كله چي آنحضرت صلى الله عليه وسلم په حجة الوداع كي مكى معظمي ته تشریف راوړي نو دهغه وفات سوي وو (د بعضو روایاتو خخه معلومېږي چي هغه دبل چا دلاسه وژل سوي وو) سبيعه رضي الله عنها حامله وه ، شل ۲۰ ورځي وروسته يې كوچنې پيدا سو ، كله چي د حاملې عده د كوچنې تر پيدا كيدو پوري ده نوځكه سبيعي رضي الله عنها د دوهمي نكاح اراده وكړه او په زيب او زينت سره اوسيده ، ابو السنابل رضي الله عنه (چي نوم يې عمر يا عامر وو او ډير بنه شاعر وو) هم ددې سره نكاح كول غوښتل مگر كله چي دده عمر زيات وو ددې وجي سبيعه رضي الله عنها دده خخه نه وه راضي او دخپل قوم ديو ځوان شخص سره يې نكاح كول غوښتل ، يوه روغ ابو السنابل ددې پر كور باندي راغي نويې وليدل چي په نكريزو يې لاسونه سره كړي رانجه يې لگولي او بنه سينگار يې كړي ناسته ده او دنكاح دپاره تياره ده ، ورته وې ويل په خدای قسم چي ته نكاح كولاى نسي ، ترڅو چي دمخكني زوج دوفات خخه څلور ۴ مياشتي او لس ۱۰ شپې نه وي تيري سوي ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا گمان يې وو چي په قرآن مجيد كي چي كم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ مياشتو دعدې حكم دي هغه دتولو هغو بنځو دپاره دي چي زوج يې مړ سي برابره خبره ده كه هغه حامله وي او كه نه وي ، او ددې تاخير داهم فائده وه چي د سبيعي رضي الله عنها بعضي قريبان چي ابو السنابل يې پيژندي او دده په بنو خويونو خبروه اوسبيعي رضي الله عنها ته يې دده سره دنكاح كولو ترغيب وركړي وو او راضي كړي يې وه هغه په دې ورځو كي په مدينه منوره كي نه وه موجود ، ابو السنابل رضي الله عنه فكر وكړ چي كه چيري دهغو په نه موجودگي كي ددې نكاح دبل چا سره وسوه نو موقع به مي دلاسه خخه ووزي او كه چيري دعدې دمجبوري له امله په نكاح كي تاخير او ځنډ راغي نو په دومره وخت كي به هغوي هم را ورسپړي اوزما سره به يې نكاح راوكي ، سبيعي رضي الله عنها لس ۱۰ ورځي دده په ويلو سره صبروكي لس ۱۰ ورځي وروسته دمانام تر لمانځه وروسته چي كله تاريخه سوه نويه بنه پوره ډول يې خادر پرځان را تاو كي او دمحتاجانو كومكي ، دبيچارگانو چاره گر ، سردار دعالمو صلى الله عليه وسلم په خدمت كي حاضره سوه خپل حال يې ورته بيان كي ، نبی صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل چي

د کوچنی تر زیریدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړی او بڼه زوج پیدا سی چی دهغه څخه ته راضی یې نو نکاح وکړه، سببې رضي الله عنهما تر اجازې اخیستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بیچاره ورته کتل، لیکن دده رضي الله عنه دنیک بخت څخه یوڅه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنهما ته طلاق ورکی او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنهما سره نکاح وکړه او د ډیر وخت آرزو یې پوره سوه. په صحابه وو رضي الله عنهم کی چی به هرکله د حاملې دعدې په باره کی اختلاف راغی نو سببې رضي الله عنهما ته به ورغله او دهغې دنکاح قصې به یې پوښتله. ددې واقعي څخه معلومه سوه چی د لسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو حکم دهغه ښځی دپاره دی چی دهغې زوج مړ سی او هغه حامله نه وی او د حاملې عده اېښوول دی د حمل، برابره خبره ده که د طلاق څخه عده وی او که د مرگ څخه، او داهم معلومه سوه چی ترعدې تیریدو وروسته ښځی ته زینت جائز دی په دې شرط چی په بد نیت سره نه وی، او دا هم معلومه سوه چی د شپې ښځوته د ضروری کار دپاره چی پرځان باندی چادری وپیچی وتل جائز دی، که څه هم چی د حقې لاری علماء دفتني دبیری او دشر داندیښني دوجی څخه دا وتل نه خوښوی.

۴۵. پوښتنه: ای جناب مصطفی ﷺ! ماته زما د زوجې سره په حالت کی د حیض کمی کمی خبری حلالی دی؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت د زید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب: دهغې پایجامه وتره دلور بدن څخه یې تاته (د نفع اخیستلو) اختیار دی. (موطا و دارمی).

شرح: د حیض په حالت کی د زنګنو څخه تر نامه پوری ماسوا دنور بدن څخه نفع اخیستل پریوتل، کښېنستل، بدن ورسره یوځای کول جائز دی، که څه هم چی په مابینځ کی یې کمه جامه، ټوکر او پرده نه وی، البته د نامه څخه تر زنګنو پوری جامه او پرده ضروری ده، او کمی خبری چی دپاکۍ په حالت کی جائزی وی هغه اوس هم جائزی دی لیکن صحبت بالکل حرام دی، په دې حالت کی ښځه دخپلی بستری څخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چی په دې کی دیهودیانو سره مشابهت دی، په حائضه باندی خوراک پخول یا دهغې چی لاس پر لگیدلی وی دهغو شیانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس میشته سوی وره یا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه،

دحائضي مسجد ته دا خلیلدل ، قرآن مجید ویل ، روزہ نیول ، لمونځ کول ، قرآن مجید بی له غلافه مسح کول دا ټول حرام دی ، کلمه ویل ، درود شریف ویل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷺ ذکر ونه کول بی له شبهې جائز دی .

۴۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفیان یو بخیل سړی دی داهل او عیال په خوراک او چینساک کی تنگی کوی اومه دومه څه نه راکوی چی ماته او زما اولاد ته کافی سی ، نو که چیری زه دده دمال څخه بی له اجازته دده ، دده په عیال څه خرڅ کړم نو آیا جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفیان رضی الله عنهما]

جواب : دده پر عیال باندی (په اندازه دضرورت) په اصلی اندازه خرڅ کولو باندی هیڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چی تاته او ستا اولاد ته کافی وی (مسلم وبخاری شریف)

شرح : دا اولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندی واجب ده ، که په دې که چیری هغه بخل او تنگی کوی نو نسخی ته په پته باندی په اندازه دضرورت خرڅ کول جائز دی یعنی غله او نور دخوراک او چینساک شیان دی په اندازه دضرورت واخلی او په ځان او اولاد باندی دی خرڅ کړی ، لکه نبی ﷺ چی ددې پوښتنی په جواب کی داسی ارشاد وفرمایي ، لیکن دا جائز نه دی چی بی ځایه خرچی وکړی او دهغه مال ضائع کړی اودا هم جائز نه دی چی نقدی پیسې او روپی په پته باندی واخلی په هغه غله او شیان رانیسی او په اهل او عیال باندی یې خرڅ کړی بلکه عادی او معمولی شیان دخوراک او چینساک بی له خبرولو دزوج خرڅولی سی ، په هند سره نامداری نسخی چی دا سوال کړیدی دحضرت معاویه رضی الله عنه مور او دابو سفیان رضی الله عنه زوجه ده ، مخکی تراسلام راوړلو دې ته تر اسلام او مسلمانانو زیات په ټوله دنیا کی بل څوک مبعوض او بد نه معلومیدی لیکن دکمی ورځی څخه چی مسلمانان سو ه تر اسلام او اهل اسلام زیات دې ته بل هیڅ نه وو محبوب .

سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : که دیوچا قرض یا یوبل حق دبل چا پرذمه باندی واجب سو اونه یې ورکوی او اتفاقاً دهغه یوڅه مال دحق دځاوند په لاس ورغی نوده ته بی له کمی اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخیستل جائز دی ، په دې شرط چی دا مال به دهغه قسم څخه وی کم چی دده پر هغه باندی واجب دی ، مثلاً غله دده پرذمه

باندی واجب وه او غله یی پیدا کره ، یا جامی پر واجب وی جامی یی پیدا کری ، یا سپین زر پر واجب وه سپین زر یی پیدا کره ، او که چیری دبل قسم خخه وه نوبی له اجازته دهغه خخه اخیستل جائز نه دی مثلاً روپی واجب وی او غله په لاس ورغله یا جامی واجب وی او سپین زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (یعنی سرو او سپینو زرو) کی دا قید نسته ، نو که چیری دیوچا پر ذمه دبل روپی (دسپینو زرو) واجب وی او هغه نه ورکولی او دهغه دسرو زرو روپی دحق خاوند ته په لاس ورغلی یا دسرو زرو روپی واجب وی او دسپینو زرو روپی په لاس ورغلی نودلته سره ددی چی دجنس اختلاف یی ترما بینخ وجود لری بیا هم دخپل حق په اندازه اخیستل او ورسره اېښوول جائز دی .

فأئده : (دطالبانو دپاره) ددی سوال او جواب خخه اکثره علماء شافعیه وو دلیل نیولی دی پر روا والی باندی دقضاء علی الغائب کم چی دحنفیه وو په نزد ناجائز دی ، لیکن په خپله شوافعو محققینو پر روایاتو باندی په نظر کولو سره ویلی دی چی ددی خخه استدلال صحیح نه دی ولی چی ابو سفیان رضی الله عنه په دې وخت کی په مکه کی بلکه خاص په خدمت شریف کی دنبی صلی الله علیه و آله دپوښتنی پروخت موجود وو .
۴۷. پوښتنه : یا رسول الله صلی الله علیه و آله مور او بن او غوایی او بزه ذبح کوو نوبعضی وخت دهغه دنس خخه بچی راووزی، دابچی حرام وگنوو وې غورخوو او که هغه حلال دی وې خورو ؟
[سوال کوونکی : حضرت ابو سعید رضی الله عنه]

جواب : که چیری مو زره غواپی نو (ذبح یی کی) وې خورئ ولی چی ددی دذبح کولو هم هغه طریقه ده که چی دده دمور دذبح کولو ده (ابوداؤد وترمذی) .
شرح : که چیری دنس خخه مې بچی راووزی نو بالکل حرام ( ) دی او که چیری ژوندی راووتی نو ذبح دی کری او دهغه خوراک جائز او حلال دی ، لکه خنګه چی ددی پوښتنی په جواب کی ارشاد فرمایل سویدی ، او که چیری تر ذبح کولو مخکی مې سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو رضی الله عنهم ته دا شبهه وه چی شاید ددومره ضعیف او دبالکل نوی را ایستل سوی بچی ذبح کول جائز نه وی ولی چی

(۱). دامام شافعی رحمته الله علیه په نزد که چیری ژوندی راووتی نو دذبح کولو ضرورت یی نسته ، او که چیری مې راووتی نوهم حلال دی او دامام ابو یوسف او امام محمد رحمته الله علیهما په نزد هم چی مې را وایستل سی حلال دی په دې شرط چی اعضاء (اندامونه) یی پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالی

دا یوڅه درحم خلاف معلومیږي ، دجواب حاصل دادی چی دذبح په وخت کی درا ایستل سوی بچی او دنورو حیوانانو په ذبح کی هیڅ فرق نسته .

مسئله : دحمل لرونکی حیوان ذبح کول جائز دی ، البته دکم حیوان چی دبچی پیدا کیدو مده ډیره نژدی راغلی وی دهغه ذبح کول مکروه دی .

مسئله : دشیدی لرونکی حیوان ذبح کول جائز دی ، لیکن بی له ضرورته داسی کول بڼه نه دی .

۴۸. **پوښتنه :** زما پر پلار باندی حج فرض کړل سویدی او هغه اوس دومره ضعیف او سپین ږیری دی چی پر اوښ باندی نسی سپړیدی ، که چیری زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمې څخه به ادا سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دختم دقبیلې څخه]

جواب : هو ! که یې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړی نو ادا کیږی .

۴۹. **پوښتنه :** زما مور نذر ایښی وو چی حج به کوی ، حج یې لانه وو کړی چی وفات سوه ، اوس که چیری زه دهغې دطرفه څخه حج اداکم نوصحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو سړی دجهانه قبیلې څخه]

جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمې څخه حج ادا کیږی ، وگوره ! که چیری ستا دمور پر ذمه باندی قرض وای نوتا ادا کولای سواي دارنگه دخدای ﷻ حق هم ادا که ځکه چی دهغه ﷻ حق پوره کول زیات ضروری دی (بخاری شریف) .

شرح : ترڅو پوری چی په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وی ، یوڅوک خپل فرضی حج دبل چا څخه نسی ادا کولی ، لیکن که یوڅوک په حالت کی دصحت او قوت دحج تر فرض (۱) کیدو وروسته نهایتی ضعیف او دسفر ناقابله سو یا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکی مړ سو یایې نذر کړی وو چی حج به کوم او تر ادا کولو مخکی ضعیف او ناطاقته سو یا مړ سو نوپه دی ټولو صورتو کی بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سی ، دحج تر فرض کیدو وروسته یا دحج تر نذر کولو وروسته او تر ادا کولو مخکی که یوڅوک مړ سو او مال یې پرې ښووی او وصیت یې وکی چی زما دطرفه څخه فرضی حج ادا کی یا

(۱). دامام ابو یوسف او امام محمد ﷺ دا قول دی چی که چیری په حالت کی دعجز او عذر هم حج فرض سی ، بیا هم بل څوک نائب کول او دحج ادا کول لازم دی . منه^۳

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه خخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی او که دبل عبادت) او که یی مال نه پرې بنووی یا یی وصیت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شیانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه خخه فرضی حج یا نذر ادا کړی او دده غاړی او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصیت نه وو کړی مگر دهغې دمحبت جوش او نیکبختی دا دې ته تیاره کړه چی دمور دسره خخه دنذر بار لیری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې یی وپوهول چی لکه خنګه چی حقوق العباد دمړی دطرفه خخه ادا کولی سی داغه رنگه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چیری یو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی یا پرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف خخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت یی هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قریبانو او نورو خلکو دطرفه خخه دهغوی تر مرگ وروسته حج ادا کولی سی . برابره خبره ده که په ژوندکی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصیت کړی وی او که نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه خخه چی کم حج کیږی دې ته حج بدل وایی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی یی خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چیری دنارینه دطرفه خخه ښځه وکی یا دښځی دطرفه خخه یی نارینه وکړی بیا هم جائز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارینه حج بدل دی نارینه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه خخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، لیکن که یی چیری ددې سره سره شه اجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بیا حج نه ادا کیږی .

۵۰. **پوښتنه :** یوشی که چیری په لار کی پروت وی یا په لار کی پیدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی چی نوم یی عقبه بن سوید رضی الله عنه ذکر سویدی]

جواب : دهغه لوبنی (یعنی هغه کپړه او ټوکر یا چمپه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سویدی) او سربند (یعنی سرتړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سویدی)

معلوم که ، او بیا تريوه کاله پوری دهغه اعلان او پیژندنه کوه ، په دې موده کی که یې چیری مالک راغی او علامه او پته او نښانه یې درته وویل نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری شریف) .

۵۱. **پوښتنه** : ما په لار کی یو پرته (ایله سوی) تیلی راپورته کړیده چی په هغه کی سل ۱۰۰ دیناره دی اوس په هغه باندی څه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رضی الله عنه]

جواب : تريوه کاله پوری دهغه پیژندنه په خلگو کی وکړه ، په یوه کال کی که یې چیری مالک راغی نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری) .

شرح : دایله سوی شی را پورته کول په نیت دحفاظت سره جائز دی ، اوپه کم ځای کی چی دا اندیښنه وی چی ضائع به کړل سی یا یو بل سپری به یې په خپله پورته کړی او خپله به یې واخلي هلته یې بیا پورته کول واجب دی ، دپورته کولو پروخت بهتره داده چی یو څوک شاهد جوړ کړی چی مالک ته دورکولو دپاره یې پورته کوم ترڅو چی دتهمت او یا الزام لگولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چی کله یو سپری شاهد جوړ کړل سی نو خپل ځان ته داپښوولو او خیانت کولو موقع به بیا په لاس کی نه وی . دپورته کولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره یادی کړی او دکم ځای څخه چی یې راپورته کړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځایو کی دی دهغه شهرت یعنی عامه پیژندنه او خبریدل وکړی چی داسی یو شی مور پیدا کړیدی که دیو چا دا ورك سوی وی نو یودی سی ، لیکن پوره حال دی دهغه شی نه بیانوی ترڅو چی چاته ددرواغو ددعوې کولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعریف او شهرت دی دهغه شی دقدر او قیمت سره مناسب وکړی ، تردې پوری چی دا خیال وسی چی اوس ددې مالک ددې طلب پرې ایښی دی او اوس یې هغه پلټنه نه کوی ، مثلاً ډیر قیمتی شی وی نو پوره کال دی دهغه شهرت وکی او که چیری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی میاشت دوې میاشتی دی دهغه شهرت وکړی په دې موده کی که چیری یو سپری راغی او دعوه یې وکړه او صحیح صحیح علامې او نښانې یې بیان کړی چی دهغه څخه یقین راسی چی دایې مالک دی نو پر پورته کوونکی باندی لازم او واجب دی چی هغه شی بیرته ورکړی ، او

که چیری په دومره موده کی هیڅوک نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالک ددې پلټنه او تلابن نه کوی نو داسی دی داصلی مالک دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره اېښوول اوپه خپل استعمال او مصرف کی لگول هم جائز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالک راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالک ته به نهایتی ډیر ثواب ورسیری او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی ترلاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته گواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې ماله کیدل چی کله وجناب سرور عالم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی گران قیمتته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه یې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او ترکال تیریدو وروسته یې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اَبی بن کعب رضی الله عنه (۱) دمالدارو صحابه وو رضی الله عنهم څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملک کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیډی، نو تریوڅه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی یې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالک دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم مندکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته یې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف اواستعمال کی راوستل جائز دی .

(۱) دی رضی الله عنه په صحابه وو رضی الله عنهم کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی یې هم فتواوی ورکولی اودی رضی الله عنه دوحی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سید الانصار ویله او عمر رضی الله عنه ته یې سید المسلمین یې ویله ، په کال ۱۹ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله ﷻ دې ورڅخه راضی سی ، رضی الله عنه

۵۲. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ که خونگنبه مړه کم او هغه په دواکی استعمال کم نو روا ده او که نه؟
[سوال کوونکی: یو طبیب]

جواب: دهغې مړه کول نه دی پکار، او په دوا کی یې اچول نه دی پکار، ځکه چی دهغې خوراک جائز نه دی. (ابوداؤد)

شرح: بی له ضرورته دیوه حیوان وژل نه دی روا خصوصاً دچنگوښی چی دهغې په اړوند په نورو ځایو کی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دا مه وژنی ولی چی دا تسبیح وایی او کله چی دنجاست او حراموالی دوجی دهغې خوړل او په دواکی اچول جائز نه وه ددی وچی ده ﷺ ددی دقتل څخه منع وکړه چی بی له ضرورته یې ووژنی نو گناهکار به سی.

۵۳. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ پر مور نارینه وو باندی زموږ دزوجه څه حق دی؟
[سوال کوونکی: معاوية القشیری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب: دزوجې حق پرتا باندی دادی چی کله ته خوراک خوری نوپه هغې باندی یې هم خوره او کله چی کالی اغوندی نوپه هغې باندی یې هم اغونده او پر منځ باندی یې مه وهه او کمه بده او قبیحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مگر نه یوازی په ځای کی. (مسند احمد، ابوداؤد، ابن ماجه).

شرح: دمیره پر ذمه باندی دزوجی نفقه یعنی خوراک، جامه او داوسیدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجی) دحال او وسعت سره موافق واجب دی، که چیری زوج هم مفلس او تنگ لاسی وی او زوجه هم داسی وی نو دځاوند پر ذمه باندی غریبانه او مفلسانه خوراک او جامه او داوسیدنی ځای واجب دی، او که چیری زوج نهایتی مالداره او امیر وی او بنځه مسکینه او مفلسه وی یا زوج مفلس وی او بنځه ځاونده دعزت او مال وی نو بیا دمیانه درجې نفقه واجب ده، که څه هم چی دامیر او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چی کم څه خپله خوری هغه په بنځی باندی هم و خوری مگر داسی کول ورباندی واجب نه دی، او که چیری دواړه مالداره وی نو بیا امیرانه نفقه واجب ده، زوج که څه هم چی هرڅومره مفلسه او فقیر وی لیکن دزوجی نفقه دده پر ذمه باندی ده که یې په ناحقه نه ورکوله یا دده سره موجوده نه وه نو پر ذمه باندی به یې په جبر سره لازمه کړل سی، یا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړی او بنځی ته دی نفقه ورڅخه ورکړی، که چیری زوجه کم عمره وه چی دصحبیت کولو قابله نه وه یا بی له اجازې دشوهر یو ځای ولاړه نو بیا یې نفقه نه ده واجب.

که چیری زوج کم عمره او د صحبت کولو قابل نه وو او دده په ملک کی مال وو نو د زوجې نفقه پر واجب ده ، د خوراک اسباب او ضروری لوبنی او نور ټوله د زوج پر ذمه باندی دی او که چیری دمريضی یا بلی وجی خخه زوجی دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراک ورکول زوج ته لازم دی ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه د ضرورت دهر ملک دعادت او دستور سره مناسبه واجب ده ، او داسی داوسیدنی کور واجب دی چی په هغه کی بل خوک نه وی ورسره شریک (که چیری دزوج کوچنی اولاد هلته اوسی نوهیخ ممانعت پکسبی نسته) او په هغه کی به داسی د قلف خای وی چی قلف او کیلی یې دزوجې په لاس کی وی ، مگر دا ټوله شیان د دواړو دامیری او غریبی او ددوی د حیثیت او حامل سره مناسب واجب دی ، لکه چی په شروع کی هم دا لیکل سویدی .

پر مخ باندی دوهلو خخه ممانعت سویدی ، برابر خبره ده که اولاد وی او که زوجه او که غلام یا خادم . دمخ خخه ماسوا پر نورو خایو باندی وهل د ضرورت په وخت کی جائز دی مثلاً زوج دزینت او سنگار کولو و زوجې ته وایی او زوجه یې نه منی یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولی او هغه بې له شرعی وجی انکار وکړی یا لمونخ نه کوی ، د حیض او جنابت غسل نه کوی ، یا دکومی بدکاری فعل وکی . دبدو کلماتو ویل ، بنکنخل کول ، بدرد ویل هم نه دی جائز . په خای کی دجلا کولو مطلب دادی چی که چیری دسختی ناراضی په وجه په ډول داگاهی ورکولو دجلا کولو اراده وکړی نو په همدغه کور کی دی جلا پرې باسی دانه چی په کوم جلا خای کی دی یې واچوی او ودې بیروی یا دی یو خای ورخخه ولاړسی ، همدا مضمون په قرآن کریم کی په دې الفاظو بیان سویدی چی : **وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ** ، لیکن پرلویې خطا او زیات ناراضه کیدو باندی په جلا کور کی پرېښوول یې هم جائز دی کم چی دنورو حدیثو خخه معلومیری .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندی دده دبنخی نفقه نه ده واجب ، البته که چیری دهلك په ملک کی خه مال وی نو دهغه خخه دی دزوجې نفقه ورکړل سی ، که چیری دزوج په اجازې دپلار په کور کی اوسی بیایې هم نفقه پر زوج باندی واجب ده ، دمريضی په حالت کی یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پر ذمه باندی نه دی واجب البته مناسبه ده چی علاج او معالجه هم وروکړی ، دکوچنی دپیدايننت ددایی مزدوری دزوج پر ذمه باندی هغه وخت واجب ده چی هغه دایې

په خپله راوبولی او ورته مقررہ يې کړی . دکوچنی خطا په وجه پريوه بستره باندي دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بيا بیدیدل پکار دی .

۵۴. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ دا دوي انجونى دسعد بن ربيع رضى الله عنه لونی دی ، ددوی پلار ستا په ملگرتيا کی دأحد په ورځ شهید سویدی ، ددوی اکا پرتوله مال باندي قبضه کړیده نه يې ددوی دپاره ميراث پرې ايښی دی نه څه مال ، اوترڅو پوری چی مال نه وی ددوی نکاح نسی کیدی . اوس تاسی رضى الله عنه ددوی حصه او حق ورڅخه واخلي او کم څه چی اکا اخیستی دی هغه دوی ته ورکی .

[سوال کوونکی : دسعد بن الربيع رضى الله عنه زوجه رضى الله عنها]

جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوي دریمی حصې او ددوی دمور (يعنی دسعد رضى الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده او کم څه چی پاته سوه هغه ددوی داکا دی . (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : سعد بن ربيع رضى الله عنه دخزرج دقبيلې څخه جليل القدر انصارى صحابى دی، تر هجرت کولو وروسته چی کله رسول الله ﷺ دمهاجرينو او انصارو په مابينځ کی ورور والی وکی يعنی يو يو مهاجر يې ديوه يوه انصارى ورور جوړ کی او په خوراک او چينساک کی يې ورسره شريك کی ، عبد الرحمن بن عوف مهاجر يې دده ورور جوړ کی، ده ورته وويل چی ته زما سم نيمايی مال او اولاد ټوله شيان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چی کمه يوه ته غواړی زه طلاق ورکوم ته يې په نکاح کړه ، مگر عبد الرحمن بن عوف رضى الله عنه دشکريې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) يې ونه منله ، اودکوچنیو او لویو شيانو تجارت يې شروع کی ددير لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضى الله عنه دکوچنی اختر په میاشت په کال ۳ هجرى کی دغزوة أحد په مشهور جنگ کی ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهید سو ، او تر آخری سلگۍ پوری يې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفاداری او خدمت او ځان قربانولو وصیت کوی ، رضى الله تعالى عنه ، دده تر شهید کیدو وروسته دجاهليت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضى الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چی دجاهليت په زمانه کی ښځوته ميراث نه ورکول کیدی ، دده رضى الله عنه زوجه رضى الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کی حاضره سوه ، ځکه چی دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبيکسو دپاره فريادرس وو ، او خپل حال يې ورته بيان کی او ورته وې ويل چی ترڅو پوری دانجونو دپاره

مال نه وی اودقانون مطابق ڊیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی، نبی ﷺ وفرماییل چی خدای ﷻ به ددی فیصله وفرمایي او دسعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: **يُؤْصِيكُمُ اللَّهُ فِيْ اَوْلَادِكُمْ خُحَّةٌ تَرَاخِرِي رُكُوعٍ** (پاره ۴ سورة النساء رکوع ۳) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزمانو حصه هم مقررہ کړل سوه، بیا رسول الله ﷺ ددی انجونو اکا دسعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورور ته حال ور واستوی چی دتوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زوجې ته ورکړه او کم څه چی پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرائض (علم میراث) دقاعدې مطابق (توله ترکه او پاته سوی مال) څلوریش ۲۴ حصې سو چی په هغه کی به ۱۲ دواړو انجونو ته ورکول کیږی او دریمه حصه یې زوجې ته او پاته پنځه حصې دمړی ورورته، صورت دمستلې دادی:

مسئله ۲۴

زوجه دختر دختر ورور
۳ ۸ ۸ ۵

په اسلام کی دا تر تولو لومړنی میراث دی چی تقسیم سو .

۵۵. پوښتنه: یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی؟ [سوال کوونکی: صحابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ] **جواب:** فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چی په تاسی کی یې څوک واورى (یعنی انسان چی کمه ښه خبره یا ښه نوم واورى او خوشحاله سی همدغه فال دی، مثلاً یوچا په یو ضروری کار پسې ځغستل، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات و سو دهغه نوم چی یې وپوښتی نووې ویل چی زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچی یې واوریدی نو خوشحاله سو چی خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری و مسلم)

شرح: یو وخت آنحضرت ﷺ وفرماییل چی بد فالی نیول جائز نه دی، او نیک فال نیول بهتر دی صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ عرض وکی چی یا حضرت ﷺ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرماییل چی هغه عمدہ او خوښه سوی خبره او لفظ دی چی څوک یې واورى نو خوشحاله سی، چی دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چی زما مراد به پوره سی او په مرام او مقصد کی به فائز (کامیاب) سم، یا زما غم به لیری سی، په عربو کی قانون وو چی داضطراب او شک په وخت کی به یې پر درختو

باندی دبری ویشتلی او مرغان به بی الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نو دا به بی نیک فال بلی او که به چپه طرف ته والوتل نو دا به بی منحوس ، بد او دضرر نبنانه بلل او بد فالی به بی ورخه کول ، اسلام ددی ممانعت وکی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمی خخه بی نیک فال اخیستل جائز وفرمایل او بد فال نیول بی ددی خخه هم جائز نکلی ، حکه چی دبد فال نیولو خخه هیخ قسم نفع نه وی ، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنخ او غم باندی مبتلا او حیران کیږی ، دنیک فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږی تردی وروسته بیا هغه مخ ته راخی کم چی نیک یا بد مقدر کرل سویدی ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیخ گناه نسته ، لیکن ددی دوجی خخه کار پرېښوول او دکمی گتی یا نقصان رسیدو عقیده درلودل گناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری خخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې وواپی او پر الله تعالی دی توکل وکی انشاء الله هیخکله به نقصان نه ور ورسیری : **اللَّهُمَّ لَا يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ إِلَّا أَنْتَ وَلَا يَدْفَعُ السَّيِّئَاتِ إِلَّا أَنْتَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ .**

۵۶. پوښتنه : که چیری یو چاته ښکار په لاس ورسی او چاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه خله لرونکی) دبری باندی یا دلرگی په خوکه سره ذبح کول جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی: عدی بن حاتم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړی وینه وبهوه او دخدای عَلَيْهِ السَّلَام نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسائی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جائزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کرل سی نو ذبح نه ده جائزه ، پرې کوونکی شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی او که لرگی یا یو بوټی وی ، په نوک او غابن سره دذبح کولو ممانعت په بل حای کی معلوم سویدی .

مسئله : کله چی دتوپک گولی پرې کوونکی نه ده حکه نوپه توپک سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دتوپک گولی دتیزی او زور دوجی خخه په بدن کی سری کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. پوښتنه : یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آیا ذبح په حلق او لبه کی کول کیږی په بل حای کی نه ده جائزه ؟

[سوال کوونکی : وامد ابو العثرآء]

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابن ماجه)

شرح : په ورون یا نورو حیوانو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازی په هغه صورت کی جائز دی چی د حیوان د نیولو او په حلق کی د حلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او و تنبیدی هر خومره کوشش چی وکی په لاس نه ورخی ، یا همدارنگه په یوه غار یا شاه کی دارنگه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکنبل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزی یا غشی په غورخولو سره چی پرهر خای هم زخم ولگیږی حلالیږی ، لبه (۱) وایی دسینې سرته یعنی تر غاری کبسته چی کمه غار او ډب وی . په اُردو کی بعضی خلگ دې ته نرخره وایی .

۵۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا (۲) ده هغه دیوه سپری باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې ورورسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟

[سوال کوونکی : برآء بن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : دباغ حفاظت دورخی دخوا دهغه دمالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورخ کی یو حیوان ورغی او تاوان یې ورورسوی نو دخریدونکو حیوانانو پر مالک باندی یې تاوان نه دی واجب اودشیپي دپاره مالک ته ضروری ده چی خپل حیوانان ترلی وساتی ، حکم نو) دشیپي چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان دحیوانانو دمالک پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری دحیوان سره یوڅوک څروونکی او ساتونکی نه وو اوپه ورخ کی دیوچا څه نقصان وسو نوپه اتفاق سره دعلماوو دحیوانانو پر مالک باندی تاوان نسته او که یوڅوک څروونکی یا ساتونکی ورسره وو یا یو څوک ورباندی سپور وو نوبیا ددې شخص پر ذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورخی تاوان ورسوی او که دشیپي پردې باندی هم اتفاق دی ، لیکن که یې دشیپي تاوان ورسوی او یو څوک نه وو ورسره نوبیا هم امام ابوحنیفه صاحب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دنورو احادیثو

(۱). قال الرازی فی مختار الصحاح ص ۲۷۰ عمود ۱ (طبع : المكتبة التجارية بالمكة المكرمة) : اللَّبَّةُ بوزنِ الْحَبَّةِ : الْمُنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حَقَّانِي عفى الله عنه جميع ذنوبه . آمين

(۲). هریا : هغه غویي اوښ او نورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو واینو خوړلو عادت لری .

لکه : **الْعَمَاءُ جُرْحُهَا جَبَّارٌ** او نورو دوجی څخه فرمایي چې په دې صورت کی هم تاوان نه لازمیږي ، او امام شافعی صاحب **رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ** او نور امامان فرمایي چې په دې صورت کی تاوان واجبیږي ، تفصیل او دلیل یې په عربی کتابو کی موجود دی .

۵۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ما خپلی مور ته یوه مینځه ورکړې وه او س می مور وفات سوه او مینځه ماته په میراث کی پاته سوه ددې اخیستل جائز دی او که نه ؟ او په اخیستلو سره خوبه یې زما ثواب نه باطلیږي او یا رسول الله ﷺ پر هغې باندی دیوې میاشتی روژې هم واجب وی آیا دهغې دطرفه څخه چی یې ادا کړم نو ادا به سی او که نه ؟ او یا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړی که دهغې دطرفه څخه زه حج ادا کم نو کیدلای سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دبریده **رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**]

جواب : دمینځی دورکولو ثواب تاته حاصلیږي ، او اوس په میراث کی بیرته تاته راغله (ددې اخیستل جائز دی ثواب دی نه باطلیږي) روژې چی ته دهغې دطرفه څخه ونیسی وبه سی اوته دهغې دطرفه څخه حج وکړه . (ترمذی ، ابوداؤد ، مسلم)

شرح : کله چی مینځه دوصله رحمی او ثواب په نیت ورکول سوی وه نو کامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذریعه دمیراث که چیری دورکوونکی و طرف ته بیرته راسی په ثواب کی کمی نه راځی ، ددې څخه دا قاعده معلومه سوه چی خپله ورکړل سوی صدقه او نور که چیری دکومی حلالی طریقې څخه بیرته ورکوونکی ته ورسیري نو اخیستل یې جائز دی ، مثلاً یوچالس ۱۰ روپی دزکوة خپل ورور یا اکا ته ورکړی نوزکوة ادا سو ، اوس یوڅو ورځی بعده ورور یا اکا مړسو او لس روپی ۱۰ هغه ورکوونکی وراره یا ورورته بیرته په میراث کی ورسیدی نو اخیستلای یې سی ، یا مثلاً دزید یوه قریب ته دیوه ځای څخه دصدقې او زکوة مال ورسیدی ددې قریب پرمړ کیدو باندی که هغه مال په میراث کی زید ته ورسیري نو اخیستل یې جائز دی برابر خبره ده که هرڅومره مالدار ولی نه وی او که چیری په خپل ژوند کی هم هغه مفلسه قریب دخپل طرفه څخه هغه په صدقه کی ترلاسه کړی مال زید ته ورکړی نو هم جائز دی . نفلی روژه که ونیول سی یا لمونځ وکړل سی او یو څوک یې ثواب ویوچاته وروبخښی نو وررسیري لیکن فرضی او واجب روژه یا لمونځ کم چی دیو چا پرذمه باندی وی هغه دبل چا په نیولو او ادا

کولو نه ادا کيږي ، دهغه دادا کولو صورت دادی چي دهري روڙي اوهر لمونځ په عوض کي نيمه کاسه غنم (په انگريزي وزن سره دوه ۲ سيږه (۱) چي هغه ۱۶۰ تولي کيږي) دې مسکينانو ته ورکړل سي ، يا دې ددومره غلې قيمت ورکړل سي .
 آنحضرت ﷺ چي دپوښتنی په جواب کي کم دروڙي دادا کولو حکم فرمايلي دي دهغه همدغه مطلب دي چي دهغي دروڙي په عوض کي فديه او صدقه ادا که . که چيري يو شخص بي له حج کولو څخه مړ سوی وي يا عاجزه سو چي قدرت او طاقت دسفر يي نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جائز دي ، لکه ده ﷺ چي ارشاد وفرمايه چي دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .

۲۰. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی يم او زما په نکاح کي داسي دوې ۲ بنځي دي چي هغوی خپل په مابينځ کي سره خوندي دي هغوی اوس په نکاح کي ساتلای سم او که نه ؟
 [سوال کوونکي: فيروز رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]
جواب : ددوی څخه چي دې هره يوه زړه غواړي هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذي ، ابن ماجه)

شرح : که يي چيري ددوو خونديو سره په يوه عقد کي نکاح کړي وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروري دي ، ترعدې تيريدو وروسته يي چي دچا سره زړه غواړي نکاح دي ورسره وکړي ، او که يي جلا جلا ددواړو سره نکاح کړي وه نو دهغه يوې پاته کول جائز (۲) دي دکمي يوې سره چي يي اول نکاح کړي وه ځکه چي ددوو خونديو ديوه سړي په نکاح کي راتلل دقرآن او حديث په تصريح سره ناجائز دي .

مسئله : کمی بنځي چي يو دبله خورزه او خاله وي يا عمه او وريره وي دوی په نکاح کي جمع کول نه دي جائز .

مسئله : که يي چيري بنځي ته طلاق ورکي نو ترڅو پوري چي عده نه وي تمامه سوی ددې دخور سره نکاح نه ده جائز .

(۱). دبعضو علماوو دتحقيق مطابق په انگريزي وزن سره يوسير درې چيتانگه يعنی ۹۵ تولي غله کافی ده مگر احتياط په هغه مقدار کي دي کم چي احقر ليکلي دي ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دي . منه^۳

(۲). داقيد يوازي دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نزد باندی دي چي دچا سره اول نکاح سوی وي هغه دي پرېږدي نور علماء فرمايي چي هره يوه چي يي خونبه وي هغه دي پرېږدي . منه^۳

۲۱. **پوښتنه:** قیامت به کله راسی؟ [سوال کوونکی: یو اعرابی یعنی صحرائی]
جواب: کله چی امانت ضائع کړل سی نو بیا د قیامت انتظار کوه او د امانت د ضائع کیدلو صورت دادی چی کار داسی خلگوته وسپارل سی چی دوی یی لائق نه وی.
 (بخاری)

شرح: مثلا حکومت داسی چاته ورکول سی چی هغه عادل او لائق نه وی، نصیحت هغه څوک کوی چی لائق یی نه وی، مقتدا او مفتی هغه عالم سی چی هغه ددی لائق نه وی، درویش او مرشد هغه جاهل او فاسق وگنل سی چی دهغه دتصوف سره هیڅ رابطه نه وی، مصنف او مؤلف هغه کم استعداده خلگ جوړ سی چی په هغوی کی ددی اهلیت نه وی، ومنهم هذا الفقیر غفر له الکبیر، په دې حدیث کی د امر د لفظ څخه خاص حکومت او سلطنت هم مرادیدلای سی، والا اول اولی کما لا یخفی علی العلماء.

۲۲. **پوښتنه:** د عقیقې حکم څه دی؟ (یعنی دهلك او انجلی دپاره چشی ذبح کول پکار دی؟)

[سوال کوونکی: ام کرز رضی الله عنه]
جواب: دهلك د عقیقې دپاره دوی بزې او دانجلی دپاره یوه بزه، که نرووی او که ماده په دې کی هیڅ منع نسته. (یعنی که چیری دهلك د طرفه څخه ماده بزه ذبح کی یا دانجلی په عقیقه کی بز نر ذبح کړی بیا هم هیڅ حرج نسته پکښی. (ترمذی)
شرح: آنحضرت ﷺ د اعمده او مستحبه طریقه د تعلیم فرمایلی ده، که چیری دهلك په عقیقه کی هم یوه بزه ذبح کړل سی نو د عقیقې سنت په ادا کیرې، په نر او ماده کی هیڅ فرق نسته، یعنی دهلك په عقیقه کی برابره خبره ده که نر حیوان ذبح کړی او که ماده دارنگه دانجلی په عقیقه کی هم، دا قید نسته چی دهلك دپاره به نر وی او دانجلی دپاره به ماده وی.

مسئله: دکم شخص کره چی کوچنی پیدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چی په اوومه ورځ دهغه نوم کنسپردی او دهغه سرور و خرووی او دهغه دسر دوریښتانو دوزن په اندازه سپین زر یا سره زر خیرات کړی او یو بز یا یوه بزه حلاله کړی، دهلك په عقیقه کی که دوه وی نو بهتره ده دهغه غوښی دی پخی کړی یادې همداسی اومې تقسیم کړی دهغه دغوښو ددهوکو د ماتولو او نه ماتولو ورته اختیار دی، دا څه ضروری نه ده چی هډوکی به یی نه ماتیرې، داچی کمه مشهوره ده چی آنا او نیکه اونورو بعضو قریبانو ته د عقیقې غوښی نه خوړل پکار دی، بې

اصله ده . که په اوومه ۷ ورځ باندی دیوې و جی څخه داسی ونکړل سی نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ یا په یو ویشتمه ۲۱ ورځ باندی دې عقیقه وکړی ، که چیری نور هم ناوخته سی نو داوو ۷ هفتو یا داوو ۷ میاشتو حساب دی ولگوی ، د عقیقې په حیوان کی هغه ټوله شرطونه دی کم چی د قربانی په حیوان کی دی او ددې اکثره مسئلې د قربانی په مثل سره دی ، که چیری په یوه غوایی کی شپږ کسه د قربانی په نیت شریک وی او اوم شخص دخپل کوچنی د عقیقې په نیت ورشریک سی نو جائز دی .

۲۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډیره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضی الله عنه) دهغې څخه ناخوښه دی او فرمایي چی دې ته طلاق ورکه اوس چی تا څنگه وفرمایل هغسی به کوم .
[سوال کوونکی: عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]
جواب : ته هغې ته طلاق ورکه . (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابن ماجه ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : که چیری زوجه بې قصوره وی نو دمور او پلار په فرمایشت سره هغې ته طلاق ورکول واجب او لازمی نه دی او په دې صورت کی دمور او پلار اطاعت ضروری نه دی ، لیکن جناب رسول الله ﷺ فکر وکی چی عمر رضی الله عنه کم چی داعلی درجې عالم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دی نو دخپل زوی د زوجې څخه بې له وجی هیڅکله نه ناراضه کیږی او بې له کمی گتې ، فائدې او خیر خواهی خامخا د طلاق حکم نه ورته فرمایي لیکن دمحبّت او الفت دغلبې دوجی څخه هغه وجه او علت دده د زوی په خیال کی نه راځی ددې وجی ده ﷺ د طلاق ورکولو حکم ورته وفرمایي .

۲۴ . **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین مور په سفر کی وو دعربو پریوې قبیلې باندی تیریدو هلته کښېنستو ، دهغو خلگو څخه مو مهمانی وغوښته نو هغو خلگو مهمانی نه راکړه ، دهغه ځای څخه یوه بسخه راغله اوراته وې ویل چی ستاسی څخه دیوچا دم نه دی ازده چی راسره ولاړ سی زمور د قبیلې پرسردار باندی دم وکی ځکه چی هغه لږم خوړلی دی ، زمور څخه یوه شخص وویل چی زما زده دی ، مور دهغوی څخه یوڅه پسونه وغوښتل او هغه زمور ملگری سورة فاتحه وویل پرده باندی بې دم اچول شروع کړل هغه ښه سو او دغه خلگو دوعدې مطابق پسونه راکړه دا ملگری دهغو دپولو څخه انکار کوی لیکن ما ورته وویل چی دا

دخانه سره راروان کړی او ترڅو پوری چی مو در رسول مقبول ﷺ څخه پوښتنه نه وی کړی دوی ته لاس مه وروړی ده ﷺ چی څنگه وفرمایل هغسی عمل به کوو .

جواب : دا تقسیم کړی او زما دپاره هم پکښی حصه را کړی . (بخاری ، مسلم)

شرح : جناب سرور عالم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضی الله عنهم چی په هغو کی یې ابو سعید رضی الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالباً په بیرته راتلو کی) هغوی د عربو پر قبیلې باندی تیریده او د شپې هلته پاته سوه او د عربو دقانون مطابق یې دهغوی څخه میلمستیا وغوښته مگر هغوی د سخت زړه والی دوجی څخه انکار وکی ، هغو خلکو ته ډیره ژر سزا ورسیده چی دقوم سردار یې لړم وچیچی ، هر قسم تدبیرونه او دوا گانی یې دکومو چی هلته عادت وو په وکړی لیکن آرام نسو ، نویې په خپلو کی سره وویله چی دغه مسافرینو ته ورسی پوښتنه ورڅخه وکی شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وی ، په همدې ډول ددوی څخه یوه ښځه (دیوه سپری سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چی زمور د قبیلې سردار لړم چیچلی دی مور هر ډول مندی او ترندی پسی وکړی لیکن هیڅ نفع یې ونه رسوله ، مور اوریدلی دی چی ستاسی صاحب (یعنی رسول الله ﷺ) دخدای تعالی دطرفه څخه په نور او شفاء سره راغلی دی ، نو که چیری ستاسی څخه دیوه چا سره څه چل ول وی چی دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سی نوراته ویې ښیاست ، ددوی څخه ابوسعید خدری رضی الله عنه وویل چی هو ! زمور دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چی مور درته وویل تاسی خلکو زمور مهمانی نه وکړه لهذا ترڅو پوری چی مو څه معاوضه نه وی مقرره کړی مور مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضی الله عنه ولاړی پر هغه باندی یې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واړه ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلکو باندی یې خوراک وکی یا یې شیدی په وچښلی او دیرش ۳۰ پسونه یې هم ورکړه (ددې دپاره چی دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلکو ته په وړلو کی شبه وه چی معلومه نه ده جائز دی که ناجائز ، ددې وجی ابو سعید خدری رضی الله عنه وویل چی دا تر جناب رسول کریم ﷺ پوری را ورسوی څه چی هغه ﷺ وفرمایل هغسی به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چی ټوله قصه واوریده نو مبارکه خدا یې وکړه او وې فرمایل چی: تاسی ته څه معلومه

سوه چي دا رقيه يعني دم دي ، تاسي چي خه کريدي نيه مو کريدي ، تقسيم يي کري او دخيلو حصو سره زما حصه هم را مقررہ کري .

دصحابه وو رضي الله عنهم ډير کرامت وسو کمو خلگو چي ددوي تعظيم نه وو کري هغوي ته سزا ورسیده او دوي ته خوراک او نورخه هم ورسيدل ، او سزا هم سردار ته ورکول سوه ولي چي دهغه ټول خلگ تابع دي او رئيس هم وو ددوي ، که چيري يو غريب واي نو دومره عوض ورخه اخيستل مشکل وو ، ددي حديث خخه پر علاج او دم او نورو باندي داجرت مقررول او اخيستل جائز معلوم سول ، دا جائز دي ليکن په تراويحو کي دقرآن پر اورولو يا دميت دپاره پرويلو باندي اجرت مقررول ناجائز او حرام دي .

۲۵. پوښتنه : اي سرور عالم ﷺ تاسي ارشاد وفرماياست چي شهيد کم کم خلگ دي ؟

[سوال کوونکي : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابي هريرة رضي الله عنه]

جواب : ۱. کم سړي چي دخداي تعالي په لاره کي (يعني په جهاد کي) قتل کړل سي هغه شهيد دي . ۲. او کم سړي چي دخداي تعالي په لاره کي (يعني په جهاد کي) په خپل مرگ) سره مړ سي هغه هم شهيد دي . ۳. او کم سړي چي په طاعون کي مړ سي هغه هم شهيد دي . ۴. او کم سړي چي دنس دناجوړي (يعني هيضه ، اسهال او نورو) خخه مړ سي هغه هم شهيد دي (مسلم) .

شرح : اول قسم او داعلي درجې شهيد خو هغه دي کم چي في سبيل الله يعني په جهاد کي قتل کړل سي ، دي ددنيا په احکامو کي هم شهيد دي يعني بي له غسله او کفنه په خپلو جامو کي دفن کړل کيږي او په آخرت کي هم دده دپاره په زرهاوو نعمتونه او راحتونه دي ، دهمداسي شهيدانو په اړوند خداي تعالي ﷻ فرمايلي دي چي هغوي مړه مه گڼي بلکه هغوي ژوندي دي دخداي دطرفه خخه رزق ورکول کيږي او خوشحاله دي . دوهم قسم شهيد هغه دي چي ددنيا په احکامو کي شهيد نه گڼل کيږي بلکه غسل او کفن دعادي مړو په شان ورکول کيږي ليکن په آخرت کي هغه ته اجر او ثواب او حيات ورکول کيږي په مثال سره دهغه چاچي دالله ﷻ په لاره کي قتل سوي وي ، که خه هم چي په درجه او مرتبه کي تر هغه چا يوخه کم دي ، ددي قسم شهادت زيري په مختلفو احاديثو کي په خو قسمه مرگونو باندي ورکول سويدي ، لکه خلور قسمه خلگوته چي ددي پوښتنی په جواب کي شهيد فرمايل سويدي او په نورو احاديثو کي ددي خخه ماسوا نورو ډولو مرگونو ته هم

شهادت فرمايل سویدی که خه هم چي دضعيف او قوی روایاتو مطابق داقسم شهادتونه اته شپیتو ۲۸ ته رسیدلی دی (وگوری مظاهر حق ، شروع دباب الجنائن لیکن دنهائیتی صحیح او قوی روایاتو خخه چي کومو خلگو ته شهید کیدل ثابت دی هغه دادی :

۱. په جهاد کی چي په خپل مرگ سره یعنی بي له وژلو مړ سي.
۲. په طاعون (وبا) اخته سي او مړ سي.
۳. دنس دمریضی خخه مړ سي .
۴. په اوبو کی ډوب سي مړ سي .
۵. وسوخی او مړ سي .
۶. دذات الجنب (یعنی دبغل ددرده خخه) مړ سي .
۷. تر دیواله ، کور او نورو لاندی سي مړ سي .
۸. دمورپه نس کی کوچنی مړ سي اوددی دغمه خخه یي بیا مور مړه سي یا دولادت دتکلیف خخه په یو بل ډول مړه سي .
۹. دسل په ناروغی مړ سي .
۱۰. دمال په حفاظت کی مړ سي (مثلاً دغلو یا ډاکوگانو مقابله کوی مړ سي) .
۱۱. دخپل ځان دمحفوظ کولو دپاره مړ سي .
۱۲. دخپل اهل او عیال دمحفوظ کولو دپاره مړ سي .
۱۳. دسپرلی خخه را ولویزی مړ سي .
۱۴. دخپل حق په طلب کی او دهغه په غوښتنه او فریاد کی په ظلم سره مړ سي .
۱۵. په جهاد کی دیوه حیوان په چیچلو سره مړ سي .
۱۶. په غربت یعنی مسافری کی مړ سي .
۱۷. داسلامی ممالکو پر سرحد باندي چوکیداری او پیره کوی مړ سي .
۱۸. په ستونی کی یي گوله یا دانه ولویزی او بنده سي یا په زکام سره مړ سي چي هغه ته په ستونی کی پهندا لویدل (زکام) هم وایي .
۱۹. زمري ، دغرو پسه یا یوبل درنده حیوان یي خیری او وشکوی او مړ سي .
۲۰. دزړه په اخلاص سره دشهادت فی سبیل الله تمنا لری مگر ورنصیب نسی او داغسی مړ سي .
۲۱. دمار یا لرم دچیچلو خخه مړ سي .

۲۲. دطاعون په ځای کې صبر او شکر وکړی او په همداسې ځای کې دیره سی او دمرگه څخه خلاص سی.

۲۳. دکور د بام ، غره یا بل لور ځای څخه را ایله سی او مړ سی .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چې ددوهمې درجې شهادت او شهادتِ صغری دی لیکن په دوی کې هم خپل په مابینځ کې دمرتبو او درجو فرق ډیر څه دی .
یوبل شهید دریم قسم هم سته کم چې یوازی په احکامو کې ددنیا شهید دی ، په آخرت کې دهغه دپاره اجر او ثواب دشهیدانو نه دی هغه دادی چې صرف دغنیمت دمال په اراده یا دیوبل قسم فاسد نیت په وجه په جهاد فی سبیل الله کې مړ سی په ظاهره به دده سره هغه معامله کیږي کومه چې داوول قسم دشهیدانو سره کیږي یعنی بې له غسل او کفن په خپلو جامو کې دفن کړل کیږي لیکن په آخرت کې به اجر او ثواب دشهیدانو هغه ته نه وی حاصل.

۲۲. پوښتنه : په ټولو اعمالو کې بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریره رضی الله عنه]

جواب : ترټولو بهتر عمل په الله ﷻ او دهغه په رسول ﷺ باندې ایمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای ﷻ په لاره کې جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چې په هغه کې ریا نه وی . (بخاری و مسلم)

شرح : ایمان یې ترټولو اول او په اوله درجه کې ددې وجی کنبېښووی چې بې له ده هېڅ عمل او عبادت په کار نه راځي او نه هم قبلیدی سی همدی اصل داصلو دی ، په جهاد کې هم کله چې دایمان اشاعت او خپرونه او متعدی گټه وی ددې وجی یې هغه په ایمان پسې متصل په دوهمه درجه کې کنبېښووی ، حج چې کله یو لوی مشکل او سخت عبادت وو او نهایتی داغلی قسم عمل وو هغه یې هم په افضله او بهتره عملو کې شمار کی .

صحابه وو رضی الله عنهم چې هروخت هم ترټولو دمحبوب عمل او ترټولو دافضل عبادت په اړوند په دربار کې دالله ﷻ پوښتنه کړیده نو آنحضرت ﷺ بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړیدی مثلا دمور او پلار په خدمت کې دهغه څخه قصور کیدی یا په لمانځه کې ورڅخه یوڅه سُستی کیدله نو هغوی ته به یې فرمایله چې ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول ترټولو بهتره عمل دی ، او

ستا دپاره لمونځ په پایبندی سره په خپل وخت کی ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضی اعمال گواکی تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به یې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کی چی دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته یې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی او کله چی به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به یې ترټولو افضل وگرځول او جهاد به یې په دوهمه یا دریمه درجه کی وگرځوی ، اوپه حقیقت کی داټوله اعمال محبوب او افضل دی گواکی فرق یې په خپل مینځی مرتبو او درجو کی دی . ددې جوابو داخلافاتو په وجه کی علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو بانندی اکتفاء وکړه .

۲۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا نذر ایښی وو چی لڅ سر او لڅی پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنگه کولو تکلیف او دقت وی) .

جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چی سپره سی (یعنی سپره دی سی او بیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پرونی دی واغوندی یعنی سردې پت کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چی هغې خپل نذر نکي پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی) .

شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایي چی ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا ایښی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم یې ددې وجی ورکی چی هغه ښځه په پښو بانندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت یې نه درلودی لیکن کله چی هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه بانندی قربانی واجب سوه چی دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کی دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کی او مستحب داوښ یا دغوايي قربانی ده ، او کله چی یې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمیری آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراک ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل او کله چی داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چی آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کی بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده رضی الله عنه دروژې نیولو

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی دعقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ درضعی خور سره دقربانی- طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی).
۲۸. پوښتنه: مور سپیان ایله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جائز دی او کله ناجائز، او بعضی وختونه خو زموږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه؟

[سوال کوونکی: عدی بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب: کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ایله کړی او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکی سپی په خپله هم دهغه څخه خوراک وکړی نو دا ښکار مه خوره او کله چی دسپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوییا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ایله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (او پر کم سپی چی دایله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جائز نه دی) لهدا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی او که هغه بل سپی. (بخاری شریف)

شرح: دسپی ښکار کم چی تر مړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱. سپی به تعلیم یافته وی ۲. مسلمان به په بسم الله ویلو سره ایله کړی وی ۳. سپی به دهغه څخه خوراک نه وی کړی، که چیری ژوندی پیدا سو نو ددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخورى. که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نو په دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی، که چیری په دوی کی یوهم غیر تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرک ایله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال دسپی دښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی).

۲۹. پوښتنه: یا رسول الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیر کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق را کړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی، ته رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ددې په اړوند څه حکم فرمایی؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه په روایت دعبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا]

جواب: ترڅو پوری چی ته دبل چا سره نکاح ونکړی نسبت دهلک وپلار ته، ته یې زیاته حقداره یې. (ابوداؤد، مسند احمد)

شرح : کوچنی ته دپروربنت وركولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پوری چی کوچنی هونبیار نسی (چی دهغه موده فقهاوو دهلک دپاره او ه ۷ کاله مقررہ کریده او دانجلی دپاره یې دحیض تر راتلو پوری) لیکن پرنسختی بانندی دی ددی په وجه جبر نه کول کیږی ، دکوچنی نفقه اوخرچه په دې ورځوکی دپلار پرذمه بانندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپروربنت مزدوری هم بنسخته ورڅخه اخیستلای سی کله چی دمیره په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور یې دداسی شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چی دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دبنمنی) درلوده نو ددی (مور) حق دپروربنت یې ځی ، ولی چی په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیسننه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږی ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایی داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پروربنت نه کوی یا مړه سوه یایی دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو بنسختو او نرانو ته دحضانة (۱) حق حاصلیږی ، چی دهغه تفصیل ددی لنډی کتاب لاتق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانة حق نه ورته حاصلیږی . که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور بانندی په جبر سره داوولاد پروربنت کول کیږی .

۷۰. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تنبیدلی وه هغه ددوی په

(۱). حضانة : یعنی داوولاد طلب کول مور لره دپروربنت دپاره .

قال الكاساني في البدائع في الحضانة : هي في اللغة تستعمل في معنيين : أحدهما جعل الشيء في ناحية يقال : حصن الرجل الشيء أي اعتزله فجعله في ناحية منه ، والثاني : الضم إلى الجنب يقال : حصنته واحتصنته إذا ضمته إلى جنبك ، والحصن الجنب فحضانة الأم ولدها هي ضمها إياه إلى جنبها واعتزالها إياه من أبيه ليكون عندها فتقوم بحفظه وإمساكه وغسل ثيابه ولا تجبر الأم على إرضاعه إلا أن لا يوجد من أرضعه فتجبر عليه وهذا قول عامة العلماء . آه

تلابن کی ووتی کله چی قدوم ته ورسیدی نو هغه غلامان یی پیدا کره ، غلامانو هغه قتل کی ، اوس که چیری اجازه وفرمایی نو خیلی پخوانی قبیلې بنی خدره ته به ولاړه سم حکه زوج چی زه په کم کور کی پرې اېسبی یم او دی مړ سو هغه نه داوسیدنی دپاره صحیح خای دی اونه هم خه دخوراک او چینساک اسباب سته .

[سوال کوونکی : زوجه حبشیه ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ]

جواب : ته په خپل هغه سرای کی اوسه ترخو پوری چی مقررہ عدہ خپل پای ته ورسیری (ترمذی، ابوداؤد ، نسائی، مؤطا امام مالک) .

شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمایلی وه چی ولاړه سه لیکن کله چی هغه واپس روانه سوه نو پدستی یې راوبلله او ورته وې فرمایل چی دعدې ترختمیدو پوری په همدې سرای کی اوسه ، ددې خخه معلومه سوه چی دمعتدې دپاره دزوج یا دزوج دوارثانو دطرفه خخه داوسیدنی دپاره په ورکړل سوی کور کی اوسیدل واجب دی او دا چی دکور یا بل شی دخرابوالی او دلر او ډیر تکلیف دوجی خخه په عدہ کی کور پرېسول جائز نه دی بلکه په وخت کی دوفات دزوج چی په کم کور کی اوسیری په همدغه خای کی دې عدہ پوره کړی برابرہ خبره ده که هغه خای دنبخی په ملک کی وی او که دزوج او که دبل چا . البته که یې چیری دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسی یاپه دې کور کی دخان او مال دضائع کیدو خطرہ وی یا کور ونړیږی یا دنړیدو بیرہ وی یا دکرای کی کور وی او نبخی ته دکرای وړکولو طاقت نه وی په دې ټولو صورتونو کی کور پرېسول جائز دی .

مسئله : که چیری اتفاقی دیوچا کره دلیدو کتو دپاره تللی وه او ترشا یې په همدې وخت کی زوج مړ سو یا یې طلاق ورکی نو پدستی دې خپل کورته بیرته راسی او عدہ دې تیره کړی .

مسئله : دزوج دمرگ په عدہ کی که چیری دنبخی سره دخوراک او چینساک او گذارې سامان نه وی نو دا چی دا دورخی ووزی اوکار وبار وکړی او دشپې بیرته واپس همدغه کور ته راخی او پکسبی اوسی نو دا جائز دی لیکن دطلاق په عدہ کی بالکل وتل روا نه دی ولی چی ترعدې پوری ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندی دی .

۷۱. **پوښتنه :** ما دابو اهاب دلور سره چی نامداره ده په غنیه باندی نکاح کړی وه اوس یوه نبخه وایی (او زما په فکر کی که هغه درواغ وایی) چی ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوی په کوچنیوالی کی شیدې ورکړیدی په دې صورت کی غنیه زما

زوجه کیدلی سی او که نه؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رضی اللہ عنہ]

جواب: ته خپله دا زوجه پرېږده ، کله چی دا ویل کیږی چی تاسی دواړه رضاعی خور او ورور یاست ، نوبیا څنگه تاسی دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسیدلای سی . (بخاری ، نسائی ، دارقطنی) .

شرح: عقبه رضی اللہ عنہ په مکه معظمه کی اوسېږی دده دزوجې نوم زینب او غنیه وه او دام یحییٰ په کنیت سره مشهوره وه یوه ورځ یوه سوال کوونکی تور پوستی بنځه ددوی کورته راغله دې ته په خیر ورکولو کی دوی وځنډیده نو دې ورته وویل چی ماته څه صدقه او خیرات ضرور راکړی په خدای قسم چی ما خو تاسی دواړو ته شیدې درکړیدی که څه هم چی هغې زړی بنځی دا خبره دصدقې او خیرات اخیستلو دپاره کړی وه لیکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کیدل ثابت سوه ، عقبه رضی اللہ عنہ ورته وویل چی ته درواغ وایی که ریشتیا داسی وای نو دمخکی څخه تا دا خبر ولی نه راکوی مگر هغه سپین سری پرخپلی خبری باندی ولاړه وه ، دزوجې وقریبانو او کورنی ته یې دتحقیق دپاره سپری ولیږی نو هغوی ټولو وویل چی موږ ته نه ده معلومه چی دې بنځی دی زموږ انجلی ته شیدې ورکړی وی ، نوبیا عقبه رضی اللہ عنہ سپور سو او دمسللې دپوښتنی دپاره مدینی منوری ته ولاړی او دجناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت بابرکت کی حاضر سو ده صلی اللہ علیہ وسلم چی واقعه واوریده نو دجلا کیدو حکم یې ورکی او وې فرمایل چی کله په تاسی دواړو کی دشیدو دعلاقې په وجه باندی دورور او خور قرابت راغی نوبیا څنگه یوځای اوسیدلای سی ، عقبه رضی اللہ عنہ ارشاد نبوی صلی اللہ علیہ وسلم په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه ام یحییٰ یې پرېښووله او بله نکاح یې وکړه .

دا حکم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم په ډول دتقوی او احتیاط فرمایلی وو که نه وی نوپه دې صورت کی زوجه پرېښوول واجب او لازمی نه وه ، او یوازی دیوې بنځی په شاهدې سره درضاع علاقه نسی ثابتیدی ، البته احتیاط او تقوی دغه ده دکم چی حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم ورکی او عقبه رضی اللہ عنہ عمل په وکی .

۷۲. **پوښتنه:** ای فخر عالم صلی اللہ علیہ وسلم دابی القعیس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وویل چی آیا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا یم ما ورته وویل چی ته می اکا دکمی خوا سوې؟ هغه راته وویل چی زما دورور زوجې تاته شیدې درکړیدی ، ما ورته وویل چی ماته خو شیدې بنځی

راکړيدی ستا يې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمايه چي دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعي هغه په دې علاقې سره اکا گرځي او پرده نه ده واجب ؟

[سوال کوونکي : ام المؤمنین عائشة رضي الله عنها]

جواب : هغه شرعاً ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چي کم قرابتونه ثابتيږي هغه په رضاع سره هم ثابتيږي. (بخاری)

شرح : ددې حديث څخه معلومه سوه چي دشيدې ورکوونکي بنسختی دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتيږي کم چي په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبي پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنگه درضاعي پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چي هغه رضاعي اکا دی ، لکه چي دا شخص چي دحضرت عائشې رضي الله عنها درضاعي مور ليور يعنی درضاعي مور دزوج ورور يې وو چي دهغه په مخامخ کيدو سره ده صلى الله عليه وسلم عائشې رضي الله عنها ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمايل چي دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چي دا دابو القعيس زوی دی اوکه ورور مگر زياته معتبره خبره داده چي ورور يې دی ، دعائشې رضي الله عنها يوبل اکا هم رضاعي وو مگر هغه يې دبلي علاقې څخه اکا کيدی يعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شيدو کی شريك ورور وو ، په عربو کی چي کله دمور څخه ما سوا دنورو بنسختو شيدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کيږي ددې وجي درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلگوته پکار دی چي دعلماوو څخه تحقيق وکړي ترڅو چي په حرام کی مبتلا نسی .

۷۳. **پوښتنه :** يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد وفرماياست چي بعضی وخت يو څوک يو دخير کار کوی په دې وجه باندي خلگ دهغه تعريف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسيږي او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځي اوکه نه ؟

[سوال کوونکي : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابو ذر رضي الله عنه]

جواب : دا تعريف خو مومن ته ژر رسيدونکی زيږي دی . (مسلم شريف)

شرح : دجواب مطلب دادی چي دا تعريف هغه شخص لره هيڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسيدونکی زيږي دی چي ده ته دلته ورسيدی چي دهغه څخه معلومه سوه چي الله تعالی ددې بنده څخه راضي سویدی او دی يې خپل

محبوب کړیدی ، دا دهغه ﷺ درضا او محبت تاثیر دی چی د دنیا خلگ یې هم محبوب بولی او تعریف یې کوی ، لکه په حدیث شریف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی یو څوک محبوب گرځوی نو د آسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کیږی چی هغه یې هم دوست ونیسی تردې وروسته په کراره کراره د اهل دمخکی په زړو کی هم دهغه محبت او عظمت کښېنی او هغه په دوی کی مقبول گرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعریف دراتلونکی دکامیابی او نیکمرغی او دعالم آخرت دبشارت او خوشحالی علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصلیدونکی ده او دهغه لوړ قیمتو اجر او ثواب او الهی نعمتو پیش خیمه ده کم چی دده دپاره په عالم باقی کی تیار سویدی .

۷۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ما یو آس فی سبیل الله (یعنی د ثواب په نیت باندی دخدای تعالی ﷻ دپاره یا د جهاد کولو دپاره) یوه شخص ته ورکړی وو مگر هغه ددې آس هیڅ خدمت نه وو کړی او ډنگر او نری کړی وو چی بالکل بیکاره کړی یې وو ، اوس یې هغه شخص خرڅوی غالباً داسی گمان کیږی چی په ډیره اندازه کم قیمت به یې ورکړی زه هغه ورڅخه رانیسم که نه ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضی الله عنه]

جواب : هغه هیڅکله مه رانیسه خپله صدقه بیرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه یې تاته دیوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوک صدقه ورکړی او بیرته یې واپس ورڅخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قی دوباره بیرته خوری . (بخاری و مسلم)

شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضی الله عنه وړد ایښی وو) ډیر ډنگر او بیکاره سوی وو ددې وجی څخه یې په کم قیمت باندی د تر لاسه کولو گمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډیر رعایت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی دا قسم بیع حلاله او جائزه ده لیکن کله چی د فی سبیل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه یو قسم رعایت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعایت وکړی گواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بیرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل د احتیاط او تقوی خلاف او یوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرور عالم علیه الصلاة والسلام د عمر رضی الله عنه دپاره دا نکړه خوبه او ممانعت یې وفرمایی او بیا یې د صدقې بیرته اخیستلو

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .

۷۵. پوښتنه : ای سرورِ عالم ﷺ موږ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مرو باندی نهایتی بار (او گرانی) یو (زموږ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر دروند او ناخوبسه دی) ددې خلگو دمال څخه (موږته بې له اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت او قوی او غټ بدن والا گواکی دقبیلې څخه دمضروه]

جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراک یې هم حلال دی او په هدیه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .

شرح : په کومو ملکو کی چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلگو باندی ددوی داخراجاتو بار نهایتی گران تیریری (گواکی بعضی وختونه په وجه ډیر تعظیم او محبت هغه دروند والی نه معلومیږی) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالی سره هرڅه ورکړی دا دهغوی عنایت او مهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جائز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لاندو او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراک یا شیدې او نور داسی شیان چی ژر خرابیږی او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور هدیی یا خیرات ورکول یوچا ته جائز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جائز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراک او نور ضروری شیان بالکل بې له اجازې اخیستل هم جائز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جائز دی چی دزوج اجازه اورضا په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږی ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جائز دی لیکن په هر حالت کی دی بې له موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .

۷۶. پوښتنه : پرمخکه باندی ترټولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟

[سوال کوونکی: ابوذر غفاری رضی الله عنه]

جواب : اول مسجد حرام (یعنی خانه کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجد

اقصى (يعنى بيت المقدس چي سليمان عَلَيْهِ السَّلَامُ جوڙي). (بخاري و نسائي)
شرح: په دې کي هيڅ کله هيڅ شبه نسته چي په ټوله عالم کي چي تر ټولو اول کم
 حاي د عبادت دپاره مقرر کړل سويدي هغه مسجد حرام يعنى خانه کعبه ده لکه
 خداي تعالي چي هم فرمايلي دي چي: **إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بَكَّةَ** يعنى تر
 ټولو مخکي کور کم چي دخلگو دپاره عبادت خانه مقرره کړل سوي وه هغه دي چي
 په مکه کي دي (يعنى خانه کعبه)، اونه هم په دې کي شک سته چي مسجد اقصي
 تر دې وروسته جوړ سويدي ليکن په بعضي روايتو کي دي چي د سوال کوونکي پر
 پوښتنه باندي آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چي د مسجد حرام او مسجد اقصي په بنياد
 کي دخلويښتو ۴۰ کالو فاصله ده حالانکه د تاريخ څخه واضحه کيږي چي په دوي
 کي تر زرو ۱۰۰۰ کالو هم زيات ليري والي دي ولي چي خانه کعبه ابراهيم
عَلَيْهِ السَّلَامُ جوړه کړيده او مسجد اقصي سليمان عَلَيْهِ السَّلَامُ. د دې وجي نو ښه پوهيدل
 پکار دي چي جناب سرور عالم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه فاصله بيان کړيده کمه چي د دوي دواړو
 داو لو بنيادو او اصلي بناوو تر مابينځ واقع ده ولي چي نه دخانه کعبې اصلي باني
 حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ دي اونه هم د مسجد اقصي بنياد اېښوونکي حضرت
 سليمان عَلَيْهِ السَّلَامُ دي بلکه حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ په امر خداوندي سره يو تربل
 وروسته دواړه مسجدونه جوړ کړيدي او په همدغه بنياد اېښوولو کي څلويښت
 ۴۰ کاله فاصله وه، دکم چي مخبر صادق (روحي فداه ^(۱)) بيان فرمايلي دي، تر
 اوږدې زماني او ډيري مودي وروسته چي کله د دواړو علامې خرابي او محوه
 سوي وي او بي نښانه پاته سوي وي په ارشاد او اطلاع خداوندي سره سيدنا
 ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ خانه کعبه پر قديمو بنيادو باندي تعمير کړه او دده لمسي حضرت
 يعقوب عَلَيْهِ السَّلَامُ مسجد اقصي پر مخکنيو بنيادو باندي راپورته کي (په دې دوو
 تعميرو کي تقريباً دخلويښتو کالو فرق وو) بيا يو څه موده وروسته داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ
 په نهايتي عمدگي او استحکام سره د مسجد اقصي تعمير شروع کي او دهغه
 دو فاته څخه وروسته دده رشيد زوي او لائق او عاليقدر جانشين سليمان عَلَيْهِ السَّلَامُ
 اختتام ته ورسوي او هم دي عَلَيْهِ السَّلَامُ د دې باني مشهور سو ليکن دخاصو تعلقاتو
 دو جي څخه دبیت الله شريفی باني حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ مشهور دي گواکي

(۱). يعنى زما روح دي ترده صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قربان وي. منه

خانه کعبه هم تر ده عَلَيْهِ السَّلَامُ وروسته شو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو خه قدر حالات همدې فقیر مؤلف په الجواب المتین کی او زیات حالات یې دالصالحات پر حاشیه باندى دحضرت فاطمې رضی الله عنهما په حالاتو کی لیکلی دی .
۷۷. پوښتنه : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی خای ته دتلونکو مجاهدینو په نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دبنحو دپاره بې له کم محرم یا زوجه خخه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس خه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رضی الله عنهما]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)
شرح : یو وار دخدای ﷻ رسول ﷺ ارشاد وفرمایي چی بې له ملگری کیدو دزوج یا یوه محرم دی هیخ بنځه سفر نه کوی ، چی ددې خخه معلومه سوه چی دبنځی دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې له ملگری کیدو دزوج یا محرم سفر نه دی جائز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندی کړه ، غالباً به دهغه پر زوجی باندى حج فرض کړل سوی وو او پرده به نه وو فرض سوی لیکن کله چی دده دنفلی حج دوجی خخه دزوجی فرضی حج ادا کیدی اوبې له دی چی دی ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوک بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولی چی جهاد دده په نه موجودگی کی هم کیږی لیکن دزوجی حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو خخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغه مقدار په پاکستان او هندوستان کی ۴۸ انگریزی میله کیږی) نو که چیری یوه بنځه مکی معظمې ته نژدی اوسیرې چی ددرو ورځو سفر (یعنی د ۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې ته یوازی تلل او حج کول هم جائز دی ، لیکن بهتره خبره پرهه حال داده چی دیو چا محرم سره یوځای ولاړه سی .

۷۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایگان دی (که چیری زه هدیه ورکول وغواړم او هغه دومره شی وی چی یوازی یوه همسایه ته دورکولو قابل وی نو) په دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟

[سوال کوونکی : عائشة رضی الله عنها]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

شرح : دهمسایه و کورته چی کم شی راحی نو نژدی دروازی والا همسایه اکثره وخت هغه وینی او بعضی وخت یی د هغه شی و طرف ته رغبت او خواهش پیدا کیبری ، نو دپوره نروالی دوجی خخه یی هغه ته دهیدی او تحفی ورکولو حکم وفرمایي او ددی وچی هم د هغه حق زیات دی چی هغه د حاجت او ضرورت پروخت دده کومکی وی او د غفلت په وخت کی یی حفاظت کوونکی وی ، نو ددی ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازی والا همسایه ته یوشی ورکول مستحب او افضله دی ، که یی چیری دخپل یوه مصلحت یا فائدی په وجه ولیری دروازی والا همسایه ته ورکی نوییا هم جائز او صحیح دی. دارنگه دا حکم هغه وخت دی چی یوازی یوه ته ورکول منظور وی یا هغه هدیه قلیل المقداره وی چی یوه ته ورکول کیبری زیات ته نه ، که داسی نه وی نوکه یی قدرت وی نوبهتره داده چی دواړو ته هدیه ورکری ، نژدی دروازی والا ته هم او لیری دروازی والا ته هم .

د همسایه سره په مرانی ، کومک ، خیر خواهی او اعانت کولو کی ډیر حدیثونه وارد سویدی ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، د هغه وپتو شیانونه کتل او پلټنه یی کول نهایتی لویه گناه ده ، دهمسایه حقوق ، اخلاق او آداب یی په کتابو کی مفصل ذکر دی .

۷۹. پوښتنه : ای جناب سرور عالم ﷺ زما مور راغلی ده ، هغه مشرکه او داسلام خخه ناخوښه او بیزاره ده ، ماته دهغی خدمت کول او ورسره وصله رحمی کول جائز دی او که نه ؟
[سوال کوونکی : اسماء خور دابوبکر رضی الله عنهما]

جواب : ته دخپلی مور سره وصله رحمی (په گذاره او احسان کی) کوه (مسلم)
شرح : ابوبکر رضی الله عنه د جاهلیت په زمانه کی خپلی یوې زوجې ته چی نامداره وه په فتیله سره طلاق ورکری وو چی د هغه خخه دابوبکر رضی الله عنه لور اسماء (چی زوجه وه دزبیر) پیدا سوی وه ، مدینې ته تر هجرت کولو وروسته په کمه زمانه کی چی حضرت سرور کائنات ﷺ دقریشو دکفارو سره پریو خو شرطو باندي صلح کری وه (چی هغی ته صلح حدیبیه او عهد قریش هم ویل کیبری) دا بنسټه دخپل زوی حارث سره (چی هغه یی دبل زوج مدرك خخه پیدا سوی وو) ملگری سوه دمکې معظمې خخه را روانه سوه دخپل لور اسماء رضی الله عنها کور مدینی منوری ته راورسیده او یوڅه غوړی ، کشمش او نور شیان یی په تحفه کی راوړه لیکن داسلام خخه متنفره او دلور دمسلمانیدو خخه نهایتی ناراضه وه ، او دلته دډیری مودې

څخه دابوبکر رضي الله عنه کور په نور اسلام سره منور سوی وو ، بنحو او نرانو ټولو در رسول الله صلى الله عليه وسلم پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده صلى الله عليه وسلم بې له اجازې یې هیڅ کار نه کوی ، اسماء رضي الله عنها نه تحفه قبوله کړه او نه یې دمور کم خاطر او خیال وساتی بلکه دهادی برحق صلى الله عليه وسلم په خدمت مبارک کی حاضره سوه او حال یې عرض کی ، ده صلى الله عليه وسلم په جواب کی دمور کیدو دعلاقی بنسکاره والی وکی ددې محبت یې تازه کی او اجازه یې ورته وفرمایله چی دمور کیدو دعلاقی څخه ته دهغې خدمت ، تعظیم ، بنه سلوک او احسان ورسره وکړه که څه هم چی هغه مسلمان نه ده، دده صلى الله عليه وسلم دارشاد څخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرک وی دمور اوپلار خدمت او تعظیم حق نه زائلیری ، او خدای تعالی جل جلاله چی دمور اوپلار سره کم داحسان اونیکۍ حکم فرمایلی دی هغه عام دی ، والدین برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قریب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوک او احسان کول شرعاً نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام څومره قدر فراخ زړه درلودونکی اوخوبن مذهب دی، دمذهب مخالفین ترڅو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظیم او خدمت ورته جائز بولی .

مسئله : که چیری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله یې نکړی قتل یوبل څوک دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه :** ای حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم زه مسلمان سوی یم او زما سره اته ۸ بنځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قیس بن حارث الاسدی رضي الله عنه]

جواب : څلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوگرځوه (او څلور یې ایله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر څلور زیاتی بنځی په یوه حالت کی په تصریح سره دقرآن او حدیث هیڅکله جائز نه دی ، که چیری دمسلمان کیدو پروخت تر څلورو زیاتی موجودی وی نو دزیاتو ایله کول ضروری دی لیکن دهغو څلورو ایله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبیاچی یې دکومی

دکومی سره زړه و غواړي نکاح دی ورسره وکړي .

مسئله : که چيري ديوه سپري په نکاح کي درې بنځي موجودي وي او څلورمي ته يې طلاق ورکړي وو نو ترڅو پوري چي دڅلورمي عده نه وي تيره سوي زوج ته دبلي بنځي سره نکاح کول نه دي حلال .

۸۱. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ کوچنيانو ته په کم عمر کي لمونځ کول پکار دي ؟

[سوال کوونکي: يوشخص نامعلوم الاسم په روايت دعبد الله بن حبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : کله چي په رسته او چپه کي فرق وکولاي سي (يعني هونبيار سي) نو بيا دي لمونځ ادا کول شروع کړي . (ابوداؤد)

شرح : لمونځ روژه او نور احکام شرعيه هغه وخت فرض او واجب گرځي چي انسان بالغ سي او ليوني نه وي ليکن کله چي لمونځ دالله ﷻ په فرأئضو کي ډير مهم او دتولو عباداتو خلاصه ده ددې وجي دعادت جوړولو ، او ازده کولو په واسطه کوچنيانو ته داو ۷ کلو په عمر کي لمونځ ادا کول پکار دي او کله چي يې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دژبي په تاکيد او امر کولو سره يې لمونځ نه کوي نو په سزا ورکولو او وهلو باندي لمونځ په ادا کول پکار دي ، لکه چي په ابوداؤد او ترمذي او نورو کي يو حديث دي چي دهغه ترجمه داده چي خپل اولاد ته (هلك وي او که انجلي) دلمانځه حکم کوي کله چي دهغه عمر او ۷ کاله وي او پر لمونځ نه کولو باندي يې وهي کله چي دهغه عمر لس ۱۰ کاله وي (ولي چي اوس بالغ کيدو ته نژدي دي په دې وخت کي دتاکيد زيات ضرورت دي او دلسو ۱۰ کالو په عمر کي) دهلکانو او انجونو بستري ورجلا کوي (يعني خور او ورور جلا جلا بيدوي) ليکن په چلاخي او لرگي او نورو دا ډول شيانو سره يې (چي عيب په بدن کي پيدا کوي) وهل نه دي پکار بلکه په لاس سره يې وهل پکار دي ، او تردرو ضربو وهلو يې زيات په يوه وار مه وهي او پرسر يې مه وهي ، دلمانځه په ډول دروژي حکم هم په دې عمر کي پکار دي او دنورو شرعي احکامو پايبندي په کول هم پکار دي ددې دپاره چي په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره او بن جوړ نسي او په آينده کي په خرابي اخته نسي . (۱)

۸۲. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ مور پر درياب باندي سفر کوو او دخپل ځان سره

(۱) دعامو (عاميانو) خلگو دپاره دا حديث دومره مهم دي چي بايد دسرو زرو په اوبو يې وليکي او تر خپل وسه پوري دعمل کولو کوشش په وکړي . مترجم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

لڙي خوڙي اوبه اخلو ڪه چيري په هغه اودس وڪرو نو دتندی خخه به مره سو نو آيا
ددرياب (سمندر) په شور کونکو اوبو سره اودس کوو؟

[سوال کونکي: يوشخص په روايت دابو هريرة رضي الله عنه]

جواب: ددرياب اوبه پاڪي دي او دهغه مرداره (خپله مرسوي حيوان) هم حلاله ده
(نوپه هغه باندي اودس کوي) (ابوداؤد، نسائي، ابن ماجه، دارمي)

شرح: ڪله چي ددرياب داوبو خوند يوخه بدل سوي وي اوپه بعضو خايو ڪي يي
رنگ هم بل وي او آنحضرت صلى الله عليه وسلم ددرياب داوبو په اړوند دا هم فرمايلي دي چي
هغه اور دي ددي وچي صحابه وو رضي الله عنهم ته شبهه وسوه چي شايد ددي داوبو
خخه په اودس کولو سره يوخه ڪراهيت وي، ده صلى الله عليه وسلم ددي پاڪوالي بيان ڪي
داوداسه، غسل او نورو اجازه يي ورته وفرمايله، اوڪله چي ده صلى الله عليه وسلم ته دا معلومه
سوه چي دي خلگو ته ددرياب په اوبو ڪي شبهه ده ددي وچي يي داهم وفرمايله
چي ددرياب مرداره هم حلاله ده. دامام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد ددي خخه خاص
ماهي مراد دي اوپه دريابي حيوانانو ڪي يوازي هغه حلال دي دبعضو نورو
علماوو په نزد باندي ٽوله دريابي حيوانان حلال دي، پوره تفصيل يي دحديثو په
شروحو ڪي موجود دي.

۸۳. پوښتنه: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم زه داسي بنه يم چي دخپل سرکوخي ډيري ٽينگي
ترم دجنابت په غسل ڪي پرسر باندي داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول
ضروري دي اوڪه نه؟
[سوال کونکي: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب: نه! دخلاصولو هيڻ ضرورت يي نسته، تاته همدا ڪافي دي چي دري واره
لپه داوبو ڊکه ڪري او پرخپل سر باندي يي واچوي او بيا پرٽوله بدن باندي اوبه
واچوي بس په همدومره کولو سره ته پاڪه سوي. (ترمذي، مسلم، ابوداؤد)

شرح: په غسل ڪي دري فرض دي ۱. غرغره کول يعني دخلي پوره دننه خوا پرپول
۲. په پزه ڪي اوبه اچول ۳. پرپاته ٽول بدن باندي اوبه اچول، ددي قاعدې خخه
لازمه سوه چي دسر او ڀيري اونورو خايو ٽول ورپښتان دي هم پرپولل سي او لانده
دي ڪرل سي ليکن دنبخو دپاره آنحضرت صلى الله عليه وسلم وفرمايل چي يوازي دورپښتانو
بيخونه لنډول ڪافي دي، داچي دسر ورپښتان خلاص ڪري او ٽوله ورپښتان لانده
ڪري ضروري نه دي، البته پرٽول سر باندي داوبو تيريدل او دورپښتانو ديخو
لنديدل ضروري دي، ليکن دا حکم يوازي دکوخي سوو ورپښتانو دپاره دي او په

بڻڻو پوري خاص دي نو ڪه چيري ديوي بڻڻي ورڀڻستان مخڪي تر غسل خلاص ڪرل سوي وه نو بيا دٿولو ورڀڻستانو پرپولل فرض دي . دارنگه دنارينه دپاره دٿولو ورڀڻستانو لندول ضروري (۱) دي برابر خبره ده ڪه ڪوڻي سوي ورڀڻستان بي وي او ڪه خلاص . ڪه چيري دڻڻي دڪوڻي سوو ورڀڻستانو ويخو ته اوبه ونه رسيڙي نو بيا بي هم خلاصول او دٿولو ورڀڻستانو پرپولل فرض دي .

۸۴. پوڻڻه : يا رسول الله ﷺ ڪم سڙي بهتره دي ؟

[سوال ڪوونڪي : يو اعرابي نا معلوم الاسم]

جواب : ڪم سڙي چي په خپل ڄان او مال سره جهاد وڪري (يعني په جهادڪي ڄان او مال مصرف ڪري) او ڪم شخص چي دغره دغارو خخه په يوه غار ڪي و اوسڙي او دخپل پروردگار عبادت وڪري او خلگو ته تڪليف ونه رسوي . (بخاري شريف)

شرح : دجهاد ڪوونڪي خخه دا نه دي مراد چي يوازي جهاد ڪوي ، نور فرأئض او واجبات نه ادا ڪوي بلڪه هغه شخص مراد دي چي ٽول ضروريات ددين هم ادا ڪوي او في سبيل الله جهاد هم ڪوي ، دا شخص ترٿولو افضل ددي و جي خخه سو چي په نورو اعمالو او افعالو ڪي بي دالله تعاليٰ داطاعت او فرمانبرداري سره سره اوس خپل ڄان او مال هم دخداي ﷻ په لاره ڪي مصرف ڪر ڪم چي انسان ته ترٿولو زيات عزيز او محبوب او قابل قدر شيان دي اوددي ڪار يعني جهاد گته دومره متعدي (نورته رسيدونڪي) ده چي ٽول عالم ددي خخه فيض اخيستونڪي دي ڇڪه چي دهمدي جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلگو پوري رسيڙي مخالفين نريڙي او دالله ﷻ نوم لوڙيڙي دڪم دوجي خخه چي ٽول عالم قائم دي ، دٿولو خخه جلا چي گوڻه نشين سي او دغره په غارو ڪي اوسڙي او دخداي ذو الجلال ﷻ ذکر ڪوي داهم افضله دي مگر په دوهمه درجه ڪي ، ولي چي دخلگو سره په يو ڄاي ڪيدو او ملگري اوسيدو ڪي اڪثره گناهونه را وړاندي ڪيڙي چاته تڪليف هم رسيڙي اوپه عبادت ڪي خلل او تاوان هم راضي ، داتوله شيان په جلا اوسيدنه ڪي نه را پيدا ڪيڙي ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راضي ، نه به گناه مخ ته راضي ، نه په عبادت ڪي ريا راضي اونه هم مگر او فريب ، بلڪه دزڙه داخلاصه به په عبادت الهي ڪي مصروف وي ليکن ددي گته او نفع او ثواب دده ترذاته پوري محدوده ده نورو خلگو ته نه ده رسيدونڪي ددي و جي په دوهمه درجه ڪي

(۱). په ابوداؤد ڪي په روايت دثوبان ﷺ ددي تصريح سويده .

کنبڻپڻوول سو .

علماء ربّانيه وو فرمايلي دي چي جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بيان ڪريدي يعني په زمانه کي چي ترخو پوري يوخه قدر خير او نيڪي وي اوپه وعظ، نصيحت، جهاد او نورو شيانو سره داسلام ترقي او نورو ته نفع رسول ممکن وي نو ترهغو پوري دخلگو سره يوخاي اوسيدل، او خه ڊول چي ممکنه وي دهغوي په اصلاح او خير خواهي کي اوسيدل بهتر دي، او کله چي دزمانې په هر طرف کي شر خپور سي دنيڪي دکار نوم لا نسي پاته په داسي وخت گوشه نشيني او يوازي والي بهتر دي .

دموجوده زمانې نهايتي فساد او ڊير شرته په کتو سره خوبعضي حضرات همداسي فرمايي چي همدا زمانه دخلگو خخه دجلا والي او تنهائي ده، ليکن راجح او حق دهغو بزرگانو قول دي کم چي فرمايي چي اوس هم خه خير او نيڪي موجوده ده داصلاح اونيڪي کوشش بالکل بي فائدي نه خي هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلي که خه هم چي ڊيره نژدي ده .

۸۵. **پويستنه** : ما په خوب کي دعثمان بن مظعون رضي الله عنه دپاره يوه روانه چينه ليدلي ده. [سوال کوونکي: ام العلاء انصاريه رضي الله عنها]

جواب : دا دهغه عمل دي (چي دهغه ثواب تر مرگ وروسته هم) دده دپاره جاري دي . (بخاري شريف)

شرح : په خوب کي ددنيوي اشغالو تر پرېښوولو او دحواس ظاهره وو تر معطل کيدلو وروسته چي کله انساني روح دعالم بالا و طرف ته متوجه کيږي نو هغه په اندازه داستعداد او قابليت دهغه خاي شيان په نظر ورخي يعني که چيري روح صاف او لطيف وي نو مفصل حالات او پوره واقعه ورته ليدل کيږي او که چيري روح کثيف او په دنياوي جنجالونو باندي زيات ککړي وي نوخه مشتبه او مبهم شيان ورته ښکاره کيږي (لکه هنداره چي صفا او شفافه وي نوپوره عکس صفا ښکاره کوي او که ککړه او خرابه وي نو پرې پرې عکس پر لوبږي او دخاوري سوي شي په مثال سره شکلونه پکښي معلوميري) مگر په لوړ عالم کي دهرشي جلا صورت او نوي شکل مقرر دي، دلمانخه جلا صورت دي، دروژې جلا، دمرگ جلا شکل دي او دژوند جلا، دخير داعماليو جلا حالت دي او دشر داعماليو بيا دهغه خخه مختلف، ليکن سره ددي چي انسان ددنيا خخه يوخه قدر بي تعلقه سي

او حواس یې بیکاره سی مگر بیا هم هغه طاقت نه وی ورته حاصل چی انسان دی هغه اصلی صورتونه ووینی ، حُکمه چی دهغه ټولی قواوی هرشی ته دیو دنیاوی شکل په لیدلو عادی سوی وی ، ددې وجی څخه هغه یې دمحسوسات ظاهره وو دشکل څخه په یو شکل کی راوړی او په خوب کی هغه شیان وینی . خیر او برکت علم او نور داسی شیان دشیدو په صورت کی لیدل کیږی ، گمراهی ، بې لاری او نور دشرابو په صورت کی لیدل کیږی ، دمرگ دپاره دبزې صورت بیانپږی ، دنبمنی او مرض دفیل او زمري په صورت کی په نظر راحی وعلی هذا القیاس ، دمعبّر (یعنی تعبیر ورکوونکی) کار دادی چی ددې صورتو څخه (چی خوب لیدونکی یې ورته بیانوی) اصلی شی وپیژنی او ورته بیان یې کړی (دا نهایتی مشکل علم دی مگر ترنبی او خصوصاً تر خاتم الانبیاء ﷺ څوک زیات ماهر او پوه کیدلای سی) ، لهذا نوده ﷺ دام العلاء (رضی اللہ عنہما) دخوب په تعبیر کی وفرمایل چی دا دعثمان بن مظعون رضی اللہ عنہ هغه دخیر عمل دی کم چی دده تر مرگ وروسته جاری دی دا دروانی چینې او صافو اوبو په شکل کی لیدل سویدی .

عثمان بن مظعون رضی اللہ عنہ هغه عالی مقام والا صحابی دی چی دی په هغو صحابه وو (رضی اللہ عنہم) کی چی دمکې معظمې څخه یې مدینې منوری ته هجرت وکی لومړنی شخص دی چی وفات سو ، انصارو یعنی دمدينې اوسیدونکو مسلمانانو یوه یوه یا دوو دوو مهاجرینو ته په خپلو کورو کی ځایونه ورکړی وه ترڅو چی په خوراک ، جامه اونورو ټولو شیانو کی دوی دخپل ځان سره شریک کړی او په هر ډول باندی ددوی کار او خدمت وکړی ، عثمان بن مظعون رضی اللہ عنہ دحضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ (چی کاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه کی راغلی وو دده په کور کی اوسیدی او دزید اهل او عیال دده دطرز او طریقې څخه نهایتی خوشحاله او دده درېبستینی بزرگی او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضی اللہ عنہ دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډیر لوی تکلیف ورسیدی او دحضرت زید رضی اللہ عنہ متعلقینو او قریبانو ته داسی صدمه اوتکلیف ورسیدی لکه څنگه چی دخپلو خاصو قریبانو پرمرگ باندی چاته رسیږی ، په همدې ورځو کی دزید بن ثابت رضی اللہ عنہ زوجې ام العلاء (رضی اللہ عنہا) دا خوب ولیدی چی په دې پوښتنه کی یې ذکر وسو .

۸۲. پوښتنه : په غوړو کی مورک ولویدی مړ سو اوس په دې غوړو څه وکړو دهغه خوړل حلال دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : میمونه (رضی اللہ عنہا)]

جواب : که چیری غوړی یخی وی نو هغه مورک او دهغه شاوخوا غوړی وغورځوه او خپل پاته غوړی وخوره (او که چیری ویلی غوړی وه نو هغه ته مه ورنژدی کیږه). (مسلم وبخاری و نسائی و جمله کتب احادیث)

شرح : که چیری وچ غوړی نه وه بلکه ویلی وه چی بهیده نوبالکل ناپاکه کیږی دهغه خوراک جائز نه دی ، البته خرخول او رانیول یې جائز دی (لیکن رانیوونکی ته خبر ورکول پکار دی که نه نو سخته گناه به سی چی پل چاته موفریب ورکی او نجس غوړی مویه وخورل) او په خراغ کی یې بلول هم جائز دی لیکن په مسجد کی یې بلول جائز نه دی ، همدا حکم دغوړو څخه ما سوا دنورو شیانو هم دی ، که چیری کلک او یوځای وی نو مورک یابل شی چی ورلویدلی دی هغه او دهغه پرڅلور طرفه باندي یوڅه دهغه شی څخه غورځول پکار دی پاته پاک دی او که چیری روان او بهیدونکی شیان وی (لکه تیل او نور) نو ټوله ناپاکه کیږی .

مسئله : که چیری په ناپاکه غوړو کی دهغه برابر اوبه و اچول سی او دومره جوش ورکول سی چی ټوله اوبه وچی او ختمی سی نو غوړی پاک کیږی ، همدا طریقه دشهدو او تیلو دپاکولو هم ده ، لیکن تیلو ته جوش ورکول ضروری نه دی بلکه اوبه دی ورواچوی کله چی تیل یې پر سر راغله هغه دی په یو ترتیب باندي ورڅخه جلا کړی ، البته بهتره داده چی په دې ترتیب یې درې واړه پاک کړی .

۸۷. پوښتنه : دیمن اوسیدونکی دشهدو څخه شراب جوړوی او چینیسی یې چی هغه ته تبع وایی هغه حلال دی او که حرام ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو موسی رضی الله عنه]

جواب : هر هغه شراب چی نشه راوړی هغه حرام دی (کله چی په تبع کی هم نشه سته لهذا دا هم حرام دی چینیسی یې جائز نه دی) ، (بخاری و مسلم) .

شرح : په قرآن شریف کی چی کله خمر ته حرام ویل سویدی ، او خمر وایی په عربی ژبه کی خاص دانگورو و شرابو ته ددې وجی په نورو قسمو شرابو کی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبهه وه ځکه چی په نشه راوړلو کی هغه داسی وه لکه دانگورو شراب مگر په لغت کی خمر نه ورته ویل کیده بلکه یوبل قسم نوم به یې وو ، لکه دشهدو و شراب ته چی به تبع او داوړبشو او جوارو شراب ته به مزر ویل کیده ، ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم دده ﷺ څخه پوښتنه کوله چی فلانی قسم شراب حرام دی او که نه ؟ خصوصا دنورو ملکو اوسیدونکو صحابه کرامو رضی الله عنهم چی

هلته به نور قسمونه شراب اکثر وه ، پوښتنه به يې كوله ، ده ﷺ نهايتي جامع او عام حكم او قاعده كلييه ورته وفرمايله چي دكومو شيانو څخه نشه راځي هغه ټوله دانگوري شرابو او خمر و په حكم كې دي او حرام دي برابره خبره ده كه دهرشي څخه جوړ كړل سي او په هرنامه چي مشهوره وي .

۸۸. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ ! بعضي وختونه څوك لمونځ كوي او په نس كې يې غوړهاري وسي او داسي شبه كيږي چي شايد څه باد به وتلي وي ، دداسي شك په حالت كې دي لمونځ پرېښوول كيږي او كه نه ؟

[سوال كوونكي : عبد الله بن زيد بن عاصم المازني رضي الله عنه]

جواب : ترڅو پوري چي آواز يا بد بويي رانسي لمونځ دي نه پرېږدي (بخاري و مسلم و ابوداؤد) .

شرح : مقصد دادي چي ترڅو پوري چي آواز وانه وريدل سي يابد بويي محسوس نسي يا خص پرېدن باندي دباد وتلو اثر معلوم نسي او دباد وتلو يقين رانسي اودس نه ماتيري ځكه نو لمونځ پرېښوول نه دي پكار ، ددې حديث څخه دا قاعده معلومه سوه چي دهرشي حكم پر خپل اصلي حالت باندي دي ترڅو پوري چي دهغه خلاف حكم يقيني معلوم نسي ، مثلاً ديوې جامي يا اوبو دپاكوالي موږ ته يقين وو اوس ديوې وجه څخه شبه پيدا سوه چي شايد ناپاكيه سوي به وي نو ددې شبه هيڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاكي گنل كيږي ، هو! كله چي يې ناپاكيه كيدل په يقين سره معلوم سي نوبيا به دناپاكيه كيدو حكم وركول كيږي ، يا مثلاً تاته خپل اودس كول په يقيني او پوخ ډول سره معلوم دي ليكن دا شبه ده چي شايد مات سوي به وي نو ددې شېهي هيڅ اعتبار نسته اودس پاته دي .

فائده : كله چي په لمانځه كې خاص دلمانځه دحالت ذكر دي ددې وجي دامام مالك او حسن بصري يو قول دادي چي كه چيري په لمانځه كې دننه داسي شبه وسي نو بيشكه اودس نه ماتيري ليكن كه چيري دلمانځه څخه دباندې داسي شك پيدا سي نو اودس ماتيري مگر دا قول معتبر نه دي ځكه چي په مسلم شريف كې چي كم روايت دي دهغه څخه معلومه سوه چي حكم عام دي ، په لمانځه كې دننه داسي شك پيدا سي او كه دلمانځه دباندې په دواړو حالتو كې اودس نه ماتيري .

اړوند مسئلې : كه چيري په لمانځه كې دقضاء حاجت ضرورت يوڅه معلوم سي نو لمونځ دي پوره كړي او كه چيري دومره غلبه يې وكړه چي دلمانځه طرف ته خيال نه

پاته کیدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پرېږدی ، که چیری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پېښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبیا دې لمونځ وکړی ، که ریح یعنی باد زور وکی لیکن اودس لرونکی شخص هغه راوگرځوی نو اودس نه ماتېږی .

۸۹. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ دوی ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضر دی او پوښتنه کوی چی که دوی چیری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو یتیمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آیا جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزینب اویوې ښځی دانصارو رضی الله عنهما]

جواب : (هغو خلکوته صدقه ورکول جائز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی یو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخیستلو ، او دوهم دصدقی ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : یو وخت جناب سرور عالم ﷺ په خپل وعظ اونصیحت کی ښځوته دصدقی ورکولو تاکید وفرمایي ، د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه زوجه زینب رضی الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه او خپل زوج ته راغله او ورته وې ویل چی ته غریب سپری یی اوموږ ته حضرت اقدس ﷺ دصدقی ورکولو حکم فرمایلی دی ، اوس ته دانحضرت ﷺ خدمت مبارک ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چیری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به یې درکړم او که تاته یې درکول جائز نه وه او زما صدقه نه ادا کیده نوبیا به یې بل چاته ورکړم ، عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته خپله په تللو کی څه حیا او لحاظ ودریدی او زینب رضی الله عنها ته یې وویل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب یې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوگوری چی دانصارو دښځو څخه یوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سید العالمین ﷺ دجلالت شان او رعب څخه هیڅوک بې له اجازې (خصوصاً ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته ودریدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سیدنا بلال رضی الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضی الله عنهم ورته وویل چی دا زموږ پوښتنه نبی ﷺ ته وروړاندی کړه او جواب یې راوړه مگر دامه ورته وایه چی کومی ښځی دی ، بلال رضی الله عنه ولاړی او عرض یې وکی چی دوی ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، ده ﷺ وفرمایل چی کمی ښځی

دی؟ (اوس حضرت بلال رضی اللہ عنہ ته دا لازمہ سوه چي وروئي نبیي ولی چي درسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سوال جواب او دارشاد تعمیل یي واجب دی) بلال رضی اللہ عنہ عرض وکی چي یوه بنیخه دانصارو خخه ده اوبله زینبه رضی اللہ عنہ ده (کله چي زینبه ددیرو بنیخو نوم وو ددی وچی) ده صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چي کمه زینبه؟ بلال رضی اللہ عنہ عرض وکی چي دعبد الله رضی اللہ عنہ زوجه، نوییا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد وفرمایي چي خپلو زوجو او یتیمانو ته صدقه ورکولای سی .

دا خبره دی واضحه وی چي یتیمان کوچنیان که چیری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور یادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملک کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندي واجبی صدقې لکه زکوٰة او نور مصرفول هم جائز دی مثلاً دخپلی زوجې اولاد کم چي دبل زوج خخه پیدا سوی وی دیوه سپری په پرورش کی وی نوپر هغه باندي صدقه او زکوٰة خرخولای سی، دارنگه که چیری دخپل زوج اولاد کم چي دبلې بنیخې دنس خخه وی که چیری دیوې بنیخې په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خیرات واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې یتیمانو باندي جائز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چي خپل اولاد وی (مثلاً زوی، لمسی، پوتا او نور) .

داغه رنگه (د حقوق واجبه خخه پرته) که چیری د ضرورت پرخای زوج زوجې ته یا زوجه زوج ته نفلی صدقه ورکړی او کومک یې وکړی نوجائز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالباً دې بنیخو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه، لیکن واجبی صدقې (مثلاً زکوٰة) دامام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه یې زوجه زوج ته ورکولای سی. البته امام ابویوسف او امام محمد رحمۃ اللہ علیہما چي شاگردان دی دامام اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي زوجه که چیری خپل مسکین زوج ته زکوٰة اونور ورکړی نو روا دی، ادا کیری لیکن دا خبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولی چي زوج خپل زکوٰة او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی او فرمایي چي په دې صورت کی زکوٰة اونوری واجبی صدقې نه ادا کیری.

۹۰. **پوښتنه:** یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مور ته دبیت المقدس په اړوند فتوی راکړه (یعنی ددې سره خه معامله کول پکار دی)؟

[سوال کوونکی: میمونہ رضی اللہ عنہا مولاة درسول صلی اللہ علیہ وسلم]

جواب: هلته خي او هلته لمونخونه کوی، او که چیری ولاړاست لیکن لمونخ مو

نسواي کولای (۱) نوهلته تیل ور واستوه چی دهغه په قندیلو کی ولگیری .
(ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك کی دیوه نهایتی برکت مند خای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجد اقصی هم وایی ، هلته ترپولو مخکی آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ دالله عَلَيْهِ السَّلَامُ په امر سره عبادت گاه (دعبادت خای) جوړکی ، ترهغه وروسته هغه خای خراب او خسته سو اونبانی یې ولاړی ، یعقوب عَلَيْهِ السَّلَامُ پراصلی بنیادو باندي دوباره عمارت جوړکی ترده وروسته داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ یو عالیشانه مسجد اونهایتی مستحکم عمارت پردې خای باندي شروع کی او ترده وروسته سلیمان عَلَيْهِ السَّلَامُ په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهغه (سلیمان عَلَيْهِ السَّلَامُ) په نامه سره مشهور سو ، لکه چی دی (بیت المقدس) ته مسجد سلیمان عَلَيْهِ السَّلَامُ هم وایی ، دا ډیر برکتمند او مکرم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجد نبوی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وروسته ددی مسجد درجه ده ، داخای دبعضو انبیاوو دولادت خای دی او ډیر نیان همدلته مدفون (بخ) دی ، دجناب خاتم الانبیاء صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تروفات وروسته چی کله په صحابه وو رضي الله عنهم کی اختلاف سو چی دی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په کم خای کی دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چی دی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دی بیت المقدس ته یوورل سی او هلته دی دفن کرل سی (لیکن ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبوی حدیث دوی ته ورواوری او فیصله یې وکره چی الله عَلَيْهِ السَّلَامُ چی دنیانو عَلَيْهِمُ السَّلَامُ هر خای دفن کول خوښوی هم هلته یې وفات کوی ، حکه نودی مبارک صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حجره مبارکه کی دفن کرل سو پر کم خای چی دی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفات سوی وو) ، مقصد داچی بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ خای دی پرهه مسلمان باندي دوس په اندازه ددی تعظیم ضرور دی که چیری په آسانی سره ممکنه وی نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضه مطهرې دی ددی دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسی او لمونځونه دی پکښی وکړی یادی تیل (یا دشم بتی یادهغه قیمت) ورواستوی چی هلته ولگیری ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروری نه دی چی ددینی ضروری شیانو تکلیف ورته وایستل سی او هلته تیل وراستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړسی .

(۱) . دا یې حکه وفرمایل چی په هغه زمانه کی هلته په ملك کی امن نه وو ، خای پر خای دجنگونو او قتلونو بازار گرم وو . منه رحمه الله تعالی

ددې حدیث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجد کی څراغ روښانه کول جائز او دثواب باعث دی .

دجناب سرور عالم ﷺ په مسجد مبارک کی تر ټولو مخکی دده ﷺ صحابی حضرت تمیم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څراغ روښانه او ولگوی ، نبی ﷺ چې هغه ولیدی نهایتی ډیر خوشحاله سو او وې فرمایل چې تا اسلام روښانه کی خدای تعالی ﷻ دی ستا زړه روښانه کړی او وې فرمایل چې که چیری زما کمه نا واده سوی لور وای نوستا سره به می دهغې نکاح کړی وای یوه شخص وفرمایل چې که چیری ستا امر وی نوزه به دخپلی لور سره دده نکاح وکم ، ده ﷺ اجازه ورکړه او نکاح و سوه . (وگوری علم الاولین)

۹۱. **پوښتنه** : یا رسول کریم ﷺ زه فرضی لمونځونه ادا کوم او درمضان روژې نیسم او حرام بولم او حلال حلال گنم آیا زه به په جنت کی داخل سم ؟
[سوال کوونکی : نعمان بن قوئل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : هو! داخل به سی . (مسلم)

شرح : سوال کوونکی چې کم دا وویل چې حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چې دهغه پر حرمت او حراموالی باندی عقیده لرم او دهغه څخه ځان ساتم او دحلت او حرمت په اړوند خدایی احکام قبلوم ، نو هغه ایمانداره شخص چې دحرامو څخه پرهیز کوونکی وی او فرأض خداوندی په پوره ډول سره ادا کوی دهغه په جنت کی دداخلیدو څه شک دی ځکه چې گناهونه او معاصی اول دهغه څخه صادریرې نه او که یوڅه ورڅخه وسی نودهغه دبنسو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سی او که چیری بالفرض یوه گناه معاف هم نسی نودهغه تر سزا تیرولو وروسته به جنت ته ضرور داخلیرې ، مقصد دداسی شخص جنت ته داخلیدل په مطابق دقول دمخبر صادق ﷺ یقینی دی ، دزکوة ذکر یې ځکه نه وکی چې دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت کی پر مسلمانانو نه وو فرض کړل سوی .

۹۲. **پوښتنه** : یا رسول اکرم ﷺ زه اکثره وخت همیشه (نفلی) روژې نیسم او په ماکی دومره طاقت سته چې په سفر کی هم روژې ونیسم نو که چیری زه په سفر کی (فرض) روژه ونیسم نو کمه گناه خوبه نلری ؟

[سوال کوونکی : حمز بن عمر الاسلامی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : په سفر کی روژه ماتول دخدای تعالی دطرفه څخه رخصت دی نو کم سپری

چی دا رخصت اختیار کړی نو داهم بڼه دی او کم سړی چی روژه نیول خوښوی (او روژه ونیسی) نو پر هغه باندی هم هیڅ گناه نسته (بخاری و مسلم و ترمذی و ابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلی روژې دنیولو او نه نیولو په هر حالت کی اختیار دی ، په سفر کی وی او که مقیم وی ، کله چی یې زړه وغواړی و دی نیسی او کله چی یې زړه نه غواړی نو نه دی یې نیسی ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کی ناجائزه او بعضو ناخوښه او مکروه بللی دی ، ولی چی په بعضو احادیثو کی دجناب سرور عالم ﷺ څخه د سفر دروژې څخه په نهایتی سختی سره ممانعت ثابت دی لیکن زیات صحیح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چی په سفر کی دواړه کارونه جائز دی روژه نیول هم اونه نیول هم ، ولی چی آنحضرت ﷺ بعضی وختونه په سفر کی روژه نیولی ده او بعضی وختونه یې ماته کړیده او دده ﷺ سره ملگری صحابه وو رضی اللہ عنہم به بعضو روژې نیولی او بعضو به نه نیولی ، او یو پر بل یې بد نه ویل ولی چی دسید الاولین والآخرین ﷺ دا قول او افعالو څخه یې دواړی خبری جائز گنلی ، لکه ددې سوال په جواب کی چی هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختیار ورکړیدی لیکن په کم شخص کی چی دروژې نیولو طاقت وی او په روژه سره هیڅ قسم تکلیف هم نه وی ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چی روژه ونیسی . په احادیثو کی چی په سفر کی دروژې نیولو کم ممانعت راغلی دی هغه دداسی ځایو دپاره دی چی هلته دروژې ماتولو ضرورت وی او په نه ماتولو کی دینی یا دنیاوی حرج ، تکلیف او نقصان پینښیری او دروژه نیولو والاو چی کم بدوالی او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلگو دپاره دی چی په سفر کی روژه نیسی او پرځان ډیر تکلیف او مشقت تیروی او ملگری حیران کړی ، مگر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوی رخصت قبول او په سفر کی روژه ماتول دی نه سپموی کوی ، لکه چی یو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کی ولیدل چی یو شخص ددرختی ترسای لاندی داډول پروت دی لکه دیوه درد یا بل شی څخه چی ناروغ وی او خلگ یې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چی دروژې دسختی څخه یې دغه حال دی پردې باندی ده ﷺ وفرمایل چی په سفر کی روژه نیول کم دنیکی کار نه دی (یعنی په دومره محنت او سختی برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بیا هم چی دروژې نیولو څخه نه راوگرځی دا دثواب خبره او کار نه دی) .

اړوند مسئلې : ۱. په سفر کې چې دکم شخص دروژې نیولو څخه دهغه د سفر ورفیقانو او ملگرو ته سختی او تکلیف وی دهغه دپاره افضله داده چې روژه ونه نیسی . ۲. کم سفر چې تر ۴۸ انگریزی میلو کم وی په هغه کې دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. په کمه ورځ چې په سفر باندې دوطن څخه روانیږی په هغه ورځ روژه نیول ضروری دی البته که چیری تر صبح صادق کیدو مخکې یې سفر وکی نو په دغه ورځ باندې هم روژه ماتولی سی ۴. که چیری دزوال په وخت (یعنی ترتیبک غرمې یوه نیمه گنټه مخکې) یو مسافر وطن ته ورسیدی او تراوسه یې یو داسی کار نه وو کړی چې په روژه کې جائز نه وی اودروژې خلاف وی نوپه هغه ورځ باندې روژه نیول واجب دی او که یې چیری خوراک ، چینساک یا بل داسی کار کړی وو چې هغه په روژه کې جائز نه وو نو تر ماننامه پوری دخوراک او چینساک څخه ځان بندول واجب دی. ۵. د سفر تر ختمیدو وروسته چې کله مقیم سو نو قضایې نیول لازمی دی ۶. که یې چیری قضا نه راوړه او مرگ راغلی نو ورباندې واجب دی چې وارثانو ته وصیت وکړی چې دهری روژې په عوض کې دوه سیره غنم په انگریزی سیر سره مسکینانو ته ورکړی ۷. که چیری یوه غافل سړی وصیت نه وکی یایې دوصیت موقع نکړه پیدا بیا هم وارث دهغه دطرفه څخه ذکر کړل سوی فدییه ورکولای سی چې دهغه په وجه به انشاء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کم سړی چې په سفر کې روژې نه وی نیولی اوپه همدې سفر کې مړ سو یا وطن ته تر رسیدو وروسته پدستی مړ سو دهغه پر ذمه باندې هیڅ نه دی لازم ځکه چې ده ته تر سفر وروسته دادا کولو موقع په لاس نه ده ورغلی ۹. که یې چیری ډیری روژې په سفر کې نه و نیولی او وطن ته چې ورسیدی نو صرف یوڅو ورځی ژوندی پاته سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغه دطرفه څخه واجبیږی څومره ورځی چې دی وطن ته راغلی صحیح او جوړ اوسیدلی دی (دروژې مسئلې او متعلقات دې فقیر لیکونکی په خپله مختصره رساله فرحة الصائمین کی نهایتی صاف صاف بیان کړیدی) .

۹۳. پوښتنه : ای نبی کریم ﷺ تاسی وفرمایاست چې که چیری یوشخص راسی او زما مال وړل غواړی نو څه وکم؟ که یې چیری زما سره جنگ او جدل کوی نو څه وکم؟ او که یې چیری مړ کړم نو څنګه به سم؟ او که چیری ما هغه مړکی نو هغه به څنګه سی؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابی هریره راجو الله ﷺ]

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس تراندازې پوری دمال حفاظت کوه ، که جنگ و سو نو) ته يې هم مقابله کوه او جنگ ورسره کوه که هغه ته مړ کړی نو ته شهيد سوی ، او که تا هغه مړکی نو هغه به جهنم ته ولاړ سی . (مسلم)

شرح : ددې حديث څخه دخپل ځان اوما (اواهل او عيال) دحفاظت حکم او فضيلت ثابتیږی او معلومه سوه چی دخپل مال او ځان دحفاظت دپاره که چیری یو څوک غل یا راهزن (لار نیوونکی) او یل بل څوک مړ کړی یا يې زخمی کړی نو پردې باندی گناه نسته لیکن دکم قیمتته او سپکو شیانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دی روا او دده دپاره جهنم ته دتگ حکم ده ﷺ ځکه وفرمایي چی هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلی وو که چی ډیره لویه گناه او معصیت دی ، او بنکاره ده چی ترتوبه کولو مخکی مړسو نو ددې گناه او دخپلو نورو مخکنیو گناهونو دسزا تیروولو په وجه به هغه دوبرخ ته ځی ، لیکن که چیری ایمانداره وو نو تر سزا تیروولو وروسته به بالآخره بیرته جنت ته ورسیري .

۹۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمردار سوی شی چربی پر کښتیو باندی لگول کیری پر چمړی باندی منبل کیری او خلگ هغه په خراغ کی لگوی ددی څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: بعضی صحابه په روایت د جابر بن عبد الله رضی الله عنهما]

جواب : داسی کول هیڅ وخت نه دی پکار هغه خو حرام دی ، پرکښتو یهودیانو باندی خدای پاک ﷻ چربیانی حرامی کړی نو هغوی به دا جلا کولی او خرثولی او دهغه قیمت به یې په کار راوړی . (نسائی)

شرح : دمردارو او حرامو حیوانانو چربی (وازگه) او غوښی بالکل حرامی دی دهغه خوړل نه دی روا اونه په بل ډول باندی دهغه څخه نفع اخیستل روا دی نه یې په خراغ کی سوځولای سی نه موم بتی ورڅخه جوړولای سی نه یې پر کښتیو یابل شی باندی منبلولای سی اونه یې رانیولای او خرثولای سی ، یهودیانو کم چی ډیر سرکښه قوم وو او په الهی احکامو کی به یې طرح حیلې او حوالې را ایستلی پرهغوی باندی الله تعالی دحلالو حیوانانو چربی حرامه کړی وه دوی به هغه پراور باندی ویلی کړه اوبیا به یې سره یوځای کول او پردې به یې بیا بل نوم ایښی وو او بیا به یې خرثوله اودهغه پیسې به یې په خپل کار خرثولی او ویل به یې چی خدای تعالی چربی حرامه کړیده مورځو دهغه قیمت خورو په خپله چربی او وازگه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرثول او رانیول او قیمت او نور ټوله حرام وه ، دچربی

د ذکر پر وخت جناب سرورِ عالم رسول الله ﷺ ته دهغو خلگو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته د حرامو حیوانانو پوست او دارنگه د حلالو حیوانانو پوست کم چی بی له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیری دداسی پوست خرید او فروخت تر رنگولو دمخه ناجائز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی او ذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنگ کیدو هم پاک دی او خرید او فروخت یې هم جائز دی .

مسئله : ترمړ کیدو یا ترپرې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیخ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنگ ورکولو سره هم نه پاکیری .

مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه مورک ، گلهری (۱) او نور دهغو پوست درنگ کولو (۲) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنگ کولو سره نه پاکیری .

مسئله : پاک تیل ، غوړی او وازگه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراک نه دی جائز لیکن پرکښتی یا نورو شیانو کی یې غوړی ورکول یا په یوه بل کار کی یې لگول یا یې په څراغ کی سوخل جائز دی لیکن دمسجد په څراغ کی یې سوخل هم نه دی جائز .

مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیونکی) ته خبر ورکړی .

۹۵. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نژدی کړی او ددورخ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددورخ څخه نجات ترلاسه کړم) .

[سوال کوونکی: یواعرابی په سفرکی په روایت دابو ایوب رضی الله عنه]

جواب : دالله تعالی عبادت کوه هیڅوک دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قائموه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰه ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

(۱). گلهری : دمورک په مثل سره یو حیوان دی په رنگ او غټ والی کی ، لیکن پریدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه

(۲). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلوری خوا څخه یې راوژی هغه پاک دی مگر خوراک یې ناجائز دی . منه رحمه الله تعالی

شرح: یو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلی اوبنی باندی سپور ولاړ وو یو دځنگل اوسیدونکی شخص (چی هغه ته اعرابی او بدوی وایی) راغی دده ﷺ داوبنی مهار یې ونيوی او دا سوال یې وړاندی کی ، ده ﷺ حاضرینو ته وفرماییل چی اللہ تعالیٰ ده ته دنهایتی عمده سوال کولو توفیق ورکړیدی او دهغه دسوال ده ﷺ داسی مفید او جامع جواب ورکی چی ترهغه بڼه جواب ممکن نه دی ، داسی عمل یې وروښووی چی ترهغه لوړ هیخ بل تدبیر نسته ولی چی دشرک څخه ځان وساتی او دالله ﷻ پر عبادت باندی قائم سی او دفرأضی خداوندی او دضروریاتو داسلام ادا کول جنت ته دداخلیدو عمده او اصلی تدبیر دی هغه چی هیڅکله نه خطا کیږی ، دالله ﷻ پر عبادت باندی دقائم پاته کیدو دحکم ورکولو سره سره یې دشرک دپربښولو په خاص طور سره ددې وجی تاکید وفرمایي چی دعربو کفارو به دخدای تعالیٰ عبادت هم کوی او ددرواغو معبودان به یې دخدای تعالیٰ سره شریک جوړول ددې عقیدې باطل کول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم کیدو وروسته ده ﷺ وفرماییل چی بس اوس داوبنی مهار ایله کړه .

۹۲. پوښتنه: یا رسول الله ﷺ کله چی نن ورځ (داختر ترلمانځه وروسته دپیروالی په وجه) دغونښو خاص قدر نه وی ددې وجی ما تلوار وکی او ترلمانځه دمخه می خپل قربانی ذبح کړه ددې دپاره چی په خپل اهل او عیال او همسایگانو باندی غونښی وخورم ، زما قربانی ادا سویده که نه ؟

[سوال کوونکی: ابو برده یعنی حارث بن عمره رضی الله عنه وروسته ترلمانځه دلوی اختر] **جواب:** کمه بزه چی تا ترلمانځه دمخه ذبح کړیده هغه دقربانی دپاره نسوه بلکه (دعادی) غونښو دپاره سوه اوس دهغه پرځای بله حلاله کړه . (بخاری ومسلم وترمذی وغیره)

شرح: کله چی ده ﷺ ابو برده رضی الله عنه ته دا ارشاد وفرمایه نو هغه رضی الله عنه عرض وکی چی یا حضرت! زما سره ترپوره یوه کال دکم عمر (۱) دبزې بچی دی چی هغه تر غونښو ورکونکو دوو سرلیانو هم بڼه دی ، ده ﷺ ورته وفرماییل چی بڼه نوته هغه ذبح که لیکن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جائز نه دی او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرماییل چی کم سړی چی ترلمانځه دمخه ذبحه وکړه هغه

(۱) په حدیث شریف کی لفظ *دَعْنَفُ لَيْنٍ* راغلی دی چی دهغه معنی داده چی ترپوره کال کم عمر والا هغه چی اوس لا هم شیدې چینی یایی تازه شیدې پرې ایښی وی . منه رحمه ربّه

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کیږی بلکه غوښی به یې دده پکار ورسی او کم سپری چی ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوة) سره عمل وکی .

دقربانی دپاره اوبس تر پنځو ۵ کلو کم نه دی روا ، اوغویی او غوا اوگامیښه تر دوو ۲ کلو کمه نه ده روا اوبزه یایسه یامیره دپوره کال تر عمر کم ناجائز دی . البته دپسه بچی (وری) کم چی پوره دشپرو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چی که چیری دیوه کال د عمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چی دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جائز ده لیکن بزه تریوره یوه کال د عمر څخه چی کمه وی په هیڅ ډول نه ده جائزه ، لکه ده ﷺ چی ابو برده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دشپرو میاشتنی بزې دچی دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چی ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جائز نه ده .

مسئله ۱: داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجائز کیدو مسئله کمه چی ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دبنار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چی هلته داختر او جمعی لمونځ نه کیږی وروسته ترراختو دصادقو سپیدو قربانی جائز ده، **حیله:** که چیری په یوه وجه باندي دبنار اوسیدونکو ته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانی حیوان دی تربنار دباندی لیری یوه ځنگله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چی هلته داختر لمونځ نه کیږی هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو ترراختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې بنارته راوړی ۳. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجائز خودی لیکن مستحب داده چی دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی ۴. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکي ادا نوپه دې ورځ چی کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جائز دی ۵. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (۱) تاریخ باندي ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جائز دی ۶. که چیری په بنار کی پریوه ځای باندي داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جائز دی ۷. ذبح کول که څه هم چی تردوولسم تاریخ پوری جائز دی لیکن بهتره

(۱) دباران او داسی بل شی په وجه باندي تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جائز دی . منه رحمه الله تعالی

اوله ورخ یعنی لسم تاریخ دی ۸. دشپی ذبح کول جائز دی لیکن مکروه دی ۹. چرگه یا هیللی او نور داسی شیان دقربانی په نیت ذبح کول سخت مکروه دی (۱) ۱۰. په غوا غوایی او نورو کی اوه کسان شریکیدى سی ، مستحب داده چی ټول سره یوخای یی او حیوان رانیسی ۱۱. که چیری یوه رانیوی بیا نورو خلگو هم په هغه کی شرکت وکی نوهم جائز دی ۱۲. که چیری په یوه غوایی کی څلور یا پنځه شریک سی او دټولو حصه برابره وی بیا هم جائز دی اودا هم صحیح دی چی یو شخص ددوو درو حصو خریدار سی او پاته خلگ دیوې یوې حصې خریداران سی ۱۳. که چیری دغوایی داوومی حصې قیمت اودبزی قیمت سره برابر وی او غوښی یې هم برابری وی نویا بزه رانیول افضله دی ۱۴. تربزی پسه افضله او بهتره دی ۱۵. په بزو او اوبنانوکی دمادې قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القیاس تر غوایی غوا بهتره ده ۱۶. دکمی قربانی چی قیمت زیات وی هغه بهتره ده او که چیری دوه حیوانان په قیمت کی برابر وی لیکن دیوه غوښی زیاتی وی نویا هغه افضله او بهتره دی ۱۷. که چیری دوې ډنگری بزې هم په دغومره قیمت باندى کیږی او یوه چاغه اوتازه هم په دغومره قیمت اخیستل کیږی نویو چاغه رانیول افضل او بهتر دی ۱۸. دعیب داره حیوان قربانی جائز نه ده لیکن که چیری دذبح په وخت کی دغورځیدو او راکشیدو څخه عیب داره سو نویا هیڅ منع نسته پکښی ۱۹. یوه دریمه حصه غوښی تقسیمول مستحب دی لیکن دعیال داره او قبیله داره شخص دپاره همدا بهتره ده چی صدقه یې نکړی بلکه دخپل اهل او عیال دپاره ټوله غوښی پریږدی ۲۰. دمړی دطرفه څخه قربانی جائز ده لیکن که چیری دخپل طرفه څخه دهغه دشواب دور رسولو دپاره یې کوی نویا ددې هغه حکم دی کم چی دخپلی قربانی وی یعنی څومره قدر چی وغواړی هغه دی صدقه کړی او څومره قدر چی وغواړی هغه دی کښېږدی او که یې چیری دمړی دوصیت دوجی څخه کوی نوددې څخه خوراک نه دی جائز بلکه ټوله غوښی اونور شیان یې صدقه کول پکار دی، علی هذا القیاس که یې چیری نذر منلی وو چی قربانی به کوم دهغه دپوره کولو په واسطه چی کمه قربانی کوی دهغه څخه هم خوراک نه دی جائز ټوله به صدقه کوی .

* * *

(۱). په دې سره قربانی هم نه ادا کیږی . منه رحمه الله تعالی

فائده دپاره دطالبانو: په بعضو روایاتو کی دی چی: **هَذَا يَوْمَ اللَّحْمِ فِيهِ مَقْرُومٌ** یعنی دن ورخی غوښی نهایتی مرغوبی وی او په بخاری شریف کی دی چی **هَذَا يَوْمَ يَشْتَهَى فِيهِ اللَّحْمُ** ددی روایتو دا مطلب دی چی دا داسی ورخ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روایت دکم چی احقر ترجمه کړیده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانخه وروسته غوښی څه قدر نه پاتیرې هر شخص په خپله قربانی کوی یا دیوه بل ځای څخه هرسړی ته رسیږی ددی وچی ما ترلمانخه دمخه ذبح کړه ددی دپاره چی خلک یې په خوشحالی سره یوسی او پخې یې کړی .

۹۷. پوښتنه: ای هادی برحق ﷺ! دا وفرمایه چی داسلام کم خوی (او عمل) بهتره دی؟ [سوال کوونکی: ابوذر یاهانی بن مرثد په روایت دعبدالله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب: دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلگو خوراک خوره او هر شخص ته سلام کوه چی څوک پیژنی هغه ته هم او چی څوک نه پیژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح: اسلامی خویونه بیخی ډیر دی لیکن پیغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طریقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلگوته خوراک ورکول هم دلورې درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډیر شاق او تکلیفی وی او په سلام کولو سره دمسلمانانو په مابینخ کی محبت زیاتیرې چی دهغه څخه ډیری فائدي دینی او دنیوی حاصلیرې لیکن ده ﷺ ارشاد وفرمایې چی په سلام کولو کی دشناخته او بیگانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق یې بوله او مسلمان ته یې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی او که ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمایل سویدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلومیرې چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی لیکن دنورو دلائل شرعیه وو څخه او احادیثو څخه معلوم سویدی چی دې خلگوته سلام جائزه دی اوبعضی علماء دا فرمایې چی داسلام په ابتداء کی هر شخص ته دسلام کولو حکم وو ددی دپاره چی دخلگو داسلام سره محبت او الفت پیدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر او مشرک ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

۹۸. پوښتنه: یا رسول الله ﷺ برّ (یعنی نیکی) څه ده او اثم (یعنی گناه) څه ده؟

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضی اللہ عنہ]

جواب : پر بنه اخلاق دی او گناه هغه ده چی ستا په زړه کی راوگرځی اودا خبره نه خوښوی چی خلگ په هغه باندي خبر سی . (مسلم)

شرح : د پر دلفظ څو معناوی کیدلای سی وصله رحمی ، اوسلوک اواحسان اوبنه کولو ته هم ویل کیږی اونیکي او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږی ، نو آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دحُسنِ خلق لفظ داسی جامع لفظ وفرمایي چی هغه په دې ټولو شیانو کی ښکاره دی بلکه په حقیقت کی دا ټوله دحُسنِ خلق نتیجې دی کله چی دخدای جل جلاله دطرفه څخه ورکړل سوی ملکې اوطبعې اخلاق ښه وی نودقربیانو سره وصله رحمی او دمسلمانانو سره ښه سلوک او احسان اونیکي او مروت هرڅه پیدا کیږی اودحقیقی مالک اومنعم عبادت او طاعت اودظاهری بادار او آقا او احسان کوونکی فرمان برداری هم دزړه څخه کیږی ، مقصد داچی کله په اخلاقو کی حسن وی نو دبر افعال په خپله ښکاره کیږی ، داثم یعنی گناه په اړوند چی کم دا ارشاد فرمایل سویدی چی گناه هغه ده چی په زړه کی وښوری یعنی دهغه په کولوکی په زړه کی شک پیدا سی او دناجائز کیدو بیرہ یې پیداسی اودهغه په اړوند دسینې خلاص والی نه وی یعنی زړه نسی خلاص چی بې له خطري یې وکړی اوتیر سی په حقیقت کی دگناه همدغه علامه ده اوبې له شبهی زړه پیدا کوونکی رب جل جلاله داسی جوړ کړیدی چی هغه دگناهونو څخه تنگیږی اودگناه په وخت کی زړه ته داسی خلاص والی او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږی لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کی چی وی ، لکه په بل حدیث کی چی ارشاد سویدی چی پر هغه دی دکم طرفته چی نفس او زړه مطمئن سی او اثم هغه دی چی په زړه کی ښوری اوزړه دهغه وطرف ته په مائل کیدو اودهغه په کولو کی متردد او شکمن وی لیکن داټولی خبری ترهغه وخته پوری وی ترڅو چی زړه پرخپل حالت او فطرت باندي پاته وی دبدو اعمالو څخه چی کله پر هغه باندي دخباثت رنگ اودگناهونو رنگ راوخریږی نویا هغه ترلویه لا پرلویه گناه باندي نه ښوری اوهیڅ شک او تردد هم نه پینښیږی بلکه بې باکه کیږی ددې وجی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چی سالم او صفا وی (هغه چی پرخپل اصلی حالت او فطرت باندي پاته وی) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چی په دې ارشاد نبوی صلی اللہ علیہ وسلم : **اِسْتَفْتِ نَفْسَكَ** (یعنی دخپل زړه څخه فتوا

و پونبته) کی هم همدغه خاص زرونه مراد دی دعوامو دزرو اعتبار نسته ، علی هذا القیاس دگناه پتولو او دخلگو دخبریدو بد گنلو زمانه هم تر هغه وخته پوری ده چی خه حیا باقی وی او که نه وی نو داعلی درجی فسق او فجور نوبت راحی نو بیانه دخدای ﷺ بیره پاتیری اونه دانسانانو خخه شرم . رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

قنبیه : دخلگو دخبریدو بد گنل چی کله دکمی بلی و جی خخه وی نو دگناه علامه نه ده مثلاً مال پت اپنووول غواری چی په حفاظت کی وی دسرای رانیولو اراده پتیه ساتل غواری چی یوبل خریدار بی پیدا نسی (اوگران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووايه چی دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

۹۹. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ که چیری مورډ خپل نرد جفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جائز دی او که یا ؟

جواب : داسی کول هیخ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

۱۰۰. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ مورډ خپل نر پر ماده باندی ایله کوو بیا دمادی مالک مورډ ته خه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددی داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې خخه دکلاب]

شرح : بعضی خلگ مختلف قسمونه قوی نران مثلاً آس، اوبن، غویی او نور پالی، خلگ دنبه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرته ور ایله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددی ممانعت وفرمایي (ولی چی دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چی دبائع په اختیار او قبضه کی نه ده) نو دا قسم اجرت مکروه تحریمی سو ، کله چی دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چی بعضی وختونه خاص رعایه بی له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددی کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلگ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته خه نقدی یا یو شی ورکوی دارنگه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دارنگه بی اخله جائز دی ، ولی چی په دې کی هیخ عقد او معاوضه نه ده مقرره کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ

الأحسان ، یوڅه ورکول کيږي کم چي په شريعت کي خوښ کړل سويدي .
 ۱۰۱ . **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمايه چي که چيري زه دوباره حاضرسم او
 تا (ﷺ) نکړم پيدا (يعني که په هغه وخت کي ستا وفات سوي وي) نوڅه وکړم ؟
 [سوال کوونکي : يوه ښځه نامعلوم نامي په روايت د جبير بن مطعم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : که دي چيري زه نکړم پيدا نو ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورځه . (بخاري و مسلم)
شرح : دې ښځي د جناب سرور عالم ﷺ څخه يوڅه پوښتنی کړي وي ده ﷺ ورته
 وويل چي بيا راسه په هغه وخت کي به بيا جواب درکم (يا هغې ديوشي سوال کړي
 وو او ده ﷺ ورته وفرمايل چي په اوس وخت کي نه دي موجود بيا راسه چي دريږي
 کړم) غالباً دا په يوليري ځاي کي اوسيده اووه هم هونښياره ددې وجي يې دا پوښتنه
 هم وکړه چي که چيري اتفاقاً ته ﷺ په هغه وخت کي په دې دنيا کي نه وي موجود
 زما دمقصد پوره کول به څوک وکړي ده ﷺ ورته وفرمايل چي ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ .
 لکه څنگه چي دآنحضرت ﷺ دډيرو افعالو واقوالو څخه دابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وخليفه
 کيدو اوځاي ناستي کيدو ته اشاره کيږي دارنگه په دې حديث کي هم اشاره
 معلوميږي چي ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به دده ﷺ نائب او قائم مقام کيږي .

عجيبه روايت : يو وخت دآنحضرت ﷺ ديوه صحرائي څخه يوڅو اوښان په قرض
 واخيسته چي قيمت به يې فلاني وخت درکړم . علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بدوي ته وويل چي
 ولاړ سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چي که چيري زه ستا تروفات وروسته
 راغلم نوزما قرض به څوک را ادا کوي هغه ولاړي عرض يې وکي نو ده ﷺ ورته
 وفرمايل چي ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به يې ادا کوي . صحرائي ولاړي علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې
 دا خبره وکړه ، نو هغه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي بيا ولاړ سه پوښتنه وکړه چي که
 چيري دابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تر وفات وروسته راغلم نو قرض به مي دکمه کوم ؟ هغه
 ولاړي همدا سوال يې وکي نوسرور عالم ﷺ وفرمايل چي عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به يې در
 ادا کړي ، صحرائي علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغي اوبيان يې ورته وکي نو ده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته
 وفرمايل چي دا وار ولاړ سه او پوښتنه ورڅخه وکړه چي که چيري دعمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
 دوفات څخه وروسته راسم نو څوک به يې را ادا کوي ؟ ددې جواب رسول مقبول
 ﷺ دا ورکي چي عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به يې در ادا کوي ، صحرائي راغي بيابې حضرت
 علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دا خبره وکړه نو ده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي بيا ولاړ سه او عرض
 وړاندي کړه چي که چيري دعثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تر وفات وروسته راغلم نو قيمت به يې

خوك را ادا كوی؟ هغه بیا حاضر سو او دا پوښتنه یی وکړه نو حضرت سرور عالم ﷺ وفرماییل چی کله ابوبکر او عمر او عثمان رضی اللہ عنہم مړه سی نو که چیری کیدی سوای نوته هم مړسه (یعنی کله چی داسی حضرات د دنیا څخه پورته سی نو ستا په ژوندی پاته کیدو کی څه فائده ده ته هم مړسه ، یادا چی دومره موده به ته چیری ژوندی پاته سی مړبه سی ، مقصد دا چی دا وار دوار وار سوال کولو په سبب سره ده ﷺ د خفگانه څخه داسی جواب ورکی). رواه اسماعیل فی معجمه

۱۰۲. پوښتنه: ای رسول الله ﷺ جنت ته به کم خلگ ولاړ سی؟

[سوال کوونکی: (۱)]

جواب: نبی به جنت ته ځی ، شهید به جنت ته ځی ، کوچنی بچیان به جنت ته ځی او ژوندی بنځی سوی انجونی به جنت ته ځی . (ابوداؤد)

شرح: دانبیاوو په جنتی کیدو کی خو هیڅ خبره نسته ، او شهیدان به هم دزیری او وعده خداوندی موافق جنت ته ځی . دکم عمره مړه سوو کوچنیانو په اړوند د بعضو علماوو دا قول دی چی دمومنانو کوچنیان به جنت ته او دکافرانو کوچنیان به دورځ ته ځی او داکثرو علماوو کم چی درحمت دپراخی او دالله تعالی درحم او کرم سره زیات مناسب دی هغه دادی چی برابره خبره ده که دمومنانو کوچنیان وی او که دکافرانو وی ټوله به جنت ته ځی لکه چی په دې حدیث شریف کی هم دکفر او ایمان تفصیل نسته بلکه په عام طور سره کوچنیانو بچیانو ته دجنت دداخلیدو

(۱). په اردو فتاوی محمدی ﷺ کی ددې سوال دپوښتونکی نوم نه دی ذکر کړل شوی ، خو دا روایت په ابوداؤد شریف په کتاب الجهاد ، باب فی فضل الشهادة کی ذکر دی حدیث رقم (۲۱۵۹) او عبارت دحدیث شریف هلته دا دی :

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَنَا حَسَنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَيْدُ فِي الْجَنَّةِ .

نو پوښتونکی یی دحسنا بنت معاویة اکا دی ، او داکا نوم یی لکه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الکتب العلمیة ، بیروت) کی چی علامه ابو الطیب شمس الحق عظیم آبادی لیکلی دی ، أسلم بن سلیم وو . نو پوښتونکی ددې سوال أسلم بن سلیم سو . او دا حدیث شریف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصریین) کی په رقم (۱۹۲۷۴) او همدارنگه په باقی مسند الانصار کی په رقم (۲۲۳۷۸) کی روایت کړل سویدی. حقانی رحمه الله

زیری و رکول سویدی . امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ پہ دی مسئلہ کی توقف فرمایلی دی ، یعنی دمومن کوچنی وی اوکے دکافر دہیش یوہ پہ ارونڈ ہم دا حکم پہ یقینی ڊول سرہ نسی و رکول کیدی چی دا جنتی دی اوکے دورخی یوازی اللہ تعالیٰ ته معلوم دی ، دا حدیثو دکتابو پہ شروحو کی دا بحث پہ تفصیل سرہ موجود دی چی دهغه خخه معلومیچی کی که شه هم چی ٲولو علماوو دخپل قول تایید پہ احادیث نبویہ وو سرہ کپیدی لیکن دامام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ مسلک دٲولو احادیثو سرہ موافق او ترٲولو اقوالو بہترہ او نہایتی رقیق او نرم دی .

دژوندی بنخو سوو انجونو مرگ چی کله دٲیر رحم او افسوس قابل وی او اکثرہ هغوی کم عمری او کوچنیانی وی او وژل کیری ددی و جی رحمت خداوندی دٲی مظلومو او معصومو ته پہ آخرت کی دجنت زیری ورکی ، پہ عربو کی قانون وو چی دپیدا کیدو سرہ سم به بی انجونو ژوندی بنخولی او که به چیری اتفاقاً ہم یوہ انجلی ددی (بنخیدو) خخه خلاصہ سوہ نوبیا چی به بی پلار کله موقع پیدا کرہ نو ژوندی به بی قبر ته و اچول ولی چی ده ته ددی خخه نہایتی پیغور ورتلی چی خپله لور دیوچا زوجہ جوړہ کپی او یو شخص خپل زوم جوړ کپی ، دا اسلام دین پرلپسی احکام نازل کرہ دا سخت او دظلمہ خخه ډک رواج بی بالکل خراب کی او ویی بنوول چی دا خبری دپیغور قابلی نه دی ، دپیغور لائقی نوری خبری دی چی هغه خدای تعالیٰ حرام کپیدی .

۱۰۳ . **پوښتنه** : یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم داسی کم شی دی چی په هغه سرہ ماته دشیدی را کوونکی حق زما دذمی خخه ادا سی .

[سوال کوونکی: حجاج بن حجاج اسلمی رضی اللہ عنہ]

جواب : یوہ عمدہ او اصلی مریی یا مینخہ (هغه چاته ورکرہ چی تاته بی تی درکپیدی نو حق به بی ادا سی) . (ترمذی و ابوداؤد و نسائی)

شرح : مرضعه یعنی کوچنی ته تی ورکوونکی او شیدی ورکوونکی چی کله نہایتی لوی خدمت کوی گواکی هغه خپله وینه پہ کوچنی بانندی چینی چی پہ قدرت سرہ درزاق مطلق شیدی ورخخه جوړی سویدی ددی و جی نو دهغی حق ہم ډیر لوی دی او اهل عربو به ددی پوره لحاظ کوی ، کله چی به ددوی دکوچنیانو دشیدو خوړلو موده پوره سوہ نو دمقرری مزدوری خخه علاوه به بی یوڅه انعام ہم ضرور ورکوی او تی ورکوونکی به بی خوشحاله کول او دچا خخه چی به بی په

خپله شیدی چیسلی وی دهغی به یې هم همیشه خیال ساتی او حق به یې وراډا کوی. لکه چی حضرت سرورِ عالم ﷺ هم خپلی تی ورکونکی ته خپل خادر مبارک هوار کړی اویه عزت سره یې کنبښول او ډیر څه یې ورکړی وه (وگوره: مرضعة الرسول، ددې احقر تالیف)، پوښتنی وړاندی کوونکی صاحب دخپل کوچنی دتی ورکونکی دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړی وو، چی یو داسی شی په ارشاد کی راته وفرمایه چی دهغه څخه کوچنی ته دتی ورکونکی ښخی حق په پوره ډول سره ادا سی (او دښکاره الفاظو دحدیث دتایید څخه داهم قوی احتمال دی چی په خپله یې دخپلی تی ورکونکی ښخی په اړوند سوال کړی وی چی کم خدمت داسی دی چی دهغه څخه ددې کامل احسان شکریه ادا کړل سی) ده ﷺ یو نهایتی مناسب خدمت بیان کی یعنی یوښه مریی یا مینځه ورکه تر څو چی کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سی، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چی بس یو وار دی غلام ورکه بیایې نوهیڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چی دحق دادا کولو دپاره یې دا خدمت کافی دی گواکی څومره قدر زیات خدمت چی یې وسی بهتر دی.

۱۰۴. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ یو زما داکا زوی دی کله چی زه هغه ته ورسم یوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته یوڅه راکوی اونه وصله رحمی کوی (او کله چی دهغه بد سلوکی او نامهربانی ووینم نوزه قسم وخورم چی اوس به هیڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمی کوم) بیا هغه ماته راسی څه غواړی په داسی صورت کی څه کول پکار دی؟

[سوال کوونکی: حضرت مالک اشجعی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب: کم کار چی ښه او بهتر دی هغه کوه (یعنی دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمی ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه. (نسائی وابن ماجه)

شرح: دداسی بې مروته عزیز او قریب سره اول خو طبعاً احسان او مروت کول زړه نه غواړی دوهم لوی تکلیف دا وو چی دقسم خوړلو دوجی څخه مجبوره وو لیکن جناب سرورِ عالم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمایې چی دهغه ارشاد خدای تعالی په دې الفاظو سره فرمایلی دی چی: **ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ** او کم چی اسلامی خصوصیت دی چی تاسی دوی ته ددوی دسخت زړه کیدو او بې باکه کیدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کی نیکی اوبښه کوی

او دهغه دهمدردی او کومک څخه دریغ مه کوی او دقسم د ماتولو اجازه یې ورکړه دقسم مجبوری یې رفع کړه چی قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه لیکن دقسم تر پوره کولوچی کم بهتره اوبنه کار دی (یعنی وصله رحمی او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم یې په نورو ځایو کی هم فرمایلی دی چی کله پریوه خبره بانندی قسم واخیستل سی او دقسم په خلاف کولو کی یوه دینی فائده وی نو قسم دی مات کړی یعنی ددې خلاف هغه بنه کار دی وکړی او دقسم کفاره دی ورکړی. دقسم کفاره داده چی یو مریې آزاد کی یا لسو ۱۰ مسکینانو ته دواړو وختونه خوراک ورکړی او یا لسو ۱۰ مسکینانو ته جامې ورواغوندی، ددې درو سرو شیانو څخه چی هر یو وغواړی هغه دی ادا کړی که یې چیری ددغو څخه دیوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودی نو دی درې ورځی پرلپسی روژه ونیسی.

مسئله ۱: خوراک داسی ورکول پکار دی کم چی عموماً درمیانه درجې خلک یې خوری مثلاً ډوډی سره دسالنه، بنوروا یا نورو (که څه هم چی دغنمو ډوډی سره یوځای سالن ورکول نه دی ضروری) ۲. کمو مسکینانو ته چی یې سهار خوراک ورکړی وو هغوی ته دی دوهم وخت خوراک ورکړی که یې چیری نورو ته ورکړی نو کفاره نسوه ادا ۳. په خوراک ورکولو کی دا نه ده جائزه چی پوخ کړل سوی خوراک دهر شخص دخوراک موافق لسو مسکینانو ته دواړه وخته ورکړی بلکه هم هلته به یې کسبنوی اوپه خوری به یې څومره قدر چی یې خوړل غوښتل و دی خوری برابره خبره ده که زیات خوراک والا وی او که کم ۴. که یې چیری غله ورکول نوهر مسکین ته دی نیمه کاسه غنم ورکړی ۵. که یې چیری یوه مسکین ته تر لسو ورځو پوری هره ورځ دوه وخته خوراک ورکی نوبیا هم کفاره ادا سوه ۶. که یې چیری یوه مسکین ته تر لسو ۱۰ ورځو پوری نیمه کاسه (چی په انگریزی وزن سره پاوکم دوه سیره او احتیاطاً پوره دوه سیره) غنم ورکول نوبیا هم کفاره صحیح ده ۷. که یې چیری ددغومره قدر غلې قیمت پر لسو مسکینانو تقسیم کی بیا هم جائز دی ۸. که چیری جامې (کالی) ورکول وغواړی نوهر مسکین ته دی یوه پایجامه او یوه کرتی یا پایجامه او څادر یا پرتوگ او کرتی دی ورکړی ۹. نوی کپړه ضروری نه ده بلکه داسی جامې ورکول پکار دی چی هغه عادتاً لږ تر لږه درې میاشتی اغوستل کیدی سی ۱۰. په روژه کی دا شرط دی چی یوه په بلی پسی او پرلپسی متصلی به یې نیسی ۱۱. که چیری دمریضی، حیض یا بل شی په وجه په مابینخ

کی ناغه راسی نوبیابه یی دنوی سره خخه نیسی (مفصل حالات او مسئلې دکفاری او قسم احقر په رساله مفید الحالفین چی مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه کی لیکلی دی).

۱۰۵. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ ترټولو لویه گناه کمه یوه ده او ترهغه وروسته کمه او بیا کمه یوه؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن مسعود رضی الله عنه] **جواب:** (ترټولو غټه گناه) داده چی دخدای عزوجللا دپاره کم مثل او مقابل و منی حالانکه خدای تعالی (پرتا بانندی دا احسان کړیدی) چی ته یی پیدا کړی دوهمه گناه داده چی خپل کوچنیان وژنی ددې بیبری خخه چی هغوی به بیا ستاسره خوراک کوی بیا داچی دخپل همسایه زوجه راضی کی او دهغې سره زنا وکړی. (بخاری و مسلم)

شرح: ترټولو لوی جرم کفر او شرک دی ولی چی دا دخپل اصلی منعم او محسن خخه بالکل انکار دی یا دهغه سره داسی شریک جوړول دی چی هغوی په خپله دده مخلوق دی او دهغه عالی ذات سره یی هیش مماثلت او مشابهت هم نسته، تر اسلام دمخه اهل عربو دانجونی پیدا کیدل ډیر منحوس (بدبختی) او بد گنل اوددې پیغور داندیسنې خخه چی ددې دوجی به یو خوک زما زوم جوړیږی هغه به یی ژوندی بنخولی، او بعضی خلگو به ددې اندیسنې خخه هم اولاد مړ کوی چی دهغه دوجی خخه به مو خرچه لوړه سی، په خوراک او چینساک کی به زموږ سره شریک سی اسلام دا ټولی طریقې ناجائزی او حرامی کړی، که خه هم چی دا اولاد وژل مطلقاً حرام دی برابره خبره ده که دهری وچی خخه وی، لیکن کله چی عموماً انجلی دلوری او مسکینی دبیری خخه وژل کیدی همدغه آنحضرت صلی الله علیه و آله هم ذکر کی لکه چی په قرآن مجید کی چی یی همداسی ویلی دی چی: **وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ، إِنْ قَتَلْتُمْ كَانَتْ خَطَاً كَبِيراً** یعنی دلوری او مسکینی دبیری خخه اولاد مه وژنی. موزبه تاسی ته هم رزق درکوو او دوی ته هم، (دیوه رزق هغه بل نسی خوړلای) په تحقیق سره ددوی وژل ډیره لویه خطا ده. زنا که خه هم چی فی نفسه هم ډیره لویه گناه ده او داعلی درجو کبیره گناهونو خخه ده لیکن همسایه کم چی دهر ډول رعایت او حفاظت مستحق دی دهغه دزوجې سره په شناخت پیدا کولو سره مخ توره کیدل نور هم زیات خباثت او فسق دی زنا هم سوه او همسایه ته سخت ضرر هم ور ورسیدی.

۱۰۶. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ آيا ښځه به له پايجامې يوازي په کړتۍ او په پروني کې لمونځ ادا کولای سي؟ [سوال کوونکي: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب: هو! ادا کولای يې سي په دې شرط چې کړتۍ دومره کښته وه چې تر پښو پورې د شا خوا په پټه سي. (ابوداؤد)

شرح: دښځې دپاره دمخ او دواړو لاسونو تر خپرو پورې او دواړې پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا کول ضروري دي، دکړتۍ او پايجامې او نورو شيانو خصوصيت نسته نو که چيري يوه کړتۍ دومره غټه او کښته وه چې پر پښو باندې منبلی او پر سر باندې يې پروني وي چې په هغه سره يې غاړه او ورېښتان او غوږونه ټوله پټيږي نو بې له شېبې لمونځ ادا کړل سو، که څه هم چې کښته پايجامه يا پرتوگ نه وي، ددواړو پښو پټول که څه هم چې واجب او فرض نه دي ليکن دکړتۍ دومره قدر کښته کيدو تاکيد ددې وجي فرمايل سويدي چې که چيري لوړه وي او دولاري په حالت کې قدمونه نسي پکښې پټه نو په سجده او نورو ځايو کې به پوره پښې ښکاره سي چې دهغه څخه بيا لمونځ فاسديږي.

فائده: دښځې دقدمو په اړوند بعضی فقهاء حنفیه وايي چې دهغو پټول فرض نه دي صاحب هدايي او نورو دا قول ته صحيح فرمايلي دي بعضی وايي چې پټول يې فرض دي (مولانا عبد الحی الکنوي دې ته ترجیح ورکوي) دامام طحاوی او نورو ارشاد دي چې په لمانځه کې يې پټول فرض دي او دلمانځه دباندې نه دي فرض.

۱۰۷. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسې زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ويلو وار او وخت نه ورسيدی او زما خيال دی چې که چيري هغې دخبرو کولو موقع پيدا کړي واي نو ضرور يې صدقه کوله اوس که چيري زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه ورکړم نو هغې ته به څه نفع ورسوي او که نه؟ [سوال کوونکي: ابن عبادہ رضي الله عنه]

جواب: هو! که چيري ته دهغې دطرفه څخه صدقه وکړي نو هغې ته نفع رسوي (بخاری شريف).

۱۰۸. **پوښتنه:** يا فخر عالم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سويدي اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده؟

[سوال کوونکي: سعد بن عبد الله انصاري رضي الله عنه دخرج دقبيلي سردار]

جواب : داو بو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عبادہ رضی اللہ عنہ پہ انصارو کی دخرج دقبیلی سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضی اللہ عنہم او دمخکی اسلام راوړونکو خلگو خخه دی په ۱۵ هجری سنه کی دشام په ملک کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن یې تک شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضی اللہ عنہا وه دې دجناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم سره بیعت کړی وو ، په سنه ۵ هجری کی کله چی ده صلی اللہ علیہ وسلم ددومه الجندل (۱) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضی اللہ عنہ هم دآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سره یوحای ولاړی ، دده ترشا موربې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلگو ورته وویل چی یوخه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرخه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودگی کی یې خنګه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضی اللہ عنہم ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی ددومه الجندل خخه را واپس سوه جناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم سره دسعد بن عباده او نورو ملګرو رضی اللہ عنہم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی صلی اللہ علیہ وسلم ددې وقبرته ودریدی او دعایې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضی اللہ عنہ ددې په اړوند دآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه خخه په صدقه کولو کی نفع او گټه سته که نه؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد ورته وفرمایلی چی نفع سته نوییا حضرت سعد رضی اللہ عنہ خپل یو باغ ددې دطرفه خخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل خای باندي یې دمور دوفات حالت ونبی صلی اللہ علیہ وسلم ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده؟ کله چی په عربو کی داو بو لږوالی وو خوړې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داو بو دی، سعد رضی اللہ عنہ دهغې (مور رضی اللہ عنہا) دطرفه خخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأم سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرت سعد رضی اللہ عنہ دپوښتنی او جواب خخه خو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه خخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .
۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او گټه یې عامه وی

(۱). ددومه الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

۳. دخیر او صدقو په کارو کی او په خیرات کولو کی دخپلو مقتدایانو او بزرگانو څخه مشوره اخیستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقې په بنسکاره کولو کی هیڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخیر کارونه کول او هغوی ته ثواب وربخښل ډیر ښه او خوښ کار دی ۶. دمور او پلار په زندگی کی دهغوی څخه په اجازه اخیستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ که چیری یو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنیا فائده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسیری او که نه؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابوهریره او ابو امامة رضی الله عنهما]

جواب: هغه ته به هیڅ اجر او ثواب نه ورسیری . (ابوداؤد)

شرح: که چیری یوازی ددنیاوی فائدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت یا مزدوری یا مال غنیمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هیڅ هم نه ورسیری ، ځکه چی هغه په نیت دثواب او درضاء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چیری درضاء الهی او اعلاء کلمة الله دپاره جهاد کوی لیکن دمال او نورو شیانو طمع او خیال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته لیکن ترهغو خلکو دثواب څخه ډیر کم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بی له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمایي چی: الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ (الانعام : ۸۲) یعنی امن یوازی دهغو خلکو دپاره دی او پرهدايت باندی یوازی هغه خلگ دی څوک چی ایمان راوړی او خپل ایمان بی ديو ظلم (گناه) سره نه وی گډ کړی ، اوس نو داسی څوک دی چی دهغه څخه یو ظلم (گناه) نه وی صادره سوی؟

[سوال کوونکی: اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روایت دعبداالله بن مسعود رضی الله عنهما]

جواب: لکه څنگه چی ته گمان کوی داسی نه ده (یعنی په دې آیت کی دظلم څخه مراد مطلق گناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ خپل زوی ته فرمایلی وه چی: يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (لقمان: ۱۳) (ای زویه دخدای تعالی سره شریک مه نیسه په تحقیق سره شرک ډیر لوی ظلم دی یعنی په دې آیت کی هم دظلم څخه شرک مراد دی لکه څنگه چی لقمان عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ شرک ته ظلم فرمایلی دی . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی ظلم عام دی نو شرک ته هم ظلم ویل کیدی سی او نورو گناهونوته هم ددی وجی صحابه وو رضی اللہ عنہم ته نہایتی دشواره معلومه سوه او وبیریده چی امن او هدایت چی کله یوازی دهغه خلگو حصه ده چی هغه دهیخ قسم معصیت مرتکب او کوونکی نه وی نو شاید چی هیخ امن پیدا کوونکی والا شخص دی نه وی ولی چی یوه نه یوه گناه دهرشخص خخه کیری جناب سرورِ عالم ﷺ شفا ورته وفرمایله چی دلته مطلق ظلم نه دی مراد لکه خنگه چی تاسو گمان کړیدی بلکه دظلم یو خاص فرد او هغه ظلم مقید مراد دی کم چی دلزمان عَلَيْهِ السَّلَامُ په قول کی ذکر دی یعنی شرک، حاصل دجواب دادی چی دخدای تعالیٰ دارشاد مطلب دادی چی هدایت او امن والا هغه خلگ دی چی ایمان راوړی اوایمان دظلم عظیم یعنی دشرک دگډوالی خخه پاک وساتی دا مقصود نه دی چی کمه کوچنی یا لویه گناه دی نه وی ورخخه صادره سوی .

فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ خخه معلوم سو چی دظلم خخه په دې آیت کی شرک مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نہایتی حق ده لیکن قرینه او وجه دشرک دمرادیدو دکلام نبوی ﷺ خخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او شارحینو دحدیث فرمایلی دی چی په بشرک کی صحابه وو رضی اللہ عنہم تنوین دتحقیق او تنکیر دپاره گنی، حکه نودوی رضی اللہ عنہم ته دا شبه پینسه سوی وه ، جناب سرورِ عالم ﷺ تنوین دتعظیم دپاره مقرر کی او دظلم عظیم تعیین یې دبل آیت خخه وفرمایلی ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نہایتی صحیح ده لیکن په دې کی یوه دا شبهه کیدی سی چی صحابه رضی اللہ عنہم سره ددې چی ددې قرآن په ژبه وه او سره ددې چی دکلام باری تعالیٰ اعلیٰ ماهرین وه نومخالف مقصدیې خنگه ورخخه مراد کړی وو ، دوهمه داچی تنوین دتعظیم دپاره اخیستل په دې حای کی په هیخ ډول هم دکلام دطریقې سره مناسب اودذوقِ سلیم سره موافق نه دی .

البته داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالم مولانا محمد قاسم صاحب رحمۃ اللہ علیہ کم چی په یوه اورده تقریر کی په دې حای کی دظلم خخه دشرک دمرادیدلو وجه لیکلی ده په هغه کی هیخ شبه نه پاته کیری او داهل علم په روح او کوشش کی راخی او زړه یې په مطمئن کیری خلاصه دتوجیه دحضرت مولانا صاحب رحمۃ اللہ علیہ داده چی جناب رسول الله ﷺ دلبس دلفظ خخه دا وفهمول چی دلته شرک ورخخه مراد دی حکه چی په نورو گناهونو کی اوپه ایمان کی لبس نه

دی ممکن لبس او خلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داندامو هغه دزپه امور نه دی ددی و چی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیری گواکی معیت او اجتماع یی سره کیدلای سی ها! کله چی دشرك ظرف هم زپه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضی اللہ عنہم د لم یلبسوا پر لفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خوک چی دوحی او کلام الہی صحیح مخاطب او په پتو او بنکاره اسرارو یی خبر وو دده صلی اللہ علیہ وسلم دنظره خخه دا نکته نسوه پتہ او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .

دآیت په تفسیر کی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لم یلبسوا خخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پر بنسول مراد دی لیکن کله چی ددی اقوالو زموږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددی و چی هغه پاته کړل سوه .

۱۱۱. **پوښتنه** : ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی ، ما تر ذبح کولو مخکی سر و خریی. زما دپاره خه حکم دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت د عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما]

جواب: اوس ذبح وکړه او ددی بی ترتیبی خخه تاته هیخ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری) ۱۱۲. **پوښتنه** : یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زه ددی خخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه خخه وروسته بیا ذبح کیږی ما تر رمی دمخه ذبح وکړه نو اوس زما دپاره ستاسی خه ارشاد دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت د عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما] **جواب** : اوس رمی وکړه او (دناخبرتیا دوجی خخه دترتیب په مخالفت کولو کی) تا ته هیخ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .

شرح : ددی دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلابن سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلگ وه دڅلورو طرفو خخه راتله او سوالونه به یی کوله نبی صلی اللہ علیہ وسلم دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعہ ده کم چی نبی صلی اللہ علیہ وسلم په آخر کی دخپل عمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولک دیرش زره ۱۳۰۰۰۰ انسانان نارینه اوبنحینه دحج دپاره دده صلی اللہ علیہ وسلم ملگری وه دټولو نظر پرده صلی اللہ علیہ وسلم باندی وو کم خه چی به ده صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل په هغه باندی

به يې له شېبې عمل کوی او کله چی به یوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به یې پوښتنه کوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع کی آنحضرت ﷺ د عرفات او مزدلفې څخه تروا پس کیدو وروسته پراوښه باندي سپور سو د جمره وو ویشتل یې کوله (یعنی پر جمره وو باندي یې ډبرې ویشتلې) په دې حالت کی ډیرو خلگو پوښتنه کوله او جوابونه یې ترلاسه کوله ، ددې څخه دا هم معلومه سوه چی عالم یا مفتی که چیری په عبادت مشغوله وی یا په یوه لار کی ولاړ وی نو دیوې ضروری مسئلې په پوښتلو کی دهغه څخه او په جواب ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته ، او یوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی د جمعې ، اخترونو او نورو هغو ورځو کی چی په هغه کی معطلی وی د علم شغل منع نه دی ولی چی دا سوال او جواب داختر په ورځ واقع سوی وو .

د حج د افعالو د جملې څخه د ذی الحجی پر لسم تاریخ داخلور شیان هم ضروری دی: ۱. اول په مقام منی کی د جمره عقبې رمی کول ، ۲. تر هغه وروسته اوبن یا بزه یا بل شی ذبح کول ، ۳. تر هغه وروسته سر خریل یا یو څه ورپښتان کوچنی کول ۴. تر هغه وروسته بیا مکی معظمې ته تلل او هلته د خانه کعبې طواف کول . که چیری د ناخبری او لا علمی څخه ترتیب بدل سی کم شیان چی مخکی ادا کیدل هغه یې وروسته کړه او کم چی وروسته لازم وه هغه یې مخکی کړه نو څه گناه نسته لکه ده ﷺ چی د پوښتنی په جواب کی صاف وفرمایله لیکن ددې بې ترتیبی د نقصان د جبری او بدلې دپاره دم ورباندي واجیبری یعنی بزه یا بل شی به ذبح کوی ، لکه چی ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمایلی دی چی کم سپی چی دخپل حج په افعالو کی څه افعال دمخه یا وروسته کړی هغه ته وینی بهیول (یعنی قربانی کول) پکار دی البته که چیری قصداً ددې ترتیب خلاف وکی نو د ذبیحې پرواجب کیدو سر بیره گناه هم لری .

۱۱۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دخادم خطا هره ورځ څو واره معاف کوم ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت د عبداللہ بن عمر او عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہما]

جواب : هره ورځ یې او یا ۷۰ واره معاف کوه . (ترمذی شریف)

شرح : کله چی معاف کول هر وار بهتره او ښه دی ، خدای تعالی فرمایي : وَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ، ددې وجی آنحضرت ﷺ چی کله دا سوال واوریدی نو پته ځله سو لیکن کله چی سوال کوونکی دوه درې واره عرض وکی نو ویې فرمایل

چی اویا ۷۰ واره بی معافوه ، یعنی ډیر وارونه په نهایتی ډیر والی سره بی معاف کوه خومره چی بی زیات معافوی هغومره بنه دی ، دبعضو روایاتو دالفاظو څخه معلومیږی چی سوال کوونکی دده رضی الله عنه د حال پوښتنه کړی وه چی ته صلی الله علیه و آله بی خو واره معافوی ده صلی الله علیه و آله وفرمایل چی اویا ۷۰ واره ، دا روایت په ترمذی او تاریخ بخاری کی د عبد الله بن عمرو رضی الله عنه په ذریعه روایت کړل سویدی او په ابوداؤد او نورو کی د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما په روایت باندی مروی دی .

۱۱۴ . پوښتنه : ای رحمة للعالمین صلی الله علیه و آله آیا مورځو خلگو ته دچارپایانو (۱) په خدمتو (مثلا په خوراک او چینساک ورکولو) کی هم ثواب حاصلیږی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په روایت دابی هریره رضی الله عنه]

جواب : دهریوه لاندی ځیگر لرونکی شی (یعنی حیوان) سره په احسان اونیکی کولو کی اجر او ثواب دی . (بخاری شریف)

شرح : حضور صلی الله علیه و آله یو وخت ارشاد وفرمایي چی په مخکنی زمانه کی یو شخص دمکې معظمې په لار کی په یوه میدان کی تیریږی کله چی نهایتی سخت تږی سو نو یوه څاته لاندی ورشوه سو اوبه بی وچنبلی او سیرابه سو بیرته دباندی راووتی چی گوری یو سپی دسختی تندی څخه ژبه را ایستلی ده او دڅاه پر شاوخوا باندی لندی خاوری څتی لاندی نسی ورتلی چی اوبه وچنبلی هغه شخص دا خیال وکی چی دتندی دتکلیفه څخه چی کم مصیبت پر ما باندی تیر سو په هغه کی اوس دی مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چی یو لوبنی نه وو موجود نوپه خپله موزه کی بی اوبه واچولی او هغه بی په ځله کی ونیوله او لوړ راوختی (ولی چی په څاه کی سپی دواړه لاسونه پر دیواله نیولی وی اوپه تکلیف راخیژی) او په سپی بی اوبه وچنبلی او اوبه بی کی ، الله تعالی ددې شخص دا دخیر عمل قبول کی او ده ته بی مغفرت وکی اوپه جنت کی بی داخل کی ، داقصه چی بی واوریده صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یا حضرت صلی الله علیه و آله آیا دداسی حیواناتو خدمت هم دثواب سبب گرځی ، ده صلی الله علیه و آله وفرمایل چی یوازی پردوی باندی نه دی موقوف بلکه ټولو ذی روحو او جاندارو شیانو ته په راحت رسولوکی اجر او ثواب تر لاسه کیږی ، لیکن دا ارشاد دهغو حیواناتو په اړوند دی کم چی ضرر رسوونکی نه وی اوپه

(۱) په روایت کی لفظ دبهائم ذکر دی ، خاص څلور پښی لرونکی حیوان ته هم بهائم ویل کیږی او ټولو جاندارو شیانو ته هم ویل کیږی . منه رحمه الله تعالی

شریعت کی دهنوی دوژلو حکم نه وی ، کم حیوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شریعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لرم ، مورک او نور دهنو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ پر مور ډواړو باندي په لار کی دلمانځه وخت داخل سو او اوبه نه وی مور تیمم وکی او لمونځونه مووکره بیا اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه یوه اودس وکی بیایې لمونځ وکی او یوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وگنی) او دوباره یې لمونځ نه وکی ، تاسی ارشاد وفرمایاست چی دچا کار صحیح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه (رضی الله عنهما) په روایت دعطاء بن یسار تابعی جلیل القدر رحمۃ اللہ علیہ] **جواب** : چاچی لمونځ نه دی را گرزولی هغه قاعده او طریقه دشریعت پیدا کره او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسیدی (ابوداؤد ودارمی ونسائی)

شرح : په تیمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چیری اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته ددې وجی ده رضی الله عنہما دیوه صحابی رضی الله عنہ په اړوند وفرمایل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندي عمل وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه نفل سو ددې وجی ده رضی الله عنہما ارشاد وفرمایې چی تاته دوه واره اجر حاصل سو یو د فرضو ثواب او یو دنفلی لمانځه ثواب ، لیکن کله چی قوی امید وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختمیدو دمخه به اوبه پیدا سی نو بهتره اوخوبه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تیمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چیری بیا هم نسوی پیدا نو تیمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که یې چیری په تیمم سره لمونځ کوی او په همدې حالت کی یې اوبه پیدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، یا یو څوک اوبه خرڅوونکی والا راغی) نو بیا دې لمونځ مات کړی او اودس دی وکی اوبیا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی ، که چیری یو شخص اوبه خرڅوونکی راغی او درانیولو طاقت یې هم وو نو تیمم نه دی صحیح اوبه دی رانیسی او اودس دی وکی ، که چیری اوبه ترحد زیاتی گران قیمتته وی نو رانیول یې واجب نه دی ، په ځنگله کی که چیری په اسبابو کی اوبه

موجودی وی مگر هغه یې نه وی په یاد نوتیمم یې وکی اولمونخ یې وکی او تر ادا کولو وروسته بیا ورپه یاد سوه نو لمونخ ادا سویدی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته او که چیری په آبادی او کلی کی داسی موقع پینسه سوه نو راگرخول یې ضروری دی (تیمم آسانه او په کار راتلونکی مسئلې په رساله الطهور المسلمین کی وگوره) .

۱۱۲. **پوښتنه** : زما دمور پرذمه باندی یو نذر وو دهغه دپوره کولو څخه مخکی دهغی وفات وسو آیا زه دهغی دطرفه څخه دا نذر پوره کولای سم ؟

[سوال کوونکی : حضرت سعد رضی الله عنه]

جواب : ادا یې که . (بخاری وغیره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې کی اختلاف دی چی دسعد رضی الله عنه مور صاحبی رضی الله عنها دچشی نذر ایبسی وو دغلام آزادولو او که دروژو نیولو او که مطلق نیت یې له کم قیده ، مگر دا معلومه سوه چی دمړی دطرفه څخه که چیری دهغه وارث نذر پوره کی نو صحیح دی ، تفصیلی بیان دمړی دحج او نذر مخکی تیر سو .

۱۱۷. **پوښتنه** : یا رسول الله صلى الله عليه وسلم ماته په اسلام کی یوه داسی جامع او اصلی خبره را وښیه چی ترتا وروسته یې بیا دبل چا څخه دپوښتنی کولو ضرورت نه وی ؟

[سوال کوونکی : سفیان بن عبد الله رضی الله عنه دطائف اوسیدونکی]

جواب : اَمَنْتُ بِاللَّهِ وایه او بیا پرهمدغه باندی مستقیم او محکمه اوسه (مسلم ، ترمذی ، نسائی ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنی ډک قول حضرت افصح العرب والعجم صلى الله عليه وسلم دالله تعالی دکلام پاک ددې ارشاد (۱) څخه اخیستی دی چی : **إِنَّ (۱) الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا** ، په حقیقت کی په دې څو الفاظو کی یې دایمان او اسلام ټول ضروریات جمع کړیدی ولی چی دایمان او توحید خداوندی اعتقاد او اقرار یې په اَمَنْتُ بِاللَّهِ سره ورته وښووی اوپاته چی څومره قدر ضروریات داسلام دی هغه ټوله داستقامت دپاره ضروری دی مستقیم اوسیدل هغه وخت صحیح کیږی چی دسر دوربښته په

(۱) . په ترمذی شریف کی دی : **قل ربی الله ثم استقم .**

(۲) . یعنی کومو خلگو چی وویل چی زموږ پروردگار الله تعالی دی بیا پرهمدغه باندی ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرگ پروخت یا په قبرکی) ملایکی راخی او ورته وایی چی څه بیره او غم مه کوه موږ ستا هرډول کومک کوونکی یو . منه رحمه الله تعالی

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری خخه انحراف او کورپوالی نه وی او دهیخ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومک وفرمایي هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸. **پوښتنه** : ای جناب سید عالم رحمته الله علیه دمړه سوی حیوان چمړه پاکه ده او که ناپاکه او دهغې استعمال جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عائشې رضی الله عنهما]

جواب : په رنگ وړکولو سره پاکیری . (مسلم ونسائی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کرل سی دهغه چمړه خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یا مړ کرل سو دهغه چمړه په رنگ (دباغت) وړکولو سره پاکیری دارنگه دخنزیر خخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو چمړه هم په دباغت سره پاکیری . دباغت په هغو ټولو شیانو سره جائز دی چی په هغه سره دچمړی رطوبت اونور وچ سی چمړه صافه سی او دبد بویی او خرابیدو خخه محفوظه سی ، لکه پتیکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راخی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لنډیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

(۱) . په انبیاوو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲) . حضرت شبلی رحمته الله علیه په خوب کی دحضور سرور عالم رحمته الله علیه په زیات کولو سره مشرفه سو او عرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور رحمته الله علیه ارشاد فرمایلی دی چی سورۃ هود او ددی ډول نورو سورتونو زه بوډا کریم (غالباً دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی خخه به دی رحمته الله علیه بوډا سوی وی) ده رحمته الله علیه وفرمایل چی نه ! بلکه دسورۃ هود دې آیت زه بوډا کریم چی : **فَأَسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ** (یعنی تاته چی خه ډول حکم سویدی پرهغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده رحمته الله علیه ثابت قدمه کیدل خه سخت نه وه لیکن ده رحمته الله علیه ته دخپل ضعیف امت فکر او غم وو چی دا خلگ به خنګه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳) . پتیکری : دمالگی دقسم خخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراک دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴) . ببول : یو قسم خوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵) . مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

دانسان وربنستان ، غابن ، هپوکی ، پوست او نورو شیانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنگ کولو سره نه پاکیږي (۱) .

۱۱۹. **پوښتنه** : بعضی وختونه (دیوه سخت ضرورت دوجی څخه) مور په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی گورو چی لمونځونه په جماعت شروع سویدی په هغه کی هم شریکیږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوب انصاری او نور صحابه رضی اللہ عنہم]

جواب : شریکیدل پکار دی او کمه شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته دجماعت ثواب حاصلیږي (ابوداؤد)

شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی گواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو څخه دصحابه (۲) وو رضی اللہ عنہم معلومه سویده چی دا حکم صرف دمابینین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیگر او مابنام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .

۱۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما پلار وفات سویدی او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (دصدقی ، خیرات او نورو شیانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه څخه صدقه وکم نو دابه دهغه دگناهونو کفارو وگرځول سی (او زما ددغی صدقی څخه به هغه ته څه نفع ورسیري) او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هریره رضی اللہ عنہ]

جواب : هو! ستا صدقه به دهغه دپاره دگناهونو دکفارې باعث وگرځول سی (اوستا دخیرات څخه به هغه ته ضرور نفع ورسیري) ، (مسلم شریف)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جائز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شیانو ثواب مړی ته رسیري (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپک والی پراخی او که نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږي) مگر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندي نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

(۱) ددباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ - ۱۰۰ کی وگوری . منه رحمه الله تعالی

(۲) دهدیه المتقین اومه ۷ صفحه وگوره . منه ^۷

او نور حقوق دمري لکه پور او نور که چيري مري مال پري ايبي و نو دهغه مال خخه يي ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصيت کري وی او که نه ، او که يي چيري مال نه وو پري ايبي نو وارثانو ته اختيار دی چي دخپل مال خخه دهغه پرځمه باندی واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟ مقصد دا چي دمري دطرفه خخه صدقه او خيرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهايتی نافع او دگناهونو دکفاري سبب گرخی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الْأَخْيَارِ . آمين

* * *

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رضی اللہ عنہ فتوی :

۱۲۱. پوښتنه : زما عمه مغیره بنت الحارث چي يهوديه وه ديمن په ملك كی وفات سوه اوس دهغې دترکي او ميراث مستحق څوک دی زه يم او که دهغې يهودی قریب [سوال کوونکی : محمد بن اشعث رَضِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

جواب : ددې وارث ددې دقريبانو خخه هغه څوک کیدی سی څوک چي ددې هم مذهب (يعنی يهودی) وی ، څوک چي ددې ترټولو زیات قریب او رسته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث ديمن اوسيدونکی وو کله چي دهغه عمه وفات سوه نو ديمن خخه راسپور سو په مدينه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چي درسول مقبول ﷺ ريښتيني ځای ناستی او دمسلمانانو خير طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب خخه معلومه سوه چي دکافر دميراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، يهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به يي حقدار وی څوک چي په کفرکی دده سره شريك وی، داغه رنگه دمسلمان کافر وارث دميراث خخه محروم دی، يوازی هغه وارثانو ته به ورکول کيږي څوک چي مسلمان وی (دامام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قول دی چي که چيري دميراث تر تقسيم کيدو دمخه يوڅوک کافر مسلمان سی نوبيا دميراث خخه

نه محروم کیری). .

۱۲۲. پوښتنه: یا امیر المؤمنین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جراد (یعنی ملخ) حلال دی او که نه؟
جواب: (حلال دی) زما زره غواړی چی زموږ سره دهغو یوه کوچنۍ ټوکری وای او موږ ورڅخه خوړلی. (مؤطا)

شرح: لکه څنگه چی ماهی برابره خبره ده که ژوندی پیدا سی یا مړ هرډول حلال دی داغه رنگه ملخ هم مړ وی که ژوندی هرډول حلال دی، ذبح کولو ته نه دماهی حاجت سته او نه دملخ، البته دماهی یو قسم حرام هم دی یعنی هغه چی په اوبو کی دننه مړسی اوبیایې خپې دباندی راوغورځوی، دملخ هیڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فتوی
۱۲۳. پوښتنه: ای امیر المؤمنین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ! ما دکوفې شاته اوبنان خړول دهغو څخه یو اوبن په یوه غار کی ولویدی (او مرگ ته نژدی سو) ماته انډیښنه سوه چی شاید تررا ایستلو او ذبح کولو څخه مخکی مړ سی ځکه نو ما یوه تیره اوسپنه را واخیسته (بسم الله می وویل) دهغه په بغل می ننه ایستل (او زخمی می کی، وینه یې وبهیده بیا چی کله یې ساه وخته نو) دهغه اعضاء می ټوټی ټوټی کره پرخپلو قریانو می تقسیم کره اوس هغوی ددې غوښی دخوړلو څخه انکار کوی تاسی ارشاد وفرمایاست چی هغه وخورو او که نه؟

[سوال کوونکی: راشد سلمانی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب: (هغه حلال دی) هغه وخورو او ماته هم پکښی حصه راکړئ (رواه ابن ابی شیبه ونقلته من فتح الباری).

شرح: دتښتیدو اوپه واك کی دنه راتلوپه وجه، یاپه یوه غار او بل شی کی دلویدو په وجه دکم ځای څخه چی دژوندی راوتو امیدنه وی کله چی یې ذبح کول ممکن نه وی نو ددارنگه زخم لگولو څخه ذبیحه حالیری (مفصلی مسئلې ددې قسم مخکی تیری سویدی) جناب علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دسیّد المرسلین صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکی دشبهي دایسته کولو او زره خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښی ورڅخه طلب کړی.

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سیدنا ابن مسعود رضی الله تعالی عنه المعبود فتوی:

۱۲۴. پوښتنه: موږ دواړو دمانام په لمانځه کی دامام سره یوه رکعت ونیوی دامام

تر سلام و روسته مور دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق یو رکعت ادا کی دالتحیات دویلو دپاره کنبینستی (اوبیا تر یوه رکعت وروسته یې التحیات ویل پوره کړه) لیکن جندب یوازی داخیری رکعت تر ادا کولو وروسته کنبینستی اوس وفرمایاست چی دچا فعل صحیح دی ؟

[سوال کوونکی : مسروق و جندب شاگردان ابن مسعود رضی اللہ عنہما]

جواب : تاسی دواړو بڼه کړیدی (یعنی لمونځ ددواړو اداسو) لیکن زه داخونوم چی دمسروق په مثل سره لمونځ کوی (یعنی ترهر رکعت وروسته التحیات وایاست) .

شرح : تر دوو رکعتو وروسته چی کله کنبینستل واجب دی لهذا دیوه رکعت دامام سره او یوه رکعت دیوازی کولو څخه وروسته دی دالتحیات دپاره کنبینی ، بیا دې دریم رکعت وکی او کنبیدی نی ، لیکن که چیری تر یوه رکعت یوازی ادا کولو وروسته نه کنبینستی بلکه یوازی په آخرکی کنبینستی لکه چی په پوښتل سوی صورت کی جندب رضی اللہ عنہ کړی وه نوبیا هم لمونځ ادا کیری او سجده سهو نه لازمیری .

۱۲۵. پوښتنه : ای مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلی زوجې ته طلاق ورکی دواړه واره تر حیض راتلو وروسته ددې حیض راتلل ودریدی تر اتلسو ۱۸ میاشتو پوری نه راغی په همدې حالت کی ددې وفات وسو ، ماته دهغې په میراث کی حصه اخیستل جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت علقمه رضی اللہ عنہ شاگرد ابن مسعود رضی اللہ عنہ]

جواب : خدای تعالی ددې ښځی میراث ستا دپاره ودروی ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کې یې راوله (مؤطا)

شرح : تر طلاق وروسته چی کله درې واره حیض راسی نو عده تیریږی او دنکاح علاقه بیا نه پاته کیږی، دا درې واره حیض راتلل شرط دی برابره خبره ده که په هر څومره موده کی راسی، که چیری دسوال کوونکی ښځه دریم وار هم دحیض څخه فارغه سوی وای نو زوج ته په میراث کی حصه نه رسیده ولی چی هیڅ علاقه نه وه پاته لیکن دده په مقدر کی دښځی دریم وار حیض راتلل وځنډیدل او په همدغه حالت کی وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولی چی که چیری په عده کی زوجه مړه سی نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړی ، ددې وجی حضرت عبد الله ابن مسعود رضی اللہ عنہ په جواب کی وفرمایل چی ددې میراث خدای تعالی ستا دپاره ودروی

ددې څخه معلومه سوه چي دطلاق په عده كې ددرو وارو حيض راتلو اعتبار دى دمياشتو دشمير نه دى البته كه چيرى بنځه دشپيتو ۶۰ يا پنځه پنځوسو ۵۵ كلو وعمر ته ورسيرى او دحيض څخه بالكل مايوسه سى نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې مياشتى ده دارنگه هغه كوچنې انجلې چې هغې ته حيض نه راځي په طلاق كې به درې مياشتى تيروي .

دحضرت عبد الله ابن العباس افضل الفقهاء وابن عم رسول الله ﷺ فتوى :

۱۲۶ . **پوښتنه :** حائضې بنځې كه چيرى دسجدې آيت ديو چا څخه واوريدي نو سجده به كوي او كه نه ؟
[سوال كوونكى: نامعلوم الاسم]
جواب : سجده دى نه كوي ددې وجې چې سجده تلاوت هم (گواكي يو قسم) لمونځ دى . (دارمى شريف)

شرح : په قرآن مجيد كې څورالس ۱۴ ځايونه داسې دى چې دهغه آيت پر ويونكي او اوريدونكي دواړو باندي سجده لازميرى دا اختيار دى چې هغه وخت يې ادا كوي او كه بل وخت يې ادا كوي ، كله چې سجده هم دلمانځه يو جزء دى او دسجده تلاوت دواجبیدو او ادا كولو دپاره هغه ټوله شرطونه دى كم چې دلمانځه دپاره وي يعنى عاقل ، بالغ ، دحيض څخه به پاكه وي او دادا كولو په وخت كې به سره داودسه قبلې ته مخامخ وي ، ځاى او كالى به يې پاك وي ددې وجې ابن عباس رضي الله عنه وفرمايل چې سجده تلاوت هم گواكي يو قسم لمونځ دى لكه څنگه چې لمونځ پر حائضې نه دى واجب داغه رنگه سجده تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده كه يې خپله ووايي يا يې دبل چا څخه واوري البته كه يې چيرى حائضه په خپله ووايي نو پر اوريدونكو باندي سجده واجبيږي په خپله پر حائضه باندي نه واجبيږي او په همداسې حالت كې هغه دقرآن كريم په تلاوت كولو سره گناهگاره كيږي هم .

۱۲۷ . **پوښتنه :** اى ابن عم رسول الله ﷺ ديوه سړي دوې زوجى دى يوې زوجى يې يوې بلى انجلې ته شيدې وركړې او بلى زوجى يې يوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلې په مابينځ كې نكاح جائزه ده او كه نه ؟

[سوال كوونكى : يوشخص په روايت دعمر بن شريد تابعى رضي الله عنه]

جواب : (نه ده جائز ځكه) هغه نطفه چې دهغه دوجى څخه كوچنې پيدا كيږي او شيدى را كښته كيږي په دواړو ځايو كې يو دى . (موطا)

شرح : دا دواږه کوچنيان په خپل مابينځ کې سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی څخه چې ددواږو بنځو شيدی راځی هغه ددې دواږو کوچنيانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشق سنت خير البشر حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فتوى

۱۲۸. **پوښتنه :** ای حضرت کم ماهی چې درياب په خپلو څپو سره پر کناره باندي وغورځوی هغه حلال دی او که نه؟ دهغه خوراک جائز دی او که نه؟

[سوال کوونکی : عبد الرحمن صاحبزاده ابو هريرة رضي الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراک کې هيڅ اندېښنه نسته (او په حلال کيدو کې يې هيڅ شبهه نسته). (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هريرة رضي الله عنه صاحبزاده عبد الرحمن کړی وو اول خو ابن عمر رضي الله عنهما ددې دخوراک څخه ممانعت کړی وو ليکن کله چې کورته راغی اوپه قرآن مجيد کې يې دا آيت وليدی چې : **أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ** نو عبد الرحمن ته يې دخپل خاص خادم حضرت نافع په واسطه زبانی وينا واستوله چې ويې خوره هيڅ حرج نسته پکښی ، دا حکم دهغه ماهی دی چې داوبو څخه دباندی تر را غورځيدو وروسته مړ سی يا دتالاب اوبه وچي سی او مړسی او کم چې په اوبو کې دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حديث شريف کې ددې دخوراک ممانعت فرمايل سويدي هغه نه خوړل پکار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. **پوښتنه :** که چيری يو شخص دجماعت په لمانځه کې شريك سی او بيا په لمانځه کې ورپه ياد سوه چې ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا کړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا کيږی او که به يې دوباره کوی ؟

[سوال کوونکی : يو شخص په روايت دنافع]

جواب : هغه ته پکار دی چې دامام سره تر پوره کيدو وروسته خپل مخکنی قضا سوی لمونځ ادا کی او بيا هغه لمونځ را وگرځوی کم چې يې دامام سره کړيدی (موطا)

شرح : واجب داده چې اول خپل قضا سوی لمونځ ادا کی بيا راتلونکی لمونځ وکی نوده چې کم لمونځ دامام سره کړيدی هغه نسو ادا ولی چې دهغه څخه دمخه لمونځ دده پرذمه باندي باقی دی مگر دامام پرېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چې هغه لمونځ پوره کړی نو مخکنی قضا سوی لمونځ دی ادا کړی کله چې

مخکنی لمونخ اداسو نوبیا دی دا لمونخ دوباره وکی کم چی بی دامام سره کپیدی لیکن دقضا سوی لمانخه ادا کول دوخت تر لمانخه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنخو لمونخو زیات قضا سوی لمونخونه نه وی اوبستی که چیری قضا سوی لمونخونه ترپنخو زیات وی نودا چی هغه پرپردی او دموجوده وخت لمونخ اول ادا کپی هم جائز دی .

دمیر منشی دحضور سرور عالم ﷺ حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہما فتویٰ :

۱۳۰. **پوښتنه :** ای کاتبه در رسول الله ﷺ ما پر بعضو خلگو باندی یوڅه کپره (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کپی وو اوس هغه خلگ نقدی روپی را کول غواړی او وایی چی ته یوڅه روپی معاف کپه نو مور به نقدی روپی در کپو دا صورت جائز دی او که نه ؟

جواب : (دا صورت نه دی جائز لهذا زه تاته اجازه نسیم در کولای چی دا قسم معامله وکپی) او چی داسی روپی په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)
شرح : مثلاً پنخوس ۵۰ روپی دیو چا پرذمه باندی ددوو ۲ میاشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وایی چی په اوس وخت کی (یعنی تر دوو میاشتو پوره کیدو مخکی) ۴۰ روپی واخله او لس ۱۰ روپی معاف کپه دا نه دی جائز ، دا ربوا او سود دی ولی چی گواکی لس ۱۰ روپی بی تاوان وکی او دوی څلور میاشتی مخکی بی روپی حاصلی کپیدی ، بس همدغه ربوا ده .

دحضرت سیدنا عمار بن یاسر صحابی قدیم الاسلام رضی عنه رب الانام فتویٰ :

۱۳۱. **پوښتنه :** ای حضرت که چیری یو څوک خپل ذکر مسه کپی نو اودس ماتیرپی او که نه ؟

[سوال کوونکی: اهل مجلس په روایت د عمیر بن سعد رضی اللہ عنہما]
جواب : (اودس نه ماتیرپی ځکه لکه څرنګه چی نور اندامونه دی همدغه رنګه) هغه هم ستا بدن څخه یوه ټوټه ده (لیکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډیر بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بی له ضرورته دی پر داسی ځایو باندی لاس نه تیروی ، او که چیری لاس ولگول سی هم نو اودس نه ماتیرپی لیکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنین سیدتنا حضرت عائشة صدیقه رضی اللہ عنہا فتویٰ :

۱۳۲. **پوښتنه :** که چیری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

کپرو باندی ولگیری نو کپری به ناپاکه سی او که نه ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دقاسم ورور زاده دعائشی رضی اللہ عنہما]

جواب: ددی هیش مضائقه (ممانعت) نسته کپری ددی خخه نه ناپاکه کیری. (دارمی)
شرح: په جنابت کی چی کله حکمی نجاست دی په بنکاره پر ټوله بدن باندی کم نجاست نه وی لگیدلی لهذا دهغه خوله او نارې پاکی دی په دې سره کالی نه ناپاکه کیری البته که چیری پر بدن باندی یو خای بنکاره پلیتی لگیدلی وی نو چی دخولې سره وبهیری او دهغه پوره اثر پر کالو باندی راسی نو بیا کالی ناپاکه کیری.

دمشهور صحابی حضرت ابو هريرة رضی اللہ عنہ حافظ احادیث نبویہ صلی اللہ علیہ وسلم فتوی:

۱۳۳. **پوښتنه:** بنحی ته په حالت کی دحیض سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ

اَكْبَرُ وویل جائز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]

جواب: جائز دی. (دارمی شریف)

شرح: دا رنگه نور اذکار او دعاوی ویل صحیح دی البته قرآن مجید ویل ورته حرام دی.

دحضرت سعید بن مسیب سید التابعین علیه رحمة رب العالمین فتوی:

۱۳۴. **پوښتنه:** یا حضرت کم وخت چی امام خطبه ویله یوه شخص ته پریچی راغی

(هغه الحمد لله وویل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکی (یعنی یرحمك الله یی وویل) ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]

جواب: هغه ته ووايه چی بیا داسی نه کوی (ولی چی په وخت کی دخطبی سلام او کلام او یرحمك الله ټول ناجائز دی). (کتاب الآثار للامام محمد رضی اللہ عنہما).

شرح: پریچونکی چی کله الحمد لله ووايي نو اوریدونکو ته یرحمك الله ویل لازمی او داسلامی حقوقو خخه دی او په احادیثو کی ددی تاکید راغلی دی لیکن حالت دخطبی چی کله دلمانخه په مثال دی لهذا په هغه کی چی څرنگه سلام او دعا اونور ناجائز دی داغه رنگه داهم ناجائز دی، حضرت سعید بن مسیب رضی اللہ عنہما ډیر لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجری کی دحضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ په خلافت کی پیدا سویدی دسوهاوو صحابه وو رضی اللہ عنہم سره یې ملاقات کړیدی، په زهد، عبادت او علم کی په خپله زمانه کی یې مثله وو دابو هريرة رضی اللہ عنہ شاگرد رشید وو، څلویښت ۴۰ حجونه یې کړی وه، په سنه ۹۳ هجری کی یې وفات وسو، رحمه

الله تعالی بفضله

دعائقدر تابعی حضرت سعید بن جبیر شهید رحمۃ اللہ علیہ فتویٰ :

۱۳۵. پوښتنه : یا حضرت که یوچا دیوی مقررې مودی په وعده سره غله (د سرو زرو یا سپینو زرو یا روپو په عوض کې) خرڅه کړه او بیایې پرځای دنقد قیمت (خرما یا بل خپل ضرورت شی) واخیستی نو جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هیڅ ممانعت نسته جائز دی . (موطا)

شرح : مثلاً زموږ دغلي قیمت لس ۱۰ روپۍ درانیوونکی پرذمه باندې واجب وی موږ هغه روپۍ نه وی قبض کړې بلکه خرما یا کپړه یا یوبل شی مو په رانیوی نو هیڅ ممانعت نسته ولی چې په قیمت کې دا شرط نسته چې ترڅو پوری یې قبض کړې نه وی په هغه کې دی تصرف نه کوی .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده خلیفه اول رضی الله عنهم اجمعین فتویٰ :

۱۳۶. پوښتنه : که چیری یو شخص په حالت کې دحیض دزوجې سره صحبت وکړې نو ددې څه کفارو ورکول پکار دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت د عبد الرحمن بن قاسم رحمۃ اللہ علیہ]

جواب : خدای تعالی ته دی عاجزی، عذر، توبه او استغفار وکړې او بیا دی هیڅکله داسی نه کوی (دارمی)

شرح : په حالت کې دحیض صحبت او مجلس کول نهایتی سخته او لویه گناه ده او دسپلهاوو قسمونو مریضیو سبب دی دسوال کوونکی مطلب داوو چې آیا څه مالی کفارو ورکول هم لازم دی او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چې په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافی دی مال ورکول ضروری نه دی لیکن که چیری دخپل قدرت په اندازه صدقه او خیرات هم وکی نوددې سخت معصیت او گناه دوجی څخه چې کم غضب خداوندی پرجوش باندې راځی په هغه کې به سپک والی راسی ځکه چې په حدیث شریف کې راغلی دی چې دخدای تعالی غصه او درد صدقه کښته کوی او دسوء خاتمی (یعنی بدی خاتمی او بد انجام) څخه یې محفوظه کوی .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خلیفه دوم رضی الله عنهم اجمعین فتویٰ :

۱۳۷. پوښتنه : یوشخص په سفر کې یوځای تم سو او اراده کوی چې ددې ښار څخه

به نن یا سبا خم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ تلل وځنډیږی په داسی صورت کی به دلمانځه قصر کوی او که به یې پوره کوی ؟

[سوال کوونکی: هشام بن عروه أستاذ امام ابو حنیفة رحمۃ اللہ علیہما]

جواب: قصر دی کوی که څه هم چی په دې ډول سره میاشتی تیری سی . (موطا)
شرح: قاعده داده چی کله مسافر په یوه ښار کی دپنځلسو ۱۵ ورځو تم کیدو اراده وکی نو پوره لمونځ دی کوی که نه وی نو دمسا فرینو په ډول قصر دی کوی یعنی څلور رکعت لرونکی لمونځونه دی صرف دوه رکعت کوی ، نو که چیری یې په یوه ښار کی اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړی وه لیکن داتفاقی اسبابو څخه تلل ځنډیدل مگر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد یې بیا هم نه وو کړی همیشه به یې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دی کوی برابره خبره ده که هر څومره ورځی او میاشتی تیری سی .

دحضرت عطاء بن ابی رباح تابعی جلیل القدر رحمۃ اللہ علیہ فتوی:

۱۳۸. **پوښتنه:** یا شیخ مکرم! که چیری دیوې ښځی په غاړه کی یو نقش یا تعویذ وی چی په هغه کی کلام الہی او دخدای تعالی نوم مبارک وی نوپه حالت کی دحیض دی هغه ایسته کوی او که دی په غاړه کوی ؟

[سوال کوونکی: عبد الملك رحمۃ اللہ علیہ]

جواب: که چیری په چمپه یا کپړه یا بل شی کی پیچلی وو نو لیری دی کړی او که چیری دسپینو زرو په پوښ کی بند وو نو اختیار دی ایسته کوی یې او که نه .
 (دارمی شریف)

شرح: حضرت عطاء ته دحضرت ابن عباس او حضرت ابو هريرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم دشاگردی فخر حاصل دی په خپله زمانه کی ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه ۱۱۵ هجری کی وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوی را نقل سویدی ، په دې جواب کی یې دکلام الہی دبی ادبی څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوی ورکړیده مگر دایې په طور داحتیاط فرمایلی دی .

فتوی دحضرت سید المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیہ رحمة رب العالمین:

۱۳۹. **پوښتنه:** یوه شخص دوی ته دپربوللو دپاره کپړی ورکړی وی ددوی په کور کی اور ولگیدی او هغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوی پرذمه باندي تاوان واجب وی او که نه ؟
 [سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمۃ اللہ علیہ اونور]

جواب : ددوبی پرذمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)

شرح : ددوبی او خیاط او رنگریز او نور کم چی ددیرو خلگو کار کوی هغه ته اجیر مشترک (گډ مزدور) ویل کیږی دهغه سره چی کم شی وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چی په هغه کی ددی خلگو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل ورباندی نه دی واجب (مثلاً اور ولگیږی یا غلا سی) او که چیری دهمدی خلگو په لاسو باندی قصداً یا بی له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرذمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبی دوهلو اوتکولو څخه چی کپړه پتیاؤ سی یا دگړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږی) مگر بهتره داده چی په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .

(که څه هم چی دفته حنفی په بی تعداد او بی شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسألی په حقیقت کی دحضرت امام مخدوم الانام رحمته الله علیه فتاواوی دی چی په هغه کی په ډول دتبرک سره یوه خاصه فتوی دده په نامه مبارک سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چی دی رحمته الله علیه هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی الله عنهم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

دجاج الاولیاء، قدوة الاصفیاء، حضرت حسن بصری قدس الله سره العزیز فتوی :

۱۴۰ . **پوښتنه :** دکومو اوبو څخه چی (دځلې په اېښوولو سره) حائضې چیسبل کړی وی دهغه څخه اودس کول جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن سنظیر رحمته الله علیه]

جواب : جائز دی (دارمی شریف) .

شرح : تردې مخکی ددې قسم مسألې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چی دحائضې ظاهری اندامونه لاس ، پښې او نور پاک وی .

اللَّهُمَّ طَهِّرْ قُلُوبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوبَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِينَ ، وَصَلِّ عَلَيَّ نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ . آمين ،
كَمَّتْ بِالْخَيْرِ

الاثنين ، ۲۱ شعبان ، ۱۴۲۸ \ ۳ سبتمبر ۲۰۰۷

ترجمه او تحقيق :

العبد الضعيف المحافظ محمد احمد الحقاني الأفغاني رحمته الله عليه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**